

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису

ГОРБАЦЬО ІВАН ІВАНОВИЧ

УДК 378.018.8:373.011.3-051:338.48](043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ
ДО ТУРИСТИЧНОГО СУПРОВОДУ
В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО КЛАСТЕРА**

014 Середня освіта (трудове навчання та технології)

01 Освіта / Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ (підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник

Якимович Тетяна Дмитрівна,

кандидат педагогічних наук, ст.наук.сп.

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Горбацьо І.І. Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 014 Середня освіта (трудове навчання та технології). – Український державний університет імені Михайла Драгоманова. – Київ, 2025.

Актуальність дослідження. Під час повоєнної відбудови для зміцнення позитивного іміджу України на міжнародній арені та забезпечення високого рівня обслуговування як вітчизняних, так і іноземних туристів, необхідно формувати нове покоління кваліфікованих кадрів у сфері туризму. Ключовим чинником для розвитку вітчизняної туристичної та освітньої галузі є формування ефективної системи підготовки таких фахівців. Підготовка кадрів для туристичного супроводу, зокрема з числа педагогічних працівників, є багатоаспектним і складним процесом, що вимагає як глибокого теоретичного осмислення, так і практичної перевірки.

В Україні фахівці туристичного супроводу загалом є вузькими спеціалістами: спортсмени мало компетентні у краєзнавстві та культурній спадщині регіонів, а екскурсоводи, які в переважній більшості працюють у містах або на обслуговуванні туристичних об'єктів, часто не здатні супроводжувати туристів в горах при подоланні перешкод, орієнтуванні на місцевості, акліматизації тощо. На жаль, відсутні систематичні курси підвищення кваліфікації кадрів туристичного супроводу (екскурсоводів, гідів-перекладачів, інструкторів, гірських провідників та ін.), які обслуговують наявні туристичні маршрути та популяризують нові (піші, водні, велосипедні тощо).

Аналіз історичного досвіду та сучасної ролі освітян в організації туристичних мандрівок дозволяє дійти висновку, що на сучасному етапі готовність педагогів до туристичного супроводу мандрівок є невисокою. Водночас, компетентність з туристичного супроводу повинна стати

невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх педагогів як засіб формування світоглядних цінностей учнів, знань української історії і традицій, збереження довкілля тощо. Однак, програми підготовки педагогів не включають курсів з планування чи проведення туристичних мандрівок та екскурсій.

Проблема підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера має важливе соціальне та економічне значення, відображена у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про інноваційну діяльність», «Про туризм» тощо.

Дослідженню теоретичних основ та особливостей практики підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера освіти присвячені наукові публікації вітчизняних і зарубіжних дослідників. Виокремлено такі основні напрями досліджень: формування особистісних якостей учнів і студентів (Т. Вайда, В. Лопатинська, С. Оришко, А. Панчук, Т. Троценко, О. Фастовець), розвиток пізнавальних інтересів і навичок (Г. Гуменюк, Ю. Кан Дмитрук, А. Самолук) професійна підготовка майбутніх фахівців з туризму (А. Конох, В. Федорченко), здоров'я та фізичний розвиток (О. Антонов, Т. Кравченко), важливість розвитку педагогічних навичок у вчителів для ефективної організації туристичних заходів (Л. Устименко, Н. Ясінська).

Однак, поряд із цими важливими наробками, проблема підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера потребує додаткового дослідження.

Оволодіння на професійному рівні основами туристичного супроводу дозволяє вчителю технологій не лише суттєво поглибити та зробити цікавішим викладання свого предмету, а й суттєво підвищити рівень виховної роботи зі здобувачами.

Результати аналізу наукових праць і практики підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера уможлиблюють виокремлення низки суперечностей, розв'язання яких сприятиме її удосконаленню, а саме: між потребою у підготовці вчителя технологій до туристичного супроводу та необхідністю удосконалення такої підготовки у системі післядипломної та неформальної освіти в умовах інноваційного освітнього кластера; між потребою у забезпеченні учнів повноцінним розвитком засобами оздоровчого та красзнавчого туризму та недостатнім рівнем готовності вчителів до такого виду діяльності; між необхідністю підвищення рівня підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу та потребою у розробленні відповідних комплексних програм та методик в умовах інноваційного освітнього кластера.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних основ та експериментальна перевірка педагогічних умов підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

Відповідно до мети дисертаційного дослідження визначено такі **завдання**: висвітлити проблему підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера як науково-педагогічну проблему; спроєкувати модель підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера; визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують ефективність підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера; розробити авторський навчально-методичний комплекс підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера; експериментально перевірити ефективність підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера та педагогічних умов її реалізації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера (формування освітнього кластера «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу»; забезпечення інноваційності освітнього кластера в контексті цифровізації освіти; краєзнавчий аспект як основа туристичної компетентності вчителя технологій; практичне спрямування туристичного супроводу на засадах неперервної освіти та освіти дорослих); *розроблено та апробовано* модель, спрямовану на розвиток підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера; *експериментально перевірено* ефективність підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера та педагогічних засад її реалізації.

Удосконалено інструментарій дослідження підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

Уточнено сутність понять «готовність до туристичного супроводу», «інноваційний освітній кластер».

Подальшого розвитку набули положення щодо використання можливостей сфери туризму у професійній підготовці вчителя технологій та розвитку краєзнавчої компетентності учнів.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що апробовано авторський навчально-методичний комплекс підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (220 найменувань, з них 18 – іноземною мовою), 5 додатків. Загальний

обсяг дисертації 319 сторінок, основний зміст складає 219 сторінок, який містить 23 таблиці та 13 рисунків на 29-ти сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність та доцільність виконаного дослідження; вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження; висвітлено наукову новизну і практичне значення результатів дослідження; представлено апробацію та впровадження результатів дослідження; зазначено особистий внесок здобувача; подано структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У **першому розділі** «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера як педагогічна проблема» висвітлено результати аналізу поняттєвого апарату дослідження, а також охарактеризовано специфіку професійної підготовки фахівців туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

У **другому розділі** «Теоретичні засади підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера» висвітлено методологічні підходи та концептуальні засади підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера, описано модель підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера, обґрунтовано педагогічні умови підготовки та шляхи її реалізації на практиці.

У **третьому розділі** «Організація і результати експериментальної роботи» представлено комплексну програму та методика реалізації експериментального дослідження; особливості організації констатувального експерименту та отримані результати дослідження; а також презентовано результати перевірки ефективності підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

Ключові слова: туристичний супровід, вчитель технологій, інноваційний освітній кластер, методологічні підходи, концептуальні засади, модель, педагогічні умови, професійна підготовка, профільне навчання.

ABSTRACT

Horbatsko I.I. Technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in the knowledge branch of Secondary education and specialty in Labour training and technology 014. – Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University. – Kyiv, 2025.

Relevance of research. Recently, tourism in Ukraine has become a massive socio-economic phenomenon. Its rapid development is facilitated by expanding political, economic, scientific, and cultural ties between Ukraine and other states. A wide tourism industry network has been created, and enterprises specializing in tourism are being developed. Specialists are working to promote the tourism brand of Ukraine in the world, develop domestic tourism, and improve the quality and competitiveness of the national tourism product.

In Ukraine, the category of tourism support specialists is generally narrow – this is because athletes are poorly competent in local history and cultural heritage of regions, and tour guides, who in the vast majority work in cities or the service of tourist facilities, are often unable to accompany tourists in the mountains when overcoming obstacles, orienting themselves in the terrain, acclimatization, etc. Unfortunately, there are no systematic advanced training courses for tourist support personnel (tour guides, interpreters, instructors, mountain guides etc.) who service existing tourist routes and promote new ones (hiking, water, cycling once, etc.).

An analysis of historical experience and the current role of educators in organizing tourist trips allows us to conclude that at the current stage, the readiness of teachers to provide tourist support is low. At the same time, competence in tourist support should become an integral part of the professional training of future teachers as a means of forming students' worldview values, knowledge of Ukrainian history

and traditions, environmental preservation, etc. However, teacher training programs do not include courses on planning or conducting tourist trips and excursions.

The problem of technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster has important social and economic significance, reflected in the Laws of Ukraine “On Education”, “On Higher Education”, “On Complete General Secondary Education”, “On Extracurricular Education”, “On Innovative Activity”, “On Tourism” etc.

Domestic and foreign researchers devote their scientific publications to the study of the theoretical foundations and practical features of technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster of education. The following main areas of research have been identified: the formation of personal qualities of pupils and students (T. Vaida, V. Lopatynska, S. Oryshko, A. Panchuk, T. Trotsenko, O. Fastovets), the development of cognitive interests and skills (G. Gumenyuk, Yu. Kan Dmytruk, A. Samolyuk), professional training of future tourism specialists (A. Konokh, V. Fedorchenko), health and physical development (O. Antonov, T. Kravchenko), the importance of developing pedagogical skills in teachers for the effective organization of tourist events (L. Ustimenko, N. Yasinska).

However, along with these important developments the problem of technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster requires additional research.

Mastering the basics of tourist support at a professional level allows a technology teacher not only to significantly deepen and make teaching their subject more interesting but also to greatly increase the level of educational work with students.

The scientific works analysis and the practice of the technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster would make it possible to identify several contradictions. Their resolution will contribute to its improvement. To name some of the contradictions – one between

the need to train a technology teacher for tourist support and the need to improve such training in the system of postgraduate and non-formal education in the conditions of an innovative educational cluster; between the need to provide students with full development through both health and local history tourism and the insufficient level of readiness of teachers for this type of activity; between the need to increase the level of technology teacher training for tourist support and the need to develop appropriate comprehensive programs and methods in the conditions of an innovative educational cluster.

The purpose of the study is to substantiate the theoretical foundations and experimentally verify the pedagogical conditions for implementing the model of technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster.

According to the purpose of the dissertation research, the following tasks have been **identified**: to highlight the problem of technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster as a scientific and pedagogical problem; to design a model of technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster; to determine and theoretically substantiate the pedagogical conditions that ensure the effectiveness of technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster; to develop an author's educational and methodological complex for technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster; to experimentally verify the effectiveness of the author's model of technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster and the pedagogical conditions for its implementation.

The scientific novelty of the results lies in the fact that for the first time the pedagogical conditions for technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster have been designed and theoretically substantiated (formation of the educational cluster "Technology teacher training for tourist support"; ensuring the innovativeness of the educational cluster in the context

of the digitalization of education; using the local history aspect as the basis of the technology teacher's tourist competence; practical direction of tourist support on the basis of continuing education and adult education); a model aimed at developing the training of a technology teacher for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster has been developed and tested; the effectiveness for training a technology teacher for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster and the pedagogical principles of its implementation have been experimentally tested.

The research tools for the preparation of technology teachers for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster have been improved.

The essence of the concepts of "readiness for tourist support" and "innovative educational cluster" have been clarified.

The provisions on the use of tourism opportunities in the professional technology teachers' training and the development of students' local history competence have been further developed.

The practical significance of the research results lies in the fact that the author's educational and methodological complex for technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster has been tested.

Structure and scope of the dissertation. The work consists of an introduction, three chapters, conclusions to the chapters, general conclusions, a list of sources used (220 titles, of which 18 are in a foreign language) and 5 appendices. The total volume of the dissertation is 319 pages, and the main content is 219 pages, which contains 23 tables and 13 figures on 29 pages.

The **introduction** substantiates the relevance and feasibility of the research; indicates the connection of the work with scientific programs, plans, and topics; defines the object, subject, hypothesis, goal, objectives, and research methods; highlights the scientific novelty and practical significance of the research results; presents the testing and implementation of the research results; indicates the personal

contribution of the applicant; presents the structure and scope of the dissertation work.

The first chapter, “Technology Teacher Training for tourist support in the Context of an innovative educational cluster as a Pedagogical Problem”, highlights the results of the analysis of the conceptual apparatus of the study, and also characterizes the specifics of professional training of tourist support specialists in the context of an innovative educational cluster.

The second chapter, “Theoretical Principles of Technology Teacher Training for Tourist Support in an Innovative Educational Cluster”, highlights methodological approaches and conceptual principles of technology teacher training for tourist support in an innovative educational cluster, describes a model of technology teacher training for tourist support in an innovative educational cluster, and justifies the pedagogical conditions of training and ways of its implementation in practice are substantiated.

The third chapter, “Organization and Results of Experimental Work”, presents a comprehensive program and methodology for implementing the experimental study; features of the organization of the ascertaining experiment, and the results of the study; and presents the results of testing the effectiveness of technology teacher training for tourist support in the conditions of an innovative educational cluster.

Keywords: tourist support, technology teacher, innovative educational cluster, methodological approaches, conceptual principles, model, pedagogical conditions, professional training, specialized training.

Список публікацій здобувача

Публікації, що відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України

1. Горбацьо І.І. Роль освітян в організації туристичних мандрівок: історичний досвід і сучасність. Інноваційна педагогіка. Вип.71. Том 1. Одеса, 2024. С. 110-113. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2024/71/part_1/23.pdf
2. Горбацьо І.І. Концептуальні засади підготовки фахівців туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластеру. Перспективи та інновації науки. Вип №7(41)2024. Київ, 2024. С. 176-186. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/13148/13210>
3. Горбацьо І.І. Підготовка майбутніх педагогів до туристичного супроводу шкільних екскурсій. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип.75. Том 1, Дрогобич, 2024. С. 271-276. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/75_2024/part_1/43.pdf
4. Горбацьо І.І. Екологічні та культурологічні аспекти підготовки вчителів технологій до туристичного супроводу. Перспективи та інновації науки. Вип №11(45)2024. Київ, 2024. С. 261-272. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/16625/16697>
5. Горбацьо І.І. Методологічні підходи підготовки вчителів технологій до туристичного супроводу. Інноваційна педагогіка. Вип.77. Одеса, 2024. С. 47-51. URL: <http://innovpedagogy.od.ua/archives/2024/77/10.pdf>

Статті у міжнародних виданнях

6. Горбацьо І.І. Організаційно-педагогічні умови підготовки фахівців туристичного супроводу у навчальних закладах України. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : Збірник наукових праць. Вип. 1. Львів – Кельце, 2017. С. 114-116. URL:

<https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37432/Zbirnyk-LNNCPO-2017-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

7. Горбацьо І.І. Регіональний професійно-освітній кластер – організаційна передумова вирішення проблеми якісної підготовки спеціалістів з туризму. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : Збірник наукових праць. Вип. 3. Київ - Львів - Бережани - Гомель, 2018. С. 223-225. URL:

https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37342/Tytul_Zmist_LNNCP_O-3.pdf?sequence=2&isAllowed=y

8. Горбацьо І.І. Теоретико-методичні засади професійної підготовки рятувальників волонтерів в умовах асоціативного об'єднання. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : Збірник наукових праць. Вип. 12. Київ - Львів - Бережани - Ломжа, 2023. С. 87-91. URL:

<https://npucenter.lviv.ua/wp-content/uploads/2023/05/LNNCPO-Zbirnyk-12.pdf>

9. Horbatsio I. Cooperation of mountain rescue services on the Ukrainian-Polish border for solving common security problems. Capitalization of the effects of projects implemented on the Polish-Ukrainian border in the EU financial perspective 2014-2020 . Papers of the International Conference. Lutsk, 2024. С. 116-127. URL:

<https://pbu2020.eu/en/librarynews/105#book/>

Розділ у колективній монографії

10. Вархолик Г., Горбацьо І. Екологічне виховання майбутніх фахівців туристичного супроводу у вищих навчальних закладах. *Сучасні виклики професійної освіти*: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2018. С. 78-94. URL:

<https://www.scribd.com/document/812611615/%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96->

<https://www.scribd.com/document/812611615/%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96-%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B8->

<https://www.scribd.com/document/812611615/%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96-%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97->

досвід. Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (26-28 квітня 2018, Львів). Львів: Каменярь, 2018. 256 с. с.23-26 URL: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/Andreychuk-2018.pdf>

17. Горбацьо І.І. Туризм на транскордонних територіях. Діяльність громадських організацій як засіб спільної промоції транскордонного регіону. Досвід роботи спільних україно-польських ТІЦ. Проблеми розвитку гірського туризму на транскордонних територіях Україна-Польща та шляхи їх вирішення. Матеріали міжнар. наук. конф. Львів: ЛАРТ, 2008. С. 72-76.

18. Horbatsio I., Yakymovych T. The use of local experience excursions in the formation of environmental awareness of future teachers. Proceedings of the International Workshop “Characteristics of Green Technological Transformation in Accordance with EGD Vision” (May 6-7, 2024, Uzhhorod, Ukraine). Uzhhorod: Uzhhorod National University, 2024. P. 54-56. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/68857>

Публікації, що додатково висвітлюють результати дослідження

19. Горбацьо І.І., Мацелюх А.В., Волошинський О.О. Львів доступний для всіх: туристичний путівник по Львову для людей з особливими потребами. Львів: Дизайн-студія «Папуга», 2009. 132 ст. URL: <https://www.scribd.com/document/812360>

20. Горбацьо Л.В., Горбацьо І.І., Лабик М.І., Бойко М.Б. та ін. Бойківська кухня. Відтворення та збереження кулінарних традицій для промоції туристичного потенціалу гірських транскордонних регіонів. Львів: Вище неба, 2020. 144 с. URL: <https://spadok.org.ua/books/bojkivska-kuhnya.pdf>

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ТУРИСТИЧНОГО СУПРОВОДУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО КЛАСТЕРУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	
1.1. Проблема підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу.....	26
1.2. Зміст та організація підготовки до туристичного супроводу.....	52
1.3. Особливості підготовки до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластеру.....	82
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	93
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ТУРИСТИЧНОГО СУПРОВОДУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО КЛАСТЕРУ	
2.1. Методологічні підходи підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластеру.....	96
2.2. Педагогічні умови підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу	115
2.3. Концептуальні засади та модель підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластеру.....	134
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	150
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ТУРИСТИЧНОГО СУПРОВОДУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО КЛАСТЕРА	
3.1. Структура інноваційного освітнього кластера та методика його реалізації у підготовці вчителя технологій до туристичного супроводу.....	154
3.2. Організація експериментальної роботи	167
3.3. Стан практики підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу.....	182
3.4. Аналіз результатів впровадження комплексної методики в умовах інноваційного освітнього кластера «Підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу».....	198
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ	212
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	215
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	220
ДОДАТКИ.....	245

ВСТУП

Актуальність дослідження. Під час повоєнної відбудови для зміцнення позитивного іміджу України на міжнародній арені та забезпечення високого рівня обслуговування як вітчизняних, так і іноземних туристів, необхідно формувати нове покоління кваліфікованих кадрів у сфері туризму. Ключовим чинником для розвитку вітчизняних туристичної та освітньої галузей є формування ефективної системи підготовки таких фахівців. Підготовка кадрів для туристичного супроводу, зокрема з числа педагогічних працівників, є багатоаспектним і складним процесом, що вимагає як глибокого теоретичного осмислення, так і практичної перевірки.

В Україні фахівці туристичного супроводу загалом є вузькими спеціалістами: спортсмени мало компетентні у краєзнавстві та культурній спадщині регіонів, а екскурсоводи, які в переважній більшості працюють у містах або на обслуговуванні туристичних об'єктів, часто не здатні супроводжувати туристів на відкритому просторі, зокрема в горах, при подоланні перешкод, орієнтуванні на місцевості, акліматизації тощо. На жаль, відсутні систематичні курси підвищення кваліфікації кадрів туристичного супроводу (екскурсоводів, гідів-перекладачів, інструкторів, гірських провідників), які обслуговують наявні туристичні маршрути та популяризують нові (піші, водні, велосипедні тощо).

Аналіз науково-педагогічних праць щодо історичного досвіду та сучасної ролі освітян в організації туристичних мандрівок дозволив виявити, що на сучасному етапі готовність педагогів до туристичного супроводу є невисокою. Водночас, компетентність з туристичного супроводу повинна стати невід'ємною складовою професійної підготовки майбутніх педагогів та засобом формування в здобувачів освіти світоглядних цінностей, знань української історії і традицій тощо. Однак, програми підготовки педагогів переважно не передбачають курсів з планування чи проведення туристичних

мандрівок та екскурсій. Підготовка в умовах інноваційного освітнього кластера дозволить вчителю технологій отримати доступ до новітніх технологій та методик навчання, які він зможе використовувати у своїй роботі, зокрема під час туристичного супроводу.

Проблема підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера має важливе соціальне та економічне значення, що унормовано Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про інноваційну діяльність», «Про туризм», «Про охорону навколишнього природного середовища» тощо.

Дослідженню теоретичних основ та особливостей практики підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера присвячені наукові публікації вітчизняних та зарубіжних дослідників. Виокремлено такі основні напрями досліджень: формування особистісних якостей здобувачів освіти (Т. Вайда, В. Лопатинська, С. Оришко, А. Панчук, Т. Троценко, О. Фастовець), розвиток пізнавальних інтересів та навичок (Г. Гуменюк, Ю. Кан Дмитрук, А. Самолюк), професійна підготовка майбутніх фахівців з туризму (А. Конох, В. Федорченко), здоров'я та фізичний розвиток (О. Антонов, Т. Кравченко), розвиток педагогічних навичок у вчителів для ефективно організації туристичних заходів (Л. Устименко, Н. Ясінська).

Однак, поряд із цими важливими наробками, проблема підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера потребує додаткового дослідження.

Оволодіння на професійному рівні компетентністю туристичного супроводу дозволяє вчителю технологій не лише суттєво поглибити та зробити цікавішим викладання свого предмету, а й значно підвищити рівень виховної роботи з учнями.

Результати аналізу наукових праць і практики підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера уможливають виокремлення низки **суперечностей**, а саме:

- між потребою у забезпеченні учнів повноцінним розвитком засобами оздоровчого та краєзнавчого туризму та недостатнім рівнем готовності вчителів до такого виду діяльності;

- між потребою у підготовці вчителя технологій до туристичного супроводу та необхідністю удосконалення такої підготовки у системі післядипломної та неформальної освіти в умовах інноваційного освітнього кластера;

- між необхідністю підвищення рівня підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу та потребою у розробленні відповідних комплексних програм та методик в умовах інноваційного освітнього кластера.

Отож, результати аналізу науково-педагогічної літератури, дослідження практики, рефлексія власного досвіду, виявлені суперечності дають підстави зробити висновок про недостатність розроблення проблеми дослідження та сформулювати тему дисертаційного дослідження «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукового напрямку кафедри технологічної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова «Актуальні питання підготовки вчителя технологій у умовах сучасних викликів» та в межах науково-дослідної роботи «Багаторівнева система підготовки педагогів профільного і професійного навчання в умовах освітньо-науково-виробничого кластера» (номер державної реєстрації 0122U000047).

Тема затверджена (протокол №5 від 28.11.24) Вченою радою Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх педагогів до діяльності в туристичному супроводі.

Предмет дослідження: зміст, форми, методи і засоби підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних основ та експериментальна перевірка педагогічних умов підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

Відповідно до мети дисертаційного дослідження визначено такі **завдання:**

1. Висвітлити проблему підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера як науково-педагогічну проблему.

2. Спроекувати модель підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

3. Визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують ефективність підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

4. Розробити авторський навчально-методичний комплекс підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

5. Експериментально перевірити ефективність підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера та педагогічних умов її реалізації.

З метою досягнення мети і вирішення відповідних завдань використано **комплекс методів дослідження:** *теоретичні* – аналіз і синтез, що слугували засобом для аналізу праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, опрацювання нормативно-правової бази, конкретизації поняттєвого апарату дослідження; дедукція та індукція – для виокремлення особливостей практики підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу; узагальнення та

систематизація – для обґрунтування педагогічних умов; прогнозування та моделювання – для проєктування моделі підготовки; зіставлення та узагальнення – для формулювання висновків на основі результатів дослідження; *експериментальні*: опитування та анкетування – для збору інформації; педагогічний експеримент та опрацювання отриманих даних за допомогою методів математичної статистики – для перевірки ефективності підготовки та педагогічних умов її реалізації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера (формування освітнього кластера «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу»; забезпечення інноваційності освітнього кластера в контексті цифровізації освіти; виокремлення краєзнавчого аспекту як основи туристичної компетентності вчителя технологій; практичне спрямування туристичного супроводу на засадах неперервної освіти та освіти дорослих); *розроблено та апробовано* модель, спрямовану на розвиток підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера; *експериментально перевірено* ефективність підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера та педагогічних засад її реалізації.

Удосконалено інструментарій дослідження підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

Уточнено сутність понять «готовність до туристичного супроводу», «інноваційний освітній кластер».

Подальшого розвитку набули положення щодо використання можливостей сфери туризму у професійній підготовці вчителя технологій та розвитку краєзнавчої компетентності здобувачів освіти.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що апробовано авторський навчально-методичний комплекс підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у процесі удосконалення програм підготовки вчителя технологій, а також у системі неперервної та неформальної освіти.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес:

- Довжанського закладу загальної середньої освіти I-III рівнів Східницької селищної ради Дрогобицького району Львівської області (довідка №1 від 17.12.2024 року);

- Державного навчального закладу «Угнівський аграрно-будівельний професійний ліцей» Шептицького району Львівської області (довідка №1 від 8.01.2025 року);

- Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького (довідка №2164-15-08 від 27.12.2024 року);

- Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка № 284 від 30.12.2024 року);

- Громадської організації «Асоціація гірських провідників «Ровінь» на курсах гірських провідників (довідка 01/12 від 19.12.2024 року).

Особистий внесок здобувача.

- У праці «Теорія та практика туристичних походів»: навч. посібник. Львів: Українські технології, 2006. 132 с., опублікованій у співавторстві Блистів Т.В., Горбацьо І.І., Нужний О.В., автору належить: 1. Історичний екскурс 1.1 Витоки туризму. 5. Знакування туристичних шляхів. 9. Керівник походу. Робота з туристами.

- У праці «Теорія і практика організації активного відпочинку та туризму для неповносправних осіб»: навч. посібник. Львів: Простір-М, 2009.

112 с. опублікованій у співавторстві Волошинський О.О., Горбацьо І.І., Мацелюх А.В., Сварник М.І. автору належить: Розділ I Загальні поради фахівцям туристичного супроводу та особливі вимоги під час роботи з неповносправними особами.

- У праці «Теорія та практика туристичних походів»: навч. посібник. Львів: Видавництво «Бона», 2014. 144 с. опублікованій у співавторстві Нужний О.В., Горбацьо І.І. автору належить: 1.1. Перші дослідники і мандрівники; 4. Етнографічні питання; 6. Гірське провідництво; 7. Безпека в горах. 8. Основи медичної допомоги.

- У праці «Контрольні тексти екскурсій містами, розташованими на українсько-польському прикордонні»: навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської Політехніки, 2015. 128 с. опублікованій у співавторстві Горбацьо І.І., Нужний О.В. автору належить контрольний текст екскурсій по м.Угнів, м.Жовква, м.Белз, м.Броди, м. Санок, м.Белжець.

- У праці «Екологічне виховання майбутніх фахівців туристичного супроводу у вищих навчальних закладах». Сучасні виклики професійної освіти: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2018. С. 78-94. опублікованій у співавторстві Вархолик Г., Горбацьо І. автору належить аналіз вимог до фахівців туристичного супроводу в Україні та за кордоном, аналіз механізму отримання дозволу на право здійснення туристичного супроводу та думки щодо виховання екологічної культури через фахівців туристичного супроводу.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження представлені під час доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях:

міжнародних – «Проблеми розвитку гірського туризму на транскордонних територіях Україна-Польща та шляхи їх вирішення» (Львів, Україна, 2008); II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи» (Львів – Кельце, Польща, 2017), IX Міжнародна науково-практична інтернет-

конференція «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи» (Львів – Гомель, Білорусь, 2018), III міжнародна науково-практична конференція «Геотуризм: практика і досвід» (Львів, Україна, 2018); XII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасні тенденції розвитку освіти й науки : проблеми та перспективи» (Київ - Львів - Бережани - Ломжа, Польща, 2023); XII Міжнародна науково-практична конференція «Трудове навчання та технології: сучасні реалії та перспективи розвитку», присвячена пам'яті академіка Дмитра Тхожевського. (Київ, Україна, 2023); International Workshop «Characteristics of Green Technological Transformation in Accordance with EGD Vision» (Uzhhorod, Ukraine, 2024);

всеукраїнських – «Роль та значення персоналу в промоції та пропагуванні природних цінностей і природної спадщини регіону Розточчя» (Львів, Україна, 2019); конференція в рамках Програми EU4CIVIL SOCIETY TOGETHER «Project implementation kick off and information session» (Київ, Україна, 2019). «Сталий туризм українських Карпат» (Ужгород, Україна, 2020); «Волонтери Карпатської пошуково-рятувальної мережі задля безпеки та порятунку людей у Карпатах. Шляхи та методи співпраці з ДСНС» (Львів, Україна, 2021).

Основні положення дисертаційної роботи, висновки та отримані результати презентовано та обговорено під час наукових семінарів та засідань кафедри технологічної освіти УДУ імені Михайла Драгоманова (2021-2025 рр.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлені у 20 публікаціях (із них 12 одноосібні), серед яких 5 одноосібних статей у наукових фахових виданнях України у галузі педагогіки; 4 одноосібні статті у міжнародних виданнях; 1 колективна монографія (у співавторстві); 4 навчальні посібники (4 у співавторстві); 4 публікації (1 – у співавторстві) – засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 2 праці (2 – у співавторстві) – додатково відображають результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (220 найменувань, з них 18 – іноземною мовою), 5 додатків. Загальний обсяг дисертації – 319 сторінок, основний зміст складає 219 сторінок, який містить 23 таблиці та 13 рисунків на 29-ти сторінках.

РОЗДІЛ 1. ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ТУРИСТИЧНОГО СУПРОВОДУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО КЛАСТЕРУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Проблема підготовки вчителів технологій до туристичного супроводу

Туризм є соціально економічним явищем. Швидкому його розвитку сприяє розширення політичних, економічних, наукових і культурних зв'язків. Фахівці у галузі туристичного супроводу працюють над просуванням туристичного бренду України у світі, розвитком внутрішнього туризму та підвищенням якості національного туристичного продукту і його конкурентоспроможності. Ці фахівці мають бути гідними спадкоємцями традицій української гостинності та дотримуватися сучасних стандартів якості послуг. За даними досліджень Європейського Союзу 92% малих і середніх підприємств у сфері туризму намагаються знайти кваліфікований персонал. ЄС вирішує цю проблему інвестуючи в перекваліфікацію та підвищення кваліфікації [203]. Цей процес передбачає не лише створення системи підготовки фахівців сфери туризму, а й удосконалення організації освітнього процесу для вчителів, які широко задіяні в цій галузі.

У зв'язку з цим виникає потреба в підготовці майбутніх вчителів до пропагування та навчання учнів основ туризму, а також туристичного супроводу. Це відбувається як під час вивчення загальноосвітніх предметів, так і під час профільного навчання технологій.

Зокрема, вчителі технологій володіють унікальним набором компетентностей, що робить їх перспективними фахівцями в галузі туристичного супроводу. Їхній досвід роботи з інструментами, матеріалами та технологічними процесами може бути цінним при організації та проведенні різноманітних туристичних заходів, особливо тих, що пов'язані з побутом та

проживанням на природі. Крім того, вчителі технологій характеризуються розвиненою творчою складовою, що дозволяє їм створювати пізнавальні маршрути, проекти та знаходити нестандартні рішення. Досвід роботи з групами учнів допомагає їм ефективно організовувати туристичні походи, планувати логістику та забезпечувати безпеку учасників.

Сучасна освітня практика передбачає зростаючу популярність активних форм відпочинку серед учнівської молоді. До них належать піші походи, сплави річками на рафтах, сапах чи катамаранах, велотури тощо.

Організацію та супроводження таких заходів здійснюють спеціалізовані фахівці, а часом – педагоги, які ініціюють та організовують експедиції для своїх учнів. Однак, виникає необхідність у більш глибокому розумінні потреб освітнього процесу в контексті активного туризму.

Фахівці з туристичного супроводу мають вузьку спеціалізацію і не завжди можуть задовольнити всі очікування педагогів. Спортсмени, які часто виконують функції інструкторів з активних видів туризму, володіють фізичною витривалістю та навичками орієнтування, але можуть не мати достатніх знань з історії, культури, етнографії, релігієзнавства.

З іншого боку, екскурсоводи, що працюють у музеях, замках чи парках, володіють глибокими знаннями в своїй сфері, але не завжди мають досвід забезпечення безпеки туристів на відкритому просторі, подолання перешкод, акліматизації та навігації.

Виникає питання щодо адекватної підготовки педагогів до ефективного планування та здійснення екскурсій чи експедицій з учнями, враховуючи необхідність інтеграції туристичних та освітніх аспектів. Знаходження відповіді на це запитання є ключовим завданням сучасної педагогіки.

Спостерігається розбіжність між суспільним попитом на вчителів, які здатні професійно та компетентно організовувати туристичні подорожі, і недостатньою увагою до такої підготовки у вищих педагогічних закладах освіти.

Для подолання цієї суперечності необхідне оновлення підходів до професійно-туристичної підготовки майбутніх учителів, зокрема вчителів технологій.

Ключовими документами, що регламентують підготовку та діяльність майбутнього вчителя технологій, зокрема його підготовку до туристичного супроводу, є: Закони України «Про освіту» [147], «Про вищу освіту» [139], «Про повну загальну середню освіту» [148], «Про позашкільну освіту» [149], «Про інноваційну діяльність» [145], «Про туризм» [150], Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [140], Наказ МОН «Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи» [142] тощо.

Відповідно до Закону України «Про освіту» освітня діяльність спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових, фізичних якостей здобувачів освіти [147]. Освітня діяльність повинна бути інноваційною. Згідно з чинним законодавством інноваційна діяльність визначається як процес використання результатів наукових досліджень і розробок з метою створення та виведення на ринок конкурентоспроможних товарів та послуг. Цей процес базується на принципі тісної взаємодії між сферами науки, освіти та виробництва. В результаті такої діяльності формується інноваційна інфраструктура, яка представляє собою сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань та асоціацій різноманітних форм власності, у тому числі й освітніх, що надають послуги з підтримки та забезпечення інноваційної діяльності [146].

Нормативною базою педагогічної діяльності в умовах інноваційного освітнього кластеру є положення Закону «Про вищу освіту», які передбачають інтеграцію наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності закладів вищої освіти та їх участь у створенні науково-навчальних, науково-дослідних

об'єднань, інноваційних структур та інших організаційних форм кооперації [139].

Вчителі технологій забезпечують профільне навчання, яке відповідно до Закону України «Про освіту» орієнтоване на ринок праці на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів [147]. Профільна освіта відноситься до третього рівня повної загальної середньої освіти, що має академічне або професійне спрямування [148].

Профілізація старшої школи в Україні узгоджується з загальносвітовими тенденціями розвитку середньої освіти, яка базується на профільній спеціалізації. У світовій практиці існують два основні підходи до організації профільного навчання: інтеграція профілізації в межах однієї установи або розподілення її за типами закладів освіти (академічні, технічні, професійні тощо).

Цінними у профільному навчанні є такі тенденції: індивідуалізація навчання, мінімізація кількості обов'язкових предметів, оптимізація тривалості навчання та кількості профілів відповідно до економічних потреб, компонентний формат змісту освіти, диверсифікація організаційних форм. Профільні предмети відповідають обраному напрямку навчання та передбачають поглиблене вивчення, а предмети за вибором дозволяють учням удосконалювати знання в обраній галузі або розширювати свої інтереси [146].

З 2027 р. вступає у дію «Державний стандарт профільної середньої освіти», відповідно до якого сформульовані вимоги до результатів навчання здобувачів освіти для дев'яти освітніх галузей: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформаційної, соціальної та здоров'язберезувальної, громадянської та історичної, мистецької та фізичної культури [141]. Технологічний напрям профільного навчання спрямований на реалізацію головної мети освітньої галузі «Технології», яка полягає у

формуванні індивіда, що володіє технічними та технологічними знаннями і вміннями, готового до повноцінного життя та активної професійної діяльності в сучасному інформаційному суспільстві з високим рівнем розвитку технологій.

Відповідно до «Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» навчальні програми для «Технологій» розроблені як для рівня стандарту, так і профільного рівня [140]. Однією зі спеціалізацій профільного рівня «Технологій» є «Туристична справа», яка спрямована на формування в учнів старших класів ключових та предметно-технологічних компетентностей, необхідних для свідомого вибору професії агента з організації туризму або споріднених професій. Вона також сприяє дослідженню географічних та національних традицій українського народу, збереженню культурно-історичної спадщини, а також реалізації проектно-технологічної діяльності у процесі соціально-комунікативної взаємодії з іншими.

За туристсько-краєзнавчим напрямом може здійснюватися підготовка у закладах позашкільної освіти. Відповідно до Закону «Про позашкільну освіту» така діяльність «спрямовується на залучення вихованців, учнів і слухачів до активної діяльності з вивчення історії рідного краю та довкілля, світової цивілізації, географічних, етнографічних, історичних об'єктів і явищ соціального життя, оволодіння практичними вміннями та навичками з туризму та краєзнавства» [149]. До профільних закладів позашкільної освіти належать центри, клуби туристсько-краєзнавчого, еколого-натуралістичного, спортивно-оздоровчого спрямування, станції юних туристів, натуралістів, туристські бази [149], діяльність яких регламентується відповідно затвердженими Положеннями [144].

Нормативними документами щодо туристичного супроводу є Закони України «Про туризм» [150], «Про охорону навколишнього природного середовища», Наказ МОН «Про затвердження нормативно-правових актів, які

регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи» [142] тощо.

У Законі України «Про туризм» [150] туризм визначається як тимчасове перебування особи поза місцем свого проживання з метою оздоровлення, пізнання, професійної діяльності або інших цілей за умови відсутності оплачуваної діяльності в місці перебування. Це подорожі, які здійснюються за певними маршрутами та є джерелом пізнання людиною світу [176].

Законодавство з охорони навколишнього середовища спрямоване на встановлення правового режиму використання та відтворення природних ресурсів. Воно має на меті забезпечення екологічної безпеки шляхом запобігання та усунення негативного впливу господарської та іншої діяльності на природу та зобов'язує до збереження біорізноманіття, ландшафтів, унікальних територій та природних об'єктів, які мають історико-культурне значення. Наказ МОН «Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи» [142] містить «Інструкцію щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю» [69], «Інструкцію щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю» [68], «Положення про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії навчальних закладів» [137]. У попередні роки туристичний супровід регламентувався «Положенням про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу» [143].

Таким чином, на сьогодні підготовка вчителів технологій унормована законодавчими актами з питань освіти, інноваційної діяльності, туризму. Потреби суспільства визначають вимоги до фахівців у сфері туристичного супроводу. Але вчителю без спеціалізованої освіти важко, а в деяких випадках і неможливо здійснювати туристичний супровід. Наразі практично не реалізуються можливості підготовки таких фахівців серед учителів, відсутні заходи щодо підвищення їхнього професійного рівня у цій галузі. Ми

вважаємо, що підготовка вчителя технологій в умовах інноваційного освітнього кластера дасть можливість вдосконалювати навички з туристичного супроводу, освоювати новітні технології та методики навчання, брати участь у розробці та реалізації інноваційних проєктів тощо.

Проведений нами аналіз історичних аспектів проблеми показав, що туристичний супровід освітянами має глибоке історичне коріння. Представимо наукові розвідки щодо такого досвіду на прикладі Західних регіонів України [43].

З історичної точки зору, туризм формувався як об'єктивне суспільне явище, яке задовольняло фундаментальні потреби людини у вихованні, пізнанні, спілкуванні та відпочинку. Для подолання цієї суперечності необхідне наукове переосмислення історичного досвіду та оновлення підходів до професійно-туристичної підготовки майбутніх учителів.

Початок українського мандрівництва на території Галичини датується першою половиною XIX століття і тісно пов'язаний з етнографічними прогулянками та експедиціями членів «Руської трійці». Вони першими порушили питання про організацію етнографічних мандрівок, в тому числі з молоддю, та активно досліджували території Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття [17].

Перша експедиція Якова Головацького відбулася влітку 1832 року з метою популяризації знань серед народу та збирання фольклорних матеріалів [17, с.54].

Іван Вагилевич у своїх численних подорожах приділяв особливу увагу вивченню культури та побуту місцевого населення. До видатних краєзнавців Галичини належить отець Іван Гавришкевич, який у студентські роки (1848-1851) здійснив багатоденні експедиції по регіону. Значення цих мандрівок полягає в тому, що І. Гавришкевич відкрив вісім вершин, які пізніше були включені до каталогу «Висоти Східної Галичини і Буковини» 1863 року. Отже, його можна вважати піонером у галузі картографії Галичини. Олександр

Лартицький був відомим мандрівником і дослідником. Його публікації з туристичної та краєзнавчої тематики, що виходили у 1860-х роках, свідчать про його захоплення подорожами. Він також розробляв туристичні маршрути по Галичині та закликав до створення нових маршрутів, орієнтованих на європейський досвід.

У 1883 році Іван Франко заснував перший український краєзнавчо-туристичний гурток «Кружок для устроювання мандрівок по ріднім краю» і здійснив з групою студентів експедицію Дрогобич - Урич - В. Синьовидне - Бубнище - Калуш - Коломия - Дора - Говерла - Шпиці - Піп Іван - Жаб'є - Кути. За ним послідувало ще шість подібних мандрівок, результати яких публікувалися і стали цінним джерелом інформації для наступних поколінь українських туристів.

Вагомий внесок у розвиток туризму та краєзнавства зробили також відомий етнограф, секретар етнографічної комісії Наукового товариства Шевченка Володимир Гнатюк, історик, професор Володимир Шухевич. Обидва дослідники активно мандрували Гуцульщиною. Діяльність галицьких просвітителів національного відродження, їх краєзнавчі нариси, зокрема п'ятитомний твір «Гуцульщина» Володимира Шухевича, мали значний вплив на розвиток туризму та краєзнавства в Україні.

На початку ХХ століття українське мандрівництво отримало організовану форму. У 1901 році при спортивному товаристві «Сокіл» у Львові було створено секцію мандрівництва. У 1906 році учні Академічної гімназії у Львові заснували гурток мандрівництва та альпінізму під керівництвом викладача фізкультури Івана Боберського. Під впливом товариства «Просвіта» інші українські школи та гімназії також почали організовувати прогулянки, мандрівки та екскурсії рідним краєм. Так, у 1910 році учні Коломийської гімназії здійснили маршрут з Коломиї через Молодятин, Ослави, Яремче, Микуличин і Ворохту до Говерли.

У тому ж 1910 році в Станіславі було засновано українське краєзнавчо-туристичне Товариство «Чорногора». Згідно зі своїм статутом, товариство мало на меті: пізнання краю, гір Галичини, Буковини, Альп і Татр; пропаганду та популяризацію туризму; співпрацю з Науковим Товариством Шевченка, Польським Татранським Товариством, обмін зібраними матеріалами та досвідом; надання методичної та практичної допомоги учасникам мандрівок.

Сучасний історик О. Вацеба підкреслює значний внесок Товариства «Чорногора» в розвиток туристичного руху України до початку Першої світової війни. Він характеризує його як перше українське туристичне товариство на території Галичини, яке, крім організації мандрівок, активно займалося просвітницькою діяльністю серед українського населення [27]. Протягом свого існування до початку Першої світової війни товариство провело численні конференції, екскурсії та мандрівки, а також опублікувало значну кількість статей з туристично-краєзнавчої тематики для любителів подорожей.

У 1911-1912 роках за ініціативи доктора О. Тисовського, П. Франка та І. Чмоли, а також за підтримки І. Боберського, було засновано товариство «Пласт». Діяльність цієї організації була спрямована на патріотичне виховання молоді шляхом проведення туристичних походів та «пластових таборів».

Світова війна перервала розвиток мандрівницького руху. У 1920-х роках на території Східної Галичини туристично-краєзнавчий рух відродився і набув більш організованих форм. У цей період широке поширення отримали не лише освітні організації, які займалися краєзнавчо-туристичною діяльністю, але й гімнастично-пожежні товариства «Сокіл» та «Січ». Крім того, тисячі юнаків та дівчат були членами організацій «Луг», «Орли», КАУМІ (Католицька акція української молоді), а найбільше – у «Пласті», де значна увага приділялася туристично-краєзнавчій роботі.

Митрополит А. Шептицький подарував скаутській організації «Пласт» значну ділянку землі на горі Сокіл поблизу Підлютого, де був збудований

сталий табір, через який пройшло тисячі молодих людей. В щоденному розпорядку пластунів передбачалися одноденні експедиції на вершини гір Грофа, Сивуля, Висока та інші. Широко практикувалися також багатоденні походи Горганами.

Значний масштаб і швидкий розвиток скаутського руху «Пласт» викликали стурбованість з боку польської влади, що призвело до заборони його діяльності в 1930 році.

Представники української інтелігенції відігравали активну роль у розвитку та популяризації туристично-краєзнавчого руху. Наприклад, восени 1921 року у Львові професор Іван Крип'якевич заснував «Кружок любителів Львова». Він був ініціатором проведення перших екскурсій по Львову та його околицях, які мали переважно історико-науковий та етнографічний характер.

У 1922 році відновило свою діяльність туристичне товариство «Чорногора» у Станіславі, а також утворилися його філії в Коломиї та Косові. Доктором Ярославом Грушкевичем очолювалося товариство «Чорногора». Керівництво відродженого Товариства «Чорногора» визначило його основними завданнями дослідження та вивчення Карпатського регіону, популяризацію його історичних та природних пам'яток, охорону культурної спадщини та збереження предметів старовини та народного мистецтва. Для реалізації поставлених цілей Товариство організувало наукові збори, конференції, культурно-розважальні заходи, спільні туристичні експедиції, навчальні заняття для молоді, утримувало спеціалізовану бібліотеку з краєзнавчою літературою, картами, схемами та науковими публікаціями, а також здійснювало видавничу діяльність.

У 1924 році у Львові було засновано два українські туристичні товариства: Карпатський Лещатарський Клуб (КЛК) та «Плай». КЛК зосередився на організації зимових спортивних походів на лижах і проведенні змагань, в той час як «Плай» сприяло розвитку туризму та краєзнавства. Згодом філії товариства «Плай» були засновані у Перемишлі та Стрию, а в 1932

році - у Тернополі та Самборі. Товариство розробило комплексну стратегію розвитку туризму, яка охоплювала туристично-краєзнавчу роботу, організацію мандрівки та популяризацію туризму загалом.

У 1925 році розпочав видання часопис «Туристика і краєзнавство» (редактор І. Крип'якевич) як додаток до газети «Діло». З 1937 року виходив журнал «Наша Батьківщина» (під редакцією В. Щурата), який містив схеми туристичних маршрутів та описи їх проходження. У 1930 році після консультацій між Товариством «Плай», Карпатським Лещатарським Клубом, спортклубом «Стріла» та Товариством «Чорногора» львівське Товариство «Плай» було визначено як центральний координаційний орган з питань організації туризму в Галичині. Завдяки зусиллям «Плаю» з'явилися перші українські путівники, зокрема «Історичні проходи по Львові» І.Крип'якевича та «Долиною Опора і Стрия» Євгена Пеленського (1934). У період з 1933 по 1935 рік Товариство «Плай» збудувало на полонині Плиске в Горганах першу українську гірську туристичну базу та, отримавши дозвіл від митрополита Андрея, проклало кілька позначених маршрутів у лісах греко-католицької митрополії.

У 1925 році в Тернополі було засновано Подільське туристично-краєзнавче товариство, яке мало свої відділення в Тернополі, Бережанах, Чорткові, Бучачі, Заліщиках, Тереховлі, Кривчі та інших населених пунктах. Основною метою товариства була популяризація туристичної та краєзнавчої діяльності на території Тернопільщини. Подільське товариство володіло базами та притулками, де надавалися платні послуги, такі як екскурсії, транспортне обслуговування, проживання та харчування.

Протягом 1928-1930 років Львівське товариство «Луг» організувало серію туристичних походів Бойківщиною та Гуцульщиною. Українські туристичні товариства у міжвоєнний період активно сприяли збору та збереженню етнографічної спадщини Галичини. Вони доручали місцевим краєзнавцям та любителям туризму збирати фольклорні матеріали,

етнографічні описи, художні твори, фотографії та предмети старовини для музеїв.

До 1937 року на території Галичини функціонувало 12 українських музеїв, серед яких: Коломийський музей «Гуцульщина» (заснований у 1926 році), Самбірський музей «Бойківщина» (1927 рік), Станіславський музей (1928 рік), Яворівський музей «Яворівщина» (1931 рік), Стрийський музей «Верховина» (1933 рік) та Сокальський музей «Сокальщина» (1936 рік). Основною діяльністю туристично-краєзнавчих організацій були пішохідні походи, екскурсії, мандрівки, зустрічі, змагання та експедиції. Ця діяльність позитивно впливала на формування особистості молоді, стимулювала створення нових туристичних секцій та гуртків у молодіжних спортивних організаціях, що сприяло збільшенню їхнього членства і подальшому розвитку туризму.

Туристично-краєзнавчий рух в Галичині ставив перед собою такі пріоритетні завдання: залучення української молоді до суспільно корисної праці, національно-патріотичне виховання, підготовку до боротьби за незалежність України, формування національної свідомості та християнської моралі. Польська поліція, маючи настороженість щодо проявів українського націоналізму, здійснювала систематичний контроль над діяльністю товариств «Плай», «Чорногора» та інших подібних організацій, що суттєво ускладнювало їх роботу. Однак вирішальний удар усім туристичним товариствам, як українським, так і польським, завдала радянська влада. У 1939 році всі вони були розформовані.

Окремі факти з історичного досвіду участі освітян у розвитку туризму в Галичині представлені у таблиці 1.1.

В сучасному світі туризм стає важливим показником глобальної культурно-історичної спадщини, яка зберігатиме свою значущість як економічний чинник до тих пір, поки людство усвідомлюватиме її нематеріальну цінність [58, с.11].

Таблиця 1.1

Історичний досвід участі освітян у розвитку туризму в Галичині

Період	Ключові події та організації	Основні діячі	Цілі та завдання	Досягнення
Кінець XIX ст. - початок XX ст.	Зародження краєзнавчих гуртків, перші експедиції (І. Франко, Я. Головацький, І. Вагилевич)	І. Франко, Я. Головацький, І. Вагилевич, О. Лартицький	Популяризація знань про рідний край, збирання фольклору, дослідження місцевості	Заснування перших краєзнавчих гуртків, проведення експедицій, збір матеріалів для наукових досліджень
1910-ті роки	Створення товариств «Чорногора», «Пласт», розвиток скаутського руху	І. Боберський, А. Шептицький	Патріотичне виховання молоді, популяризація туризму, дослідження Карпат	Проведення масових туристичних походів, створення туристичних баз
1920-ті - 1930-ті роки	Відродження та розквіт туристично-краєзнавчого руху, створення численних товариств («Плай», «Луг», «Чорногора»)	І. Крип'якевич, Я. Грушкевич	Популяризація туризму, збереження культурної спадщини, розвиток інфраструктури	Видання туристичних путівників, створення музеїв, організація туристичних баз

За роки незалежності Україна спостерігає активний розвиток туризму. З другої половини XX століття зростає роль освітян в організації туристичних подорожей, що зумовлено розвитком концепції просвітницького значення стійкого туризму [151, с. 10].

Становлення вітчизняної системи підготовки майбутніх фахівців сфери туризму досліджувала Л. Соловей [163]. Науковці публікують численні праці, де намагаються застосувати педагогічні підходи в сфері туризму. Підготовленість майбутніх учителів до професійно-туристичної діяльності у

освітньому процесі розглядається як інтегрований освітній процес. Він передбачає високу мотивацію до використання туристичних технологій, володіння теоретичними знаннями шкільного туризму, демонстрацію відповідних емоційно-вольових якостей та реалізацію комплексу педагогічних умінь: конструктивних, організаторських, комунікативних та гностичних у нових умовах діяльності [58, с.74].

Особливості формування готовності майбутніх учителів до організації позакласної роботи з туризму дослідила Л. Чалій [186]. Видатний науковець В.Обозний розробив «Стандарт географічно-краєзнавчої освіти та туристської підготовки фахівця у педагогічному вищому навчальному закладі» [167]. Дослідниця Л. Дудорова створила навчальну програму з дисципліни «Організація краєзнавчо-туристичної діяльності». Ця програма спрямована на вивчення студентами теоретичних основ та методики організації краєзнавчо-туристичної діяльності, а також на формування необхідних знань, умінь та навичок для самостійної роботи в освітньому закладі. Курс передбачає комплексне оволодіння знаннями та практичними навичками з туризму, формування професійних компетенцій вчителя фізичної культури та розвиток організаційних здібностей, необхідних для проведення туристичних занять. [58, с.363].

Для покращення готовності майбутніх учителів до організації туристичних експедицій розробляються практичні заняття. Ці заняття спрямовані на формування необхідних організаційних умінь, зокрема: планування та керівництво походами, орієнтування за допомогою карт, складання меню для учасників, облаштування табору, поведінка в надзвичайних ситуаціях та створення позитивного психологічного клімату в групі [54, с. 248].

Методику навчання пішохідного туризму учнів на профільному рівні запропонувала І. Войтович [30], а К. Мулик [117] розробила методичну систему використання спортивно-оздоровчого туризму для школярів.

Аналіз історичних даних та сучасної ролі педагогів у туристичній сфері виявив актуальність питання про готовність учителів технологій до туристичного супроводу.

Ми проаналізували дослідження щодо підготовки майбутніх вчителів технологій (до недавнього часу вчителів трудового навчання).

Історичний аспект відображено у роботах, присвячених аналізу еволюції трудового навчання та підготовки вчителів у різні історичні періоди (Ю. Кузьменко [99], Л.Черкашина [189]). Проблеми, досліджувані в цих роботах, залишаються актуальними і сьогодні. Зміни в суспільстві, розвиток технологій, нові вимоги до освіти вимагають постійного оновлення змісту і методів навчання технологічних дисциплін.

Сучасний науковий доробок вчених-педагогів демонструє широкий спектр досліджень, присвячених різним аспектам професійної підготовки вчителів трудового навчання і технологій. Дослідження спрямовані на розробку ефективних методів формування у майбутніх учителів знань, умінь і навичок, необхідних для організації процесу навчання, а також для розвитку творчих здібностей учнів.

Швидкий науково-технічний прогрес зумовлює динамічні зміни в сфері професійної діяльності, розширюючи її межі. Цей процес породжує значний обсяг інформації, що вимагає від системи освіти гнучкості та здатності адекватно відображати різноманітні галузі людської діяльності. Сучасна людина повинна володіти розумінням законів функціонування та розвитку навколишнього світу як єдиної соціально-природної системи, а також знати основні взаємозв'язки та співвідношення між її елементами. Для успішної соціалізації індивіду необхідно свідомо визначити своє місце в цій системі на основі глибокого розуміння її структури та змісту [2, с.7].

Ефективним інструментом досягнення нової якості освіти є компетентнісний підхід. Він не зменшує значення традиційних знань, умінь та навичок, отриманих у процесі навчання, але відкриває перспективи для

покращення якості підготовки на основі розвитку потенціалу майбутнього фахівця та особистісно-орієнтованих підходів шляхом зворотного зв'язку з ринком праці. Це передбачає оновлення освітніх цілей, уточнення навчальних завдань, альтернативної організації форм і методів навчання, активізації та технологізації навчального процесу [32, с.35]. Для визначення напрямків розвитку компетентнісної особистості фахівця ці вимоги групуються, аналізуються та класифікуються (постійні, періодичні, разові тощо) [110].

Актуальними для досліджень є напрями професійної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання і технологій, що представлені у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

**Наукові дослідження проблем підготовки майбутніх вчителів
трудового навчання і технологій**

Напрями наукових досліджень	Автори досліджень
знання та вміння ефективної взаємодії у процесі навчання	І. Агалець [4], О. Копіца [90], Т.Столярова [172], О. Сушенцев [173]
здатність до використання інноваційних та інформаційних технологій у навчанні	М. Близнюк [16], Д.Кільдеров [74], В. Кондратюк [87], В. Соловей [162]
уміння розвивати творчі здібності учнів	О. Белошицький [15], Г. Бучківська [24], А. Іванчук [67], Т. Столярова [172], О.Щирбул [197]
навички організації навчального процесу, використання сучасних технологій, форм і методів навчання	В. Балакірева [10], Ю. Кузьменко [69], В. Харламенко [183], Т. Чернова [192]

Таким чином, основними напрямами досліджень підготовки майбутніх вчителів трудового навчання і технологій є:

- взаємодія у процесі навчання;
- використання інноваційних та інформаційних технологій навчання;
- розвиток творчих здібностей;

- використання сучасних методик, форм і методів навчання.

На основі аналізу цих праць ми зробили висновок, що вчитель трудового навчання та вчитель технологій – це дві професії, які тісно пов'язані між собою, але мають свої особливості. Вчитель трудового навчання традиційно фокусується на розвитку практичних навичок учнів, пов'язаних з обробкою матеріалів, конструюванням, ремонтом та іншими видами ручної праці. Головна мета – навчити дітей працювати з різними інструментами та матеріалами, розвинути в них творчі здібності та технічне мислення. Вчитель технологій, зі свого боку, має більш широкий спектр відповідальності. Він не тільки навчає учня практичним навичкам, але й знайомить їх з основами технологічних процесів, автоматизації виробництва, проектування та конструювання з використанням сучасних технологій. Цей вчитель допомагає учням зрозуміти, як працюють різні пристрої та системи і як застосовувати ці знання на практиці. Основні відмінності вчителів трудового навчання і технологій представлені в таблиці 1.3.

Спільною рисою як вчителів трудового навчання, так і вчителів технологій є спрямування на всебічний розвиток учнів. Вони допомагають формувати в них такі якості, як: творчість; технічне мислення; працелюбність; вміння працювати в команді; критичне мислення тощо.

Впровадження технологій у шкільну освіту має на меті формування всебічно розвиненої особистості, яка здатна до критичного мислення, практичної діяльності та самопізнання. Таке навчання сприятиме успішній адаптації випускників у сучасному суспільстві. З огляду на це, зміст підготовки вчителів технологій повинен відображати актуальний рівень технічної та технологічної культури, демонструвати її динаміку розвитку та можливості самовизначення та самореалізації особистості в умовах техногенного середовища [3, с.158].

Таблиця 1.3

Основні відмінності вчителів трудового навчання і технологій

Відмінності	Вчитель трудового навчання	Вчитель технологій
Фокус	Вчитель трудового навчання зосереджений на ручній праці та розвитку практичних навичок.	Вчитель технологій охоплює ширший спектр тем, включаючи автоматизацію, проєктування та використання сучасних технологій.
Знання	Вчитель трудового навчання має глибокі знання в галузі матеріалознавства, інструментів та технологій обробки матеріалів.	Вчитель технологій, крім цього, має знання в галузі інформатики, автоматики, електроніки та інших сучасних технологій.
Уміння і навички	Вчитель трудового навчання володіє на високому рівні практичними навичками, пов'язаними з ручною працею.	Вчитель технологій, крім практичних навичок, має навички роботи з комп'ютером, програмування та проєктування.

До спеціалізованих компетентностей вчителя технологій належать ті, що забезпечують йому виконання певного кола типових практичних завдань. Ці завдання можна згрупувати за такими напрямками: навчально-дидактичний: реалізація навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів та спрямованість на розвиток їх особистісних якостей через перетворювальну діяльність; методичний: постійне вдосконалення методики викладання та пошук нових підходів до навчання; дослідницький: проведення досліджень з метою підвищення ефективності навчального процесу; позакласний та позашкільний: організація та здійснення заходів, спрямованих на розвиток особистості учнів у сфері позашкільної освіти; організаційно-технічний: забезпечення функціонування навчально-матеріальної бази кабінету чи майстерні, яка відповідає вимогам ефективного педагогічного процесу. Крім того, важливою складовою професійної компетентності є володіння тією предметно-перетворювальною діяльністю, яка становить

основу його педагогічної праці [75, с.191]. Формування цих компетентностей здійснюється в процесі методичної та практичної підготовки майбутніх учителів.

Науковці-педагоги пропонують різноманітні методичні підходи до викладання трудового навчання і технологій, зокрема використання інформаційних технологій, міжпредметних зв'язків та інноваційних форм організації навчального процесу. Зокрема, М. Курач [101] зосередився на проблемі використання міжпредметних зв'язків; Л. Сліпчишин досліджувала можливості гуманітаризації [159], М. Близнюк [16], В. Кондратюк [87], В. Соловей [162] досліджували застосування інноваційних технологій навчання; І. Андрощук [5], О. Белошицький [15], Л. Черкашина [189] вивчали особливості організації позаурочної діяльності.

Проаналізовані наукові роботи демонструють високий рівень досліджень у галузі професійної підготовки вчителів технологій. Хоча підготовка майбутніх учителів технологій до туристичного супроводу не виокремлювалася. Разом з тим, отримані результати використані нами для розробки нових методик навчання та підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів технологій до туристичного супроводу.

Компетентність у сфері туристичного супроводу є невід'ємною частиною професійної підготовки майбутніх педагогів, оскільки вона сприяє формуванню світоглядних цінностей учнів, знань про українську історію та традиції, збереженню навколишнього середовища та іншим важливим аспектам освіти.

Проаналізувавши педагогічні дослідження щодо проблеми туристичного супроводу, можна виділити такі основні напрями досліджень: формування особистісних якостей учнів та студентів, розвиток пізнавальних інтересів та навичок, професійна підготовка майбутніх фахівців, здоров'я та фізичний розвиток. Зокрема, А. Конох [88], В. Федорченко [134] розробляли теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму, визначали

необхідний комплекс компетентностей; С. Оришко [126], А. Панчук [131] детально досліджували механізми формування патріотичних почуттів та громадянської відповідальності у процесі туристично-краєзнавчої діяльності; Т. Вайда [25], О. Фастовець [180] приділяли особливу увагу формуванню екологічної свідомості та відповідального ставлення до природи; Т. Троценко [175], В. Лопатинська [108] досліджували розвиток моральних якостей учнів та формування гуманістичних цінностей; Г. Гуменюк [49; 50], Ю. Кан [73] вивчали вплив туристсько-краєзнавчої діяльності на розвиток пізнавальних інтересів та формування дослідницьких навичок; С. Дмитрук [56], А. Самолюк [156] зосередилися на розвитку творчих здібностей учнів засобами туристичних ігор; О. Антонов [6], Т. Кравченко [98] вивчали формування ціннісного ставлення до власного здоров'я у процесі туристсько-краєзнавчої роботи. Автори більшості досліджень (наприклад, Л. Устименко [179], Н. Ясінська [202]) підкреслювали важливість розвитку педагогічних навичок у вчителів для ефективної організації туристичних заходів.

У наукових працях низки авторів досліджуються питання сучасного досвіду участі педагогів у організації туристичних подорожей. Зокрема, О. Дишко [54] розглядає підготовку майбутніх фахівців з фізичної культури до використання засобів туризму, Л. Дудорова [58] – формування готовності майбутніх учителів до організації шкільного туризму. А. Конох [89] досліджує професійну підготовку майбутніх фахівців із спортивно-оздоровчого туризму, В. Обозний [121] – краєзнавчу підготовку менеджерів туризму в умовах педагогічного університету. П. Олійник [123] аналізує історичні аспекти сучасних педагогічних технологій та їх роль у підготовці фахівців для сфери туризму. М. Барна [151] досліджує роль та значення індустрії туризму й гостинності у розвитку територій, громад, держави. В. Федорченко [134] розглядає теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму. Туризм сприяє досягненню різноманітних цілей: культурно-

пізнавальних, оздоровчих, краєзнавчо-дослідницьких, спортивних, духовних, сентиментальних, професійно-ділових та інших.

Дослідження охоплюють різні спеціалізації в галузі туризму, такі як: спортивно-оздоровчий туризм (К. Мулик [117], В. Шафранський [195]); паломницький туризм (О. Баглай [8]); екологічний (Г. Сорокіна [165]); культурно-просвітницький (Л. Устименко [179]); краєзнавчий (В. Обозний [121]); активний (М. Коллегаєв [83]); пішохідний (І. Войтович [30]); екскурсознавство (Г. Матвеева [11]) тощо.

Особливо слід відзначити просвітницький туризм, який всебічно досліджено у роботі Т. Дудки [5]. Туризм представлено, як ефективний інструмент формування цілісної та конкурентоспроможної особистості. Педагогами вже на початку ХХ століття було сформовано чіткі методичні засади, що визначають ключові характеристики туристичних поїздок, зокрема: наявність активної групи учасників; керівництво досвідченого педагога; визначену тематику заходу; демонстрацію об'єктів у їх природному середовищі [57, с. 403].

Необхідність покращення системи професійної освіти у туристичній сфері обумовлена соціальним попитом суспільства, який змінюється під впливом глобалізаційних процесів як в Україні, так і у світі. Вже сформувався окремий напрямок професійної педагогіки – педагогіка туризму. Теоретичні основи цієї дисципліни розглядаються у працях українських дослідників В. Зінченка [65], Л. Костенко [96], Л. Кнодель [77], В. Лозовецької [106], Н. Фоменка, М. Скрипник, Г. Цехмістрової [182], С. Скрипника, С. Шевченка, А. Замороки [158], В. Федорченка [182], Х. Щербанік, А. Чепелюк [196], Щербак [200] та ін.

Підготовка майбутніх вчителів до туристичного супроводу вимагає комплексного підходу та охоплює декілька взаємопов'язаних етапів. До них належать: допрофесійна підготовка, що передбачає актуалізацію професійного самовизначення, допрофесійне навчання та відбір кандидатів; різнорівнева

система професійної підготовки; післядипломна освіта, що включає підвищення кваліфікації, самоосвіту, професійний розвиток, перекваліфікацію, здобуття додаткових спеціалізацій та перепідготовку [77]. Українські дослідники внесли значний внесок у розвиток цього напрямку педагогіки. Проте, враховуючи динамічні зміни в сфері освіти та туризму, необхідні подальші дослідження, які будуть адаптовані до сучасних викликів.

Причини цього явища мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Серед роботодавців немає єдиної думки щодо необхідного профілю фахівця: уніфікованого (з базовим набором компетенцій, які потребують додаткового навчання під конкретну посаду) чи вузькоспеціалізованого (готового до виконання обов'язків на конкретній посаді, але що потребує перекваліфікації при зміні роботи) [199, с. 462].

Серед учасників туристичної галузі виділяють категорію фахівців з туристичного супроводу. Для здійснення такої діяльності вимогами законодавства донедавна було отримання відповідного дозволу [65, с.130].

Питання професійної підготовки кадрів для туристичного супроводу є предметом вивчення як фундаментальної педагогічної науки, так і професійної педагогіки. Основні напрями наукових досліджень представлені у таблиці 1.4.

Хоча більшість робіт зосереджені на підготовці фахівців туризму, деякі можуть містити корисні дані щодо підготовки вчителів технологій до туристичного супроводу. Тому, ми звертали увагу на роботи, в яких розглядаються питання організації туристичних поїздок, екскурсій та ін.

На основі проведеного аналізу робимо висновок, що проблема підготовки до туристичного супроводу активно досліджується. Дослідники розглядають не лише когнітивні, а й особистісні аспекти розвитку учнів та студентів. Вчені зосередилися на формуванні різнобічних компетенцій у майбутніх педагогів, що дозволить їм не лише організовувати туристичні поїздки, а й виховувати в учнів ціннісні орієнтації, мотивувати їх та розвивати у них пізнавальні та соціальні навички.

Таблиця 1.4

Напрями наукових досліджень підготовки до туристичного супроводу

Напрями наукових досліджень	Автори досліджень
Педагогіка туризму, основи теорії та практики туристичної підготовки здобувачів освіти	Л. Костенко [96], Л. Кнодель [77], В. Лозовецька [106], М. Скрипник, Г. Цехмістрова, В. Федорченко [182]
Наукові основи туризмознавства	Л. Безкоровайна [14], Г. Матвєєва [11], А. Тимейчук [174] та ін.
Роль практичної підготовки (навчальна практика, стажування, підвищення кваліфікації) у формуванні професійних компетенцій	Л. Грибова [47], Ю. Земліна [64], Н. Хмілярчук [184] та ін.
Розвиток міжкультурної компетентності як необхідної складової професійної підготовки фахівців туризму, використання різних методів і прийомів для формування цієї компетентності	О. Баглай [9], Н. Бондар [20], Н. Жорняк [61], І. Кухта [102], Ю. Матвіїв-Лозинська [112] та ін.
Роль інноваційних та інформаційних технологій, використання онлайн-платформ, створення цифрових навчальних ресурсів тощо	Р. Брик [23], Г. Лоїк [107], А. Тимейчук [174], М.Чепелевська [187] та ін.
Формування менеджерських компетенцій, розвиток лідерських якостей, підготовка до прийняття рішень в умовах туристичного бізнесу та професійна підготовка до організації туристичної діяльності в умовах інновацій	Н. Бондар [20], А. Казьмерчук [72], Г. Лоїк [107], І. Щоголева [198] та ін.

Туристичний супровід в контексті освіти – це можливість здобути знання з різних предметів (історія, географія, культура, технології) в інтерактивній формі, розширити свій світогляд та розвинути пізнавальний інтерес. Тому важливо, щоб вчитель, який здійснює туристичний супровід, володів глибокими знаннями про історію, культуру, традиції свого регіону, щоб він міг

цікаво та змістовно розповісти учням про місцеві пам'ятки, ремесла та звичаї. Під час туристичного супроводу вчитель може використовувати сучасні технології (мобільні додатки, QR-коди, віртуальні екскурсії) для того, щоб зробити процес навчання більш цікавим та ефективним.

Туризм є важливою частиною загальної економіки країн Європейського Союзу. У 2019 році він становив майже 10 % ВВП Європейського Союзу та забезпечував близько 23 млн. робочих місць. Туристична екосистема ЄС дуже різноманітна та складна, яка охоплює послуги харчування та напоїв, постачальників онлайн-інформації та послуг (наприклад, туристичні офіси або цифрові платформи), туристичних агентів і туроператорів, пасажирського транспорту (авіалінії та аеропорти, поїзди, автобуси, судна) тощо. Політика ЄС має на меті зберегти позицію сталого розвитку туризму. 1 грудня 2022 року Рада Європейського Союзу ухвалила Європейський Порядок денний для туризму до 2030 року, який включає багаторічний робочий план із заходами, які мають бути вжиті країнами ЄС та зацікавленими сторонами у сфері туризму [An official website of the European Union. Tourism. https://transport.ec.europa.eu/tourism_en]. Відповідно до нього розробляються заходи, які стосуються розвитку туристичної освіти, загалом, і навичок туристичного супроводу, зокрема. Ці результати включають кілька ключових показників ефективності у партнерстві передбачених Пактом про навички для туризму [203].

Під час аналізу праць, у яких висвітлено зарубіжний досвід підготовки вчителів до туристичного супроводу, виокремлено декілька пріоритетних напрямів досліджень. Дослідники детально аналізують системи підготовки фахівців туристичної сфери в різних країнах (США, Канада, Польща, Велика Британія, Франція, Німеччина, Туреччина). Це дозволяє виявити спільні та відмінні риси, сильні та слабкі сторони кожної системи.

У своїй дисертації С. Бабушко [7] детально досліджувала теоретичні та методичні засади професійного розвитку фахівців туристичної сфери саме в

цих країнах. Вона звернула увагу на такі аспекти, як акцент на практичній підготовці, міждисциплінарний підхід, а також на розвиток soft skills.

Загальні підходи до підготовки фахівців туристичного супроводу в країнах, що входять до Всесвітньої туристської організації досліджувала Л. Кнодель [77].

Професію туристичного супроводу в Польщі вивчала Л. Польова [138]. Дослідниця О. Захарова [62] досліджувала краєзнавчий туризм в педагогічній системі Польщі. Це дослідження дозволяє зрозуміти, як історично склалася система підготовки вчителів до туристичного супроводу в Польщі та які її особливості.

Дослідження Т. Кучай [103] актуальне в контексті сучасних викликів, пов'язаних зі збереженням довкілля. Вона зосередилася на підготовці майбутніх вчителів до екологічного виховання учнів у британських університетах.

Вчена О. Паламарчук [130] досліджувала професійну підготовку фахівців сфери туризму у французьких університетах. Вона звернула увагу на розвиток комунікативних навичок та міжнародної співпраці в процесі підготовки.

Особливості підготовки майбутніх фахівців сфери туризму у Німеччині та інших країнах Західної Європи вивчала О. Самохвал [157]. У дослідженні Л. Сакун [155] детально проаналізовано систему підготовки кадрів для сфери туризму в Німеччині. Вона відзначила високу якість професійної освіти та акцент на практичній підготовці.

Підготовку майбутніх фахівців сфери туризму у Канаді досліджувала Н. Жорняк [61].

Науковиця М. Чикалова [193] досліджувала організаційно-педагогічні засади підготовки менеджерів міжнародного туризму в турецьких університетах. Це дослідження дозволяє зрозуміти, як Туреччина готує фахівців для розвитку міжнародного туризму.

Всі ці дослідження демонструють, що системи підготовки фахівців з туризму відрізняються в різних країнах залежно від історичних, культурних та економічних особливостей. Спільними рисами є те, що у більшості країн велика увага приділяється практичній підготовці фахівців, включаючи стажування, практику, виконання реальних проєктів. Підготовка фахівців з туризму в зарубіжних країнах передбачає поєднання знань з різних галузей: географії, історії, культурології, економіки, менеджменту, психології. Важливим аспектом підготовки є розвиток комунікативних навичок, здатності працювати в команді, креативності, лідерських якостей. У багатьох країнах велика увага приділяється екологічному вихованню майбутніх фахівців з туризму. Виокремлені особливості представлені в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5

Виокремлені особливості зарубіжного досвіду підготовки вчителів до туристичного супроводу

Країна	Основні напрями дослідження	Виділені особливості
США, Канада	Теоретичні та методичні засади професійного розвитку	Акцент на практичній підготовці, міждисциплінарний підхід
Польща	Краєзнавчий туризм, педагогічні системи	Поєднання теорії та практики, акцент на місцевому знанні
Велика Британія	Підготовка вчителя до екологічного виховання	Інтеграція екологічних аспектів у туристичну діяльність
Франція	Професійна підготовка фахівців сфери туризму	Розвиток комунікативних навичок, міжнародна співпраця
Німеччина	Система підготовки кадрів для сфери туризму	Висока якість професійної освіти, акцент на практиці
Туреччина	Організаційно-педагогічні засади підготовки менеджерів міжнародного туризму	Розвиток міжнародного туризму, інтеграція в світовий ринок

Дослідження зарубіжного досвіду в аспекті підготовки вчителів до туристичного супроводу дозволяє виявити ряд важливих тенденцій і напрямів

розвитку. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення системи підготовки фахівців з туризму в Україні.

Дослідження проблеми підготовки вчителів технологій до туристичного супроводу засвідчує необхідність урахування сучасних суспільних вимог, тенденцій розвитку туристичної галузі, особливостей підготовки майбутніх вчителів до виконання своїх професійних обов'язків, особливостей профільного навчання технологій тощо. Підготовка таких фахівців передбачає поєднання знань з різних галузей.

Підготовка вчителів до туристичного супроводу є багатогранним і комплексним процесом, який вимагає глибокого теоретичного обґрунтування та практичної апробації. Дослідження, проведені українськими та зарубіжними вченими, внесли значний вклад у розвиток цієї галузі педагогіки. Однак, для подальшого розвитку необхідні нові дослідження, які враховуватимуть сучасні тенденції розвитку освіти та туризму.

1.2. Зміст та організація підготовки до туристичного супроводу майбутнього вчителя технологій

Вчитель технологій має бути готовим до здійснення туристичного супроводу під час екскурсійних та туристичних подорожей, поєднувати різні аспекти туризму, вміти ефективно вирішувати непередбачені ситуації на місці. Виходячи з цього, виникає необхідність підвищити готовність вчителів до керівництва туристичною діяльністю учнів з використанням потенціалу навчальних дисциплін та врахуванням суто туристичних аспектів. Це передбачає знання нормативно-правових актів, які регламентують організацію та проведення туристичних подорожей [142].

Незважаючи на існування окремих навчальних курсів підготовки майбутніх вчителів до туристичного супроводу (переважно вибіркових), рівень цієї підготовки не повністю відповідає потребам освітньої галузі.

З метою визначення змісту підготовки обґрунтовано, які освітні компоненти необхідні для формування готовності до туристичного супроводу майбутнього вчителя технологій. Такими компонентами є туризмознавство, екскурсознавство, краєзнавство, довкіллязнавство тощо.

Розглянемо зміст підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в контексті туризмознавства. Вивчення поняттєвого апарату показало, що термін «туризм» ототожнювався з визначеннями «подорож», «мандрівка», «прогулянка», «екскурсія». Разом з тим існує відмінність між мандрівником та туристом. Вона хоч і незначна на перший погляд, проте має принципове значення. Мандрівник характеризується свободою вибору маршруту та тривалості подорожі, тоді як турист суттєво обмежений часовими рамками, маршрутом та графіком. Мандрівник прагне до пізнання унікальних аспектів різних культур, занурення в автентичне життя місцевих мешканців, їх кулінарну спадщину. Турист же орієнтується на певний рівень комфорту, подорожує переважно заради відпочинку та розваги, і його враження від поїздки залежать від зовнішніх факторів: умов проживання, якості обслуговування тощо. Найкраще межу між мандрівником та туристом простежити на прикладі самостійних подорожей. Туристи, які позиціонують себе як самостійні мандрівники, іноді використовують послуги туроператорів, але активно користуються онлайн-сервісами для бронювання готелів, придбання квитків та визначення маршруту.

Існують різні визначення туризму, які акцентують увагу на його певних аспектах.

Туризм визнається як цілеспрямована подорож, яка характеризується наявністю певного маршруту пересування як усередині країни, так і за її межами. Така подорож передбачає поєднання відпочинку з пізнавальною діяльністю, а іноді й елементи спортивних занять [146с.586].

Туризм - специфічний вид діяльності в умовах подорожей під час вільного від трудової діяльності часу, спрямований на задоволення потреб

особистості у фізичному та духовному розвитку, пізнанні навколишнього середовища, комунікації та відпочинку з використанням туристичних елементів [150].

Згідно з визначенням, туризм - це форма активного відпочинку, що передбачає спеціально організовані подорожі з метою поєднання відпочинку з пізнавальними цілями, а в деяких випадках - і з елементами спорту [177, с.869].

У наукових працях туризм розглядається як сучасна соціокультурна практика, яка тісно пов'язана з особливостями епохи. Наголошується на значному, але ще не до кінця вивченому потенціалі внутрішнього туризму. Це пов'язано зі зростанням інтересу українців до внутрішніх туристичних маршрутів із підвищенням рівня національної самосвідомості, яке спостерігається після значних політичних подій останнього часу [65, с.23]. Дослідники звертають увагу на концептуальність змісту та головних маніфестацій «відповідального туризму» в контексті сучасних соціальних практик [164, с. 46].

Зміни в сфері туризму зумовлені як об'єктивними чинниками, пов'язаними з природним бажанням людини пізнавати світ у його різноманітності – культурному, історичному, побутовому та в інших аспектах, так і сучасними нетрадиційними феноменами, такими як вплив кінематографу, літератури чи навіть епізодів із життя відомих особистостей. Для кожної країни стратегія розвитку туризму має спиратися на ті його види та форми, які дозволяють максимально ефективно використовувати наявний рекреаційно-туристичний потенціал країни [136, с.34].

У підготовці вчителя технологій до туристичного супроводу важливим є розуміння функцій туризму:

Оздоровчо-рекреаційна функція спрямована на відновлення фізичних та емоційних ресурсів людини, витрачених під час трудової діяльності та виконання повсякденних обов'язків. Ця функція поділяється на лікувальну та профілактичну. Активний відпочинок, що включає різноманітні розваги, зміну

діяльності та середовища, сприяє знайомству з іншими культурами, традиціями та природними особливостями.

Соціокультурна функція туризму позитивно впливає на суспільне життя країни-приймача. Інтерес туристів до історії та культури стимулює громадян звернути увагу на власні історичні корені, культурні досягнення та національну гордість. Туризм сприяє обміну культурами між різними народами та релігіями.

Політична функція туризму проявляється у його ролі "народної дипломатії", яка сприяє активному спілкуванню з світом, формуванню відкритого суспільства та інтеграції у світову спільноту.

Освітньо-виховна функція, близька до соціокультурної, розглядає туризм як форму розумового та фізичного розвитку особистості, що сприяє формуванню патріотичних почуттів.

Екологічна функція потребує особливої уваги. Масовий туризм може призвести до руйнування історичних пам'яток, забруднення довкілля, витоптування рослинності та скорочення біорізноманіття. Тому, важливо враховувати екологічні наслідки розвитку туризму та вживати заходів для їх мінімізації [135].

Ключовим документом, що регламентує діяльність туристичної галузі, є Закон України «Про туризм». У зазначеному Законі визначено основні типи туризму, а саме: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; самодіяльний; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; гірський; підводний; релігійний; екологічний (зелений); сільський; автомобільний; мисливський; пригодницький [150].

Дослідниця А. Романова [152] класифікує види туризму за різними критеріями. За економічним аспектом: в'їзний туризм (експорт послуг), внутрішній туризм (експорт послуг), виїзний туризм (імпорт послуг). За метою подорожі: культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, діловий, сільський та інші. За соціально-демографічними характеристиками: дитячий,

молодіжний, сімейний, жіночий, пенсійний, інклюзивний тощо. За джерелами фінансування: комерційний, соціальний, профспілковий та інші. За способом пересування: автомобільний, залізничний, авіаційний, водний, мотоциклетний, велосипедний, пішохідний, кінний, космічний, комбінований. За тривалістю перебування: подорож на вихідні дні, короткотривала, довготривала. За організацією подорожі: організований, самодіяльний. За кількістю осіб: груповий, індивідуальний, соло-тури, селфі-тури та інші. За правовим статусом: легальний, нелегальний [152, с.13].

Дослідник Ю. Грицак [48] пропонує іншу класифікацію видів туризму, яка враховує мету, мотивацію та результати туристичної діяльності. Він виділяє такі типи: спортивний, рекреаційний, реабілітаційний, професійно-прикладний, навчальний, релігійний, культурно-пізнавальний, екскурсійний, краєзнавчий, пригодницький, експедиційний, діловий, комерційний, програмний та комбінований. Окрім того, класифікація враховує характер туристичного маршруту: види, що входять до спортивної класифікації, виділені як самостійні види спорту, та види, що не входять до неї. Дослідник звертає увагу на професійно-прикладний туризм, оскільки він спрямований на підвищення професійних знань, умінь та навичок за допомогою туристичної діяльності. Комбінований туризм передбачає поєднання різних цілей та видів туризму в одній поїздці [48, с.10-12].

Варто підкреслити, що на практиці туристичні подорожі часто мають комбінований характер і можуть переслідувати кілька цілей одночасно. Самодіяльний туризм завжди був популярним видом відпочинку, однак, вимагав самостійної підготовки та організації. Його особливістю є те, що туристи самостійно розробляють маршрути подорожей, а сам процес можливий лише за умови об'єднання людей з спільними інтересами та цілями. Самодіяльний туризм поєднує в собі елементи краєзнавства та екскурсійної діяльності, виконує різноманітні суспільно корисні функції, сприяє науково-дослідній та дослідницькій роботі, а також передбачає організацію навчання

туристських кадрів, проведення змагань та інших заходів. Учасники самодіяльних подорожей дотримуються тих же правил і норм поведінки, що й туристи, які беруть участь в організованих турах [48, с.13].

Виникнення нових видів туризму зумовлене еволюцією потреб різних соціальних груп населення. Такі види формуються на основі синтезу традиційних форм та відповідають сучасним вимогам ринку. Прикладами нових видів туризму є гастрономічний, індустриальний, круїзний, медичний, науковий, освітній, сентиментальний, шопінг-туризм тощо.

Зростаючою популярністю користується електронний туризм (онлайн туризм, ETravel), який, за визначенням А. Романової, характеризується створенням та/або реалізацією туристичних продуктів (послуг) за допомогою Інтернету. Інформаційні технології дозволяють виробництво туристичних продуктів як суб'єктам туристичної діяльності, так і безпосередньо споживачам туристичних послуг [152, с.16]. Молодь в переважній більшості віддає перевагу сучасним видам туризму, орієнтованим на отримання яскравих вражень. Кожна подорож характеризується рядом сутнісних та організаційних параметрів: метою, засобами пересування, формами подорожування, характером організації, віковою групою учасників, типом супроводу та наявністю медичних обмежень.

Враховуючи те, що подорожі завжди прив'язані до певних територій, планування туристичних маршрутів вимагає врахування не лише основної мети (яка визначає вид туризму), а й таких аспектів: соціально-географічного, демографічного, просторово-часового та перспективно-просторового [136, с.46]. Суспільно-географічний аспект туризму пов'язаний з визначенням географічним простором, що характеризується територіальною структурою, спеціалізацією та наявністю доступних туристичних ресурсів. Демографічний аспект визначає чисельність цільової аудиторії для певного виду туризму та її потенційні можливості. Просторово-часовий аспект демонструє динаміку зміни кількості цільової аудиторії на різних територіях протягом певного

періоду. Перспективно-просторовий аспект передбачає виявлення регіонів та центрів, які мають потенціал для розвитку конкретних туристичних послуг [136, с.50-53].

Розглянемо зміст підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в контексті екскурсознавства.

Проблему отримання знань учнями під час екскурсій активно досліджують як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: (Л. Дудорова [57]; В. Кіптенко, О. Малиновська [76]; О. Король [94], Г. Матвєєва [111] та ін.), так і зарубіжні науковці (Falk [204], Scarce [219], Hudak [211]; Kisiel [213] та ін.). Нормативні вимоги щодо проведення шкільних екскурсій відображені в спеціальних документах [68; 114].

Викладачі несуть відповідальність за стимулювання інтересу учнів до науки. Серед ефективних методів розвитку такого інтересу можна виділити практичні заняття та науково-туристичні екскурсії, які надають учням унікальні можливості для навчання незалежно від обраної ними галузі знань.

Проте, організація науково-туристичних екскурсій є складним процесом, що вимагає ретельної підготовки від педагогів. Вчителі повинні не лише спланувати маршрут та логістику поїздки, а й забезпечити учням допомогу у проведенні самоаналізу отриманих знань та навичок. Такий підхід дозволить максимізувати користь від екскурсії.

Важливість науково-туристичних екскурсій полягає в тому, що вони дають можливість учням проводити безпосереднє спостереження за різними об'єктами та явищами в природному або штучному середовищі. Такі екскурсії мають велике пізнавальне і виховне значення, оскільки конкретизують, поглиблюють та розширюють знання учнів.

Екскурсії сприяють розвитку соціальної активності учнів. Організація «екскурсій на підприємства або в економічні організації, а також стажування дозволяє учням ознайомитися з реальними умовами роботи і економічними процесами» [192, с.1095].

Роль учителя в організації та проведенні науково-туристичної екскурсії є ключовою. Педагог повинен не лише підготувати учнів до поїздки, але й супроводжувати їх під час екскурсії, надаючи необхідну інформацію та допомогу, а також організувати обговорення та аналіз отриманого досвіду після повернення [114].

Екскурсія, яку також можна назвати навчальною поїздкою або туристичною мандрівкою, має на меті забезпечення освітнього досвіду для учнів. Вона передбачає взаємодію учнів з навколишнім середовищем та експонатами з метою отримання практичних знань, а також закріплення зв'язку між теоретичними концепціями та предметом вивчення.

Західні дослідники [220] визначають екскурсію як досвід учнів поза межами навчального закладу в інтерактивних локаціях з метою навчання. Під час екскурсій учні мають можливість на практиці перевіряти отримані теоретичні знання та трансформувати їх у навички та вміння.

Основною дидактичною метою екскурсій є формування нових знань шляхом безпосереднього спостереження за природними, соціальними та виробничими об'єктами та явищами. Крім того, екскурсії сприяють залученню учнів до дослідницької діяльності, зокрема аналізу та порівняння властивостей об'єктів та явищ з метою узагальнення інформації та пізнання навколишнього світу [76].

Екскурсії можуть бути сплановані з п'ятьма основними цілями:

1. Надання безпосереднього досвіду: Екскурсії дозволяють учням отримати знання не тільки з книг, а й через власне спостереження та взаємодію з навколишнім світом.

2. Стимуляція інтересу до науки: Відвідини музеїв, лабораторій, наукових центрів можуть викликати учнівський інтерес до певних галузей науки і технологій.

3. Підкріплення зв'язку між теорією та практикою: Екскурсії допомагають учням побачити, як теоретичні знання застосовуються на

практиці, що робить навчання більш зрозумілим та актуальним.

4. Розвиток навичок спостереження та сприйняття: Під час екскурсій учні тренують свої спостережливість, увагу до деталей, здатність аналізувати та робити висновки.

5. Сприяння особистісному та соціальному розвитку: Екскурсії сприяють розширенню кругозору, формуванню комунікативних навичок, вмінню працювати в команді.

Прикладом такої екскурсії може бути відвідування учнями Музею науки у Львові. Цей інтерактивний музей дає можливість не лише спостерігати за науковими явищами, але й безпосередньо взаємодіяти з експонатами, проводити власні експерименти. Це дозволяє учням глибше зрозуміти теоретичні знання, отримані в класі, і сприяє розвитку практичних навичок.

Шкільні мандрівки є важливим інструментом реалізації дидактичного принципу інтеграції теорії з практикою у навчальному процесі.

Вони виконують низку ключових дидактичних функцій, зокрема:

Реалізують принцип наочності: учні безпосередньо взаємодіють з досліджуваними об'єктами та явищами, що сприяє глибшому розумінню матеріалу.

Підвищують науковість навчання та його зв'язок з практикою: екскурсії демонструють практичне застосування теоретичних знань у реальному світі.

Сприяють політехнічному навчанню: дають можливість ознайомитися з виробництвом, застосуванням наукових знань у промисловості та сільському господарстві.

Формують професійну орієнтацію: дозволяють учням познайомитися з умовами праці та результатами діяльності фахівців різних галузей.

Сьогодні все частіше пропонуються віртуальні подорожі по музеях як сучасні освітні технології. Віртуальні музеї, пропонуючи простір для відпочинку, комунікації та пізнання, надають різноманітні культурно-освітні послуги, що сприяють всебічному розвитку учнів. Вони базуються на

застосуванні різноманітних інструментів, спрямованих на підвищення зацікавленості відвідувачів та стимуляцію їхньої пізнавальної активності. Серед таких інструментів можна виділити інтерактивні ігри, віртуальні виставки дитячої творчості, можливості створення колажів та інші інноваційні методи. Впровадження сучасних музейних технологій сприяє адаптації музеїв до сучасних соціокультурних викликів, зокрема активній участі в інформаційному просторі. При цьому зберігаються основні функції музею, насамперед його ключова роль у сфері освіти [78, с.24].

Однак, ефективність віртуальних подорожей залишається під питанням. Віртуальні подорожі обмежують учнів рамками, визначеними розробниками таких подорожей, і позбавляють можливості повноцінної сенсорної взаємодії з навколишнім світом [217]. Навпаки, традиційні туристичні мандрівки є автентичними соціальними подіями, які сприяють глибшому пізнанню об'єкта дослідження та формуванню стійкого інтересу до нього.

Основним типом шкільних екскурсій є організовані заходи з чітко визначеною програмою. У таких екскурсіях, які часто проводяться в музеях, галереях, природних парках та інших державних установах, учні дотримуються встановленого розкладу під керівництвом спеціалістів [94]. Хоча такі екскурсії зручні для викладачів завдяки структурованому плану, вони обмежують можливості індивідуальної взаємодії та самостійного дослідження учнів.

Неформальні екскурсії, навпаки, характеризуються гнучкістю та меншою структурованістю, надаючи учням більшу свободу вибору діяльності в середовищі. Спостереження за поведінкою учнів у неформальних освітніх центрах, таких як наукові центри чи обсерваторії, часто демонструє глибину їхніх знань та інтересів [218].

Неформальне навчання є одним із видів пізнавальної діяльності. До його форм належать шкільні екскурсії, учнівські проєкти, громадські науково-молодіжні програми, а також візити до неформальних навчальних закладів.

Для популяризації наукового навчання необхідно ефективно використовувати засоби масової інформації, як друковані, так і електронні.

Неформальне навчальне середовище сприяє створенню комфортної атмосфери для учнів, дозволяє індивідуалізувати спрямованість навчання, уникати конкуренції та оцінок, а також заохочувати добровільну та невимушену взаємодію.

Всі ці фактори формують внутрішньо мотивованого учня, який, у свою чергу, сприяє залученню інших до процесу навчання.

Неформальні екскурсії, наприклад, туристичні подорожі, можуть бути незалежними від шкільної програми. Сімейні заходи значно покращують природничі знання дітей. Проте важливо враховувати, що надмірне споживання інформації з телебачення та інтернету може негативно вплинути на формування критичного мислення у дітей, оскільки вони можуть мати труднощі з диференціацією реальності від розваг.

Під час аналізу досвіду екскурсій важливо звернути увагу на емпіричне навчання. Такий досвід є автентичним, отриманим безпосередньо, багатосенсорним. Експериментальна діяльність передбачає дослідження, тактильне сприйняття, слухове та зорове сприйняття, маніпуляції з предметами, їх розбирання та складання. Навчання полягає у розумінні отриманого досвіду та його подальшому застосуванні [214]. Асоціація експериментальної освіти визначає експериментальне навчання як методологію, засновану на спрямуванні педагогами учнів до здобуття певного досвіду. Далі, через рефлексію учні розвивають знання, навички, уточнюють цінності та формують здатність до внеску в розвиток своїх спільнот.

Експериментальне навчання не має вікових обмежень. Немовлята, діти молодшого та старшого віку оволодівають своїми навичками та знаннями, перетворюючи їх на досвід. Девід Колб описує експериментальне навчання як спіральний чотириступінчастий цикл. Спочатку учень отримує досвід. Рефлексія відбувається тоді, коли учень обговорює свій досвід. Абстрагування

виникає під час роздумів над цим досвідом. Учень планує новий досвід для перевірки нових ідей та здобуває його, після чого цикл повторюється. З кожним завершеним циклом відбувається певне навчання.

Хоча навчання на власному досвіді здається простим, існують застереження, які слід враховувати. Навчальний процес не є миттєвим. Потрібний час для аналізу та синтезу концепцій, які інтегруються в існуючі знання. Експериментальне навчання є багатограним. Вивчена концепція буде інтегрована з усіма попередніми знаннями. Учень, який має багато зв'язків із предметом, швидше і чіткіше засвоюватиме нові знання [214].

Експериментальна діяльність має відігравати ключову роль у будь-якій освітній системі. Дослідження Національної дослідницької ради [217] підтверджують, що практичний досвід сприяє розвитку допитливості та інтересу учнів, мотивуючи їх до подальшого пізнання. Такий підхід покращує спостережливість та розвиває соціальні навички завдяки обміну враженнями та знаннями між учнями.

Крім того, експериментальна діяльність під час екскурсій дозволяє учням пов'язувати раніше здобуті знання з новими концепціями, що сприяє глибшому розумінню матеріалу. Збільшення інтересу до науки може стимулювати учнів обрати наукову кар'єру.

Для викладачів екскурсійна діяльність також має чимало переваг. Зацікавлені та мотивовані учні сприяють підвищенню якості навчального процесу. Глибоке засвоєння матеріалу, яке досягається завдяки практичному досвіду, позитивно впливає на успішність учнів.

Національна дослідницька рада [217] наголошує на тому, що навчання є контекстуальним процесом, який залежить від мотивації, очікувань, попереднього досвіду та інтересів учнів. Для формування глибокого розуміння необхідний час і рефлексія. Експериментальне навчання передбачає поєднання практичного досвіду з аналізом та обговоренням, що сприяє розвитку знань та формуванню нового досвіду.

Лабораторні роботи та проекти є поширеними формами експериментального навчання. Однак неформальні освітні заходи, такі як екскурсії та подорожі, також є потужним інструментом навчання з унікальними перевагами. До них належать добровільність участі, різноманітність програм, відсутність змагання та оцінювання, доступність для учнів будь-якого віку та високий рівень мотивації учасників.

Педагогічний колектив шкіл може розглянути питання про оптимізацію взаємодії з учнями шляхом інтеграції неформальних освітніх практик. Це сприятиме закріпленню знань, отриманих у класі, та дозволить учням адаптувати здобутий досвід до навчального процесу. Місця проведення таких заходів можуть стати цінним ресурсом для підвищення професійної кваліфікації викладачів.

Організація тематичних екскурсій може позитивно вплинути на когнітивні здібності учнів, їхні навички, знання, інтереси та майбутню кар'єру [212]. Особливо це актуально для учнів з труднощами в навчанні, які класифікуються як «група ризику» через низькі результати під час контрольних робіт. Екскурсії створюють унікальну можливість для встановлення зв'язків, що сприяють глибшому розумінню та підвищенню інтересу до навчання.

Під час екскурсій учні розвивають навички спостереження і сприйняття, використовуючи всі органи чуття [216]. Формується позитивне ставлення до навчального процесу, що мотивує їх знаходити зв'язки між теоретичними знаннями, отриманими в класі, та практичним досвідом [211]. Туристичні походи надають учням можливість розширити свої сприйняття, збагатити словниковий запас та підвищити інтерес до відпочинку в природному середовищі [208]. Формування такого інтересу стимулює допитливість учнів, спонукаючи їх ставити запитання, обговорювати спостереження, аналізувати минулий досвід та розмірковувати над питаннями, які у них виникають [205; 217]. При проведенні навчальних туристичних походів, що охоплюють певний

маршрут, учні отримують додаткові знання та розуміння свого регіону та громади, ознайомлюючись з територією між школою та місцем призначення [216].

На шкільній території учні можуть проводити дослідження, зосередившись на конкретній темі чи концепції. Крім того, учні можуть створити власний музей експонатів у класі, або ж скористатися мобільними експонатами, наданими місцевим університетом чи науковим музеєм. Незалежно від географічного розташування школи – міської, приміської чи сільської – екологічна тематика залишається актуальною та доступною для дослідження. [215].

В останні роки кількість навчальних екскурсій, мандрівок та походів для учнів зменшилася. Але, нестандартні формати таких екскурсій залишаються реалістичними. Навчальні екскурсії на території школи є безкоштовною альтернативою, зберігаючи при цьому переваги традиційних варіантів.

Навчальний процес може бути збагачений за рахунок виїздів на природу, зокрема в ліс, до водойми чи в парки. Такі екскурсії сприяють новим відкриттям, формуванню позитивного ставлення до науки та розвитку інтересу як у учнів, так і вчителів, приносячи численні переваги [207].

Проте, важливо розуміти, що результати освітніх подорожей не завжди гарантовані та не повинні розглядатися як короткочасний навчальний інструмент. Хоча учні можуть отримати певну інформацію в процесі екскурсії, без подальшого закріплення знань та аналізу отриманого досвіду, зацікавленість може бути тимчасовою [206].

Дослідження підтверджують, що навіть через рік після добре організованої освітньої подорожі учні можуть зберегти отримані враження та продемонструвати розвинену наукову позицію. Однак ефективність такого досвіду залежить від індивідуальних особливостей учнів, таких як їхні інтереси, мотивація, життєвий досвід та попередні знання.

В Україні спостерігається стрімке зростання інтересу до подорожей, що зумовлює гостру потребу у розширенні мережі туристичних об'єктів та центрів. Сучасний туристичний сектор характеризується якісними змінами, зокрема: інтенсивним зростанням обсягів туристичних послуг; формуванням нових напрямків туризму; активним залученням до туристичної сфери нетрадиційних об'єктів, зокрема промислових; нерівномірним розподіленням туристичного потоку за територіями та регіонами, а також неефективним використанням ресурсів. [59, с. 24].

Розглянемо зміст підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в контексті краєзнавства. Історично склалося, що краєзнавчий напрям мав на меті залучення дітей до туристичної діяльності та різноманітних експедицій, подорожей, що сприяли формуванню життєво необхідних практичних умінь, прямому ознайомленню з природою, соціально-економічними умовами життя людей, культурою окремих регіонів, зміцненню колективу, покращенню здоров'я дітей, задоволенню інтересу до пізнання навколишнього середовища, розвитку активності та ініціативи. У 50-60 роках ХХ століття термін «туристично-краєзнавча робота» використовувався в освітньому та науковому середовищі для визначення напрямку позашкільної освіти. Нормативно-правові документи та методичні матеріали визначали це поняття двома основними складовими: краєзнавством та туризмом. Під краєзнавством, розумілося вивчення особливостей місцевого краю, його природи, соціально-економічних умов життя людей [96, с. 173].

У контексті культурології, тлумачний словник визначає спадщину як сукупність явищ культури, науки, побуту тощо, які збереглися від попередніх епох [166, с.818.].

Важливими є особливості підготовки до туристичного супроводу в контексті культурного різноманіття та глобалізації. Слід відзначити потенціал культурного туризму як ефективного засобу міжкультурного спілкування та

діалогу та важливість туристичної діяльності для популяризації та актуалізації регіональних культурних ресурсів [128].

Туристично-краєзнавчий напрям поєднує виховну та освітню роботу. Залучення молоді до героїки минулих епох, трудових подвигів, справ і мистецьких традицій українського народу дають можливість вивчати та цілісно сприймати національний колорит країни, її унікальність, світогляд людей. На уроках технологій учні вивчають природні ресурси та культурні цінності, місцеві звичаї, свята, народну творчість, декоративно-прикладне мистецтво.

Такий туризм можна розглядати як явище, що виходить за рамки простого інтересу до культурних цінностей. Він передбачає глибоке усвідомлення власних культурних цінностей в контексті глобального різноманіття культур та їх активне позиціонування на основі діалогу та поваги до інших культур. Мультикультурність сучасних туристичних технологій є характерною рисою культури постмодерну і органічно інтегрована у повсякденне життя. Глобалізаційні процеси в сфері туризму розглядаються як невід'ємна частина комунікативних процесів масової культури, що підкреслює їхню важливість та взаємозв'язок [109, с. 62].

Така ж функція належить народному мистецтву, яке дозволяє «вписати його в динаміку культури, програмуючи процеси соціалізації особистості. Тому сенс соціокультурної діяльності полягає не просто в залученні молоді, до поширення і пропаганди народного мистецтва, діяльності з виявлення, збирання і зберігання художніх цінностей, а в тому, щоб викликати в них ініціативу, творчість, екологічне ставлення до художньої спадщини, осмислення своєї відповідальності перед майбутнім за збереження художніх цінностей минулого і сьогодення, формування особистості як спадкоємця і суб'єкта культури» [24, с.189].

Таким чином, широкі культурологічні можливості туризму розкривають не лише гуманітарні дисципліни, а й вивчення технологій.

У змісті підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу відсутній напрям, пов'язаний з ознайомленням учнів з технологічними чи виробничими процесами в регіоні.

У роботі Л. Коржилова [93] у дослідженні було проведено аналіз найпопулярніших видів туризму, класифікованих за регіонами та типами, з урахуванням первинної мотивації мандрівників. Згідно з результатами, станом на 2014 рік найбільшу частку ринку займали екологічний, культурно-пізнавальний та рекреаційний туризм (21,8%), тоді як освітній туризм становив лише 3,84%.

Значні перспективи для профільного навчання «Технологій» має технологічний туризм. Як зазначає Т. Казакова, з середини ХХ століття спостерігається активізація нового виду туризму, який досі не має єдиного визначення - техногенний, індустріальний, виробничий, промисловий і політехнічний туризм. Вона пропонує розглядати «техногенний туризм» як провідний термін в цьому ряді, визначаючи його як тимчасове переміщення людей з місця постійного проживання до іншого регіону у вільний час з метою відвідування промислових об'єктів та пов'язаних з ними антропогенних ландшафтів без заняття оплачуваною роботою на місці відвідування [71, с. 108]. Виробничий туризм у формі виробничих екскурсій не може бути визнаний самостійним видом туризму, оскільки він функціонує як технологічна складова промислового туризму. Політехнічний туризм, який передбачає ознайомлення молоді з діючими виробництвами для стимулювання інтересу до певної професії чи підприємства, також належить до категорії промислового туризму, при цьому віковий склад учасників відіграє ключову роль у визначенні змісту та основних цілей. [70, с.95]. Техногенний туризм являє собою організовану діяльність, яка здійснюється згідно з розробленим планом у різних формах (походи, тури, екскурсії, спортивні змагання) та вимагає обов'язкового отримання дозволу і проходження інструктажу з дотримання правил безпеки.

Вчена В. Пацюк визначає індустріальний туризм як вид активного туризму, який розвивається на територіях інтенсивного промислового освоєння. На етапі постіндустріального розвитку суспільства такі території викликають підвищений інтерес та мотивують до подорожей з метою ознайомлення з діючими промисловими об'єктами та пам'ятками індустріальної спадщини [133, с.8].

Ресурсний індустріально-туристичний потенціал формується з таких ключових компонентів: функціонуючої промисловості, техногенного ландшафту, спадщини промислової епохи, кадрового ресурсу та відповідної інфраструктури. Саме насиченість та якість цих складових визначають привабливість регіону для індустріального туризму [132, с.231-232].

Дослідження туристичної привабливості, зокрема в контексті розвитку індустріального туризму, є актуальним і перспективним напрямом як в географії, так і в економіці туризму.

Привабливість індустріальних регіонів для цього виду туризму визначається цілою низкою факторів, серед яких: загальний імідж регіону, популярність ключових промислових підприємств, їхня відкритість для відвідувачів, рівень безпеки на діючих об'єктах, присутність унікальних техногенних утворень, транспортна доступність до туристичних локацій, а також наявність інфраструктури, яка забезпечує комфортне перебування туристів.

Індустріальний туризм характеризується складною структурою і об'єднує різноманітні підвиди, такі як: дигерство (дослідження підземних споруд), інфільтрація (проникнення на території діючих промислових зон), сталкінг (відвідування занедбаних об'єктів), постпаломництво (відвідування колишніх релігійних об'єктів), руферство (прогулянки дахами), сурвівалізм (виживання в екстремальних умовах), урбанізм (захоплення міськими пейзажами) та інші [104, с.47].

Заслугове на увагу запропонована Концепція розвитку промислового туризму в Україні [85, с.78.]. Автори Концепції вважають, що під час економічних криз населення частіше обирає бюджетні види відпочинку, особливо ті, що поєднуються з пізнавальним аспектом. В Україні, зокрема на сході країни, існує значна кількість промислових об'єктів, які мають потенціал для розвитку індустріального туризму.

Концепція пропонує механізм реалізації цієї ідеї, результатом якого будуть:

1. Встановлення нормативно-правової бази для визначення статусу промислових об'єктів як туристичних пам'яток.
2. Розробка та просування підприємствами спеціальних турів.
3. Створення реєстру об'єктів індустріального туризму для залучення інвестицій.
4. Впровадження на підприємствах анімаційних програм, які передбачають залучення туристів до окремих етапів виробничого процесу.
5. Розробка та реалізація на державному рівні «Програми розвитку індустріального туризму в Україні».
6. Розроблення туроператорами спеціалізованих індустріальних турів.
7. Відкриття на об'єктах промислового туризму сувенірних магазинів [85, с.78-79].

У праці [100] видатний дослідник В. Кулеш, проаналізувавши різні підходи до визначення поняття промислового туризму, пропонує таке його тлумачення: це організовані туристичні екскурсії на діючі або колишні промислові об'єкти з метою задоволення пізнавальних, професійних та ділових інтересів учасників.

Вчений також виокремлює мотиви як туристів, так і підприємств для участі в такому типі туризму. Для туристів це є можливість відвідати великі промислові підприємства та унікальні індустріальні ландшафти, спостерігати за виробничими процесами, обмінятися досвідом з працівниками різних

галузей, а також сформувати позитивне ставлення до об'єктів індустріальної культури.

Основними ознаками індустріальної спадщини є: багатофункціональність: господарська, науково-інформаційна, освітня, рекреаційна; рівень стійкості за ознакою виявлення: як виявлені, так і невиявлені об'єкти; різновекторність цінності об'єктів: історична, наукова, містобудівельна, естетична, рекреаційна, утилітарна; призначення: від пасивного спостереження та огляду до активного дослідження та подолання перешкод (індустріальна археологія, паркур, спорт) [59, с.23].

ЮНЕСКО активно сприяє збереженню та популяризації світової індустріальної спадщини. В Європі функціонує мережа об'єктів індустріальної спадщини, що об'єднує найвизначніші пам'ятки різних країн. В Україні увагу привертає потенціал індустріального туризму в Чорнобильській зоні відчуження, Прикарпатті та Закарпатті.

У 2017 році Асоціація чорнобильського туризму в Україні представила перший варіант Всеукраїнського маршруту індустріального туризму, до якого увійшли провідні промислові підприємства, музеї країни, а також постіндустріальні об'єкти, такі як Чорнобильська зона відчуження, одеські катакомби, провалля над порожнинами шахт [29].

Таким чином, індустріальний туризм можна розглядати як індустріальну спадщину регіону, успадковану від попередніх поколінь. Ці об'єкти пов'язані з еволюцією різних виробничих технологій, зберігають свою автентичність і мають наукову, технічну, естетичну, архітектурну, історичну та екологічну цінність. Вчитель технологій, який володіє компетентністю з туристичного супроводу, може організовувати для учнів екскурсії на місцеві підприємства, де вони зможуть побачити, як використовуються сучасні технології у виробництві.

Розглянемо зміст підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в контексті довікіллезнавства. Довкіллезнавство застосовує

системний аналіз для дослідження питань, пов'язаних із навколишнім середовищем. Екологію можна розглядати як складову частину ширшої галузі довікіллезнавства. На практиці сфери діяльності екологів і довікіллезнавців перетинаються.

Зупинимося на екологічному аспекті готовності вчителя технологій до туристичного супроводу. Перш за все сучасна молодь повинна усвідомити масштаби екологічних змін, які створюють серйозну загрозу для людства. Рівень забруднення навколишнього середовища, зокрема повітря та водних ресурсів, а також процеси ґрунтової деградації та вирубування лісів, у багатьох регіонах досягли критичної позначки. У зв'язку з цим екологічна криза вимагає інтенсивного екологічного виховання як підростаючого покоління, так і суспільства в цілому.

Не підлягає сумніву, що саме туризм сприяє екологічному вихованню. Низка досліджень присвячена проблематиці розвитку екотуризму в Україні. На сучасному етапі досліджено стан та особливості використання об'єктів природно-заповідного фонду для екскурсійно-туристичної діяльності. Дослідники С. Скрипник, С. Шевченко, А. Замолока [158] розглядають різноманітні науково-методичні підходи до екологічної освіти і виховання. У дослідження Х. Щербанік та А. Чепелюк [196] теоретично обґрунтовано інтеграцію туризму до системи екологічного виховання здобувачів освіти. Автори розглядають теоретичні основи формування здорового способу життя та екологічної свідомості у студентів за допомогою туристичної діяльності. Підкреслюється, що підтримання високого функціонального стану організму під час туристичних походів є важливим чинником зміцнення здоров'я. Також дослідження розглядає туризм як специфічний вид активності та ефективний засіб формування здорового способу життя серед молоді [196, с. 375]. Безпеці туристів під час подорожей присвячено дослідження Н. Барвінок [12]. Праця О. Верес присвячена проблематиці розвитку екотуризму, досліджено стан та

особливості використання об'єктів природно-заповідного фонду для екскурсійно-туристичної діяльності [28, с. 154].

Саме під час туристичних подорожей відбувається процес екологічного виховання, спрямований на формування екологічної культури особистості. Система екологічного виховання передбачає розвиток умінь аналізувати природні явища та формування бережливого ставлення до природи як до життєво важливого середовища існування людини.

Основними завданнями екологічного виховання є: нагромадження екологічних знань; виховання любові до природи; формування прагнення зберегти та збільшити її багатства; розвиток умінь і навичок природоохоронної діяльності.

Слід зазначити, що формування любові до природи є процесом, який має розпочатися в ранньому віці. Видатний педагог Г. Ващенко наголошував на необхідності частішого перебування немовлят на свіжому повітрі, щоб вони могли спостерігати навколишній світ: небо, дерева, квіти, тварин. Такі враження залишаються в дитячій пам'яті, викликаючи почуття радості та закладаючи фундамент любові до рідної природи. Базові принципи екологічного мислення формуються в сім'ї, яка несе відповідальність за виховання у дітей системи екологічних цінностей та норм поведінки в природному середовищі. У тісному співробітництві з сім'єю діє дитячий садок. Його завдання полягає у розвитку пізнавальних здібностей дітей за допомогою казок, міфів та ігор, знайомстві їх з елементарними зв'язками між живою та неживою природою, впливом людської діяльності на навколишнє середовище. Це сприяє формуванню в дитини потреби спілкування з природою.

Екологічне виховання, розпочате в дошкільному віці, продовжується на всіх етапах шкільного навчання. Кожен з них має свої цілі, завдання та методики, що відповідають віковим особливостям учнів. На першому етапі (для молодших школярів) школа забезпечує комплексне вивчення природи, розкриваючи учням її різноманітні аспекти: естетичний, санітарно-гігієнічний,

екологічний та економічний. Діти повинні усвідомити залежність якості життя та здоров'я від стану довкілля, прагнути його покращення. На другому та третьому етапах освіти учні опановують знання про природні об'єкти, закономірності розвитку та функціонування біологічних систем. Вони навчаються аналізувати та прогнозувати прості екологічні ситуації, закріплюють правила поведінки в навколишньому середовищі. Одночасно поглиблюється розуміння явищ і законів природи, розкриваються причини екологічної кризи, формується усвідомлення необхідності збереження природних комплексів (екосистем).

На четвертому етапі освіти відбувається узагальнення отриманих екологічних знань та моделювання простих кризових ситуацій. В навчальні плани інтегруються курси різних природознавчих та екологічних дисциплін. Шкільний етап екологічного виховання є фундаментом для подальшого поглиблення екологічної освіти у закладах вищої освіти.

Студенти повинні усвідомити цілісність природи Землі, єдність її процесів та зв'язок людини з природою. Їх фахова діяльність та поведінка стосовно природи мають відповідати її законам. Лише за таких умов у майбутніх спеціалістів сформується почуття відповідальності за долю природного оточення.

Екологічне виховання підрастаючого покоління на усіх рівнях спрямоване на формування екологічної культури, яка передбачає: глибокі та різнобічні знання про навколишнє середовище (природне і соціальне); екологічний стиль мислення, що передбачає відповідальне ставлення до природи та власного здоров'я; уміння та досвід вирішення екологічних проблем, перш за все на місцевому рівні; безпосередню участь у природоохоронній діяльності; здатність передбачати можливі негативні наслідки антропогенної діяльності.

Для підвищення екологічної свідомості молоді та підвищення ефективності екологічного виховання необхідно:

По-перше, розробити орієнтовний зміст неперервної екологічної освіти, який охоплює всі вікові групи підростаючого покоління. Важливо збільшити обсяг екологічних питань як у межах окремих предметів (зокрема на уроках технологій), так і шляхом встановлення внутрішньо- та міжпредметних зв'язків.

По-друге, створити в освітніх закладах відповідну навчально-матеріальну базу: куточки охорони природи, живі куточки тощо.

По-третє, удосконалити форми та методи екологічного виховання, активно залучаючи вихованців до природоохоронної діяльності (зокрема під час туристичних мандрівок).

По-четверте, формувати в учнів мотиви відповідального ставлення до природи, бажання глибше пізнавати її та збагачувати її ресурси.

Дослідники С. Скрипник, С. Шевченко, А. Заборока дослідили ефективність таких методів:

1. Метод екологічної ідентифікації: полягає в тому, щоб уявити себе на місці певного природного об'єкта та зрозуміти його стан та оточення. Цей метод сприяє глибшому розумінню природи та її об'єктів.

2. Метод екологічної емпатії: передбачає співпереживання стану природного об'єкта та розуміння його потреб.

3. Метод екологічної рефлексії: заохочує аналіз власних дій з точки зору їх екологічної доцільності та впливу на навколишнє середовище.

4. Метод екологічних асоціацій: стимулює встановлення зв'язків між різними психічними образами в контексті екологічних проблем.

Окрім цих методів, можуть використовуватись метод екологічної лабіалізації, метод екологічної експектації, метод ритуалізації екологічної діяльності, метод екологічної турботи. Залишаються актуальними активні та інтерактивні методи навчання, такі як: екологічні проєкти, кейс-стаді, брейнстормінг, проблемне навчання, інтегрально-пошукові групові та рольові екологічні ігри, еко-арт-терапія, імітаційне моделювання. Використання цих

методів сприяє формуванню у учнів відповідального ставлення до навколишнього середовища та розвитку їх екологічної свідомості [158, с. 313].

Як бачимо, провідну роль у формуванні екологічної культури відіграють предмети природничого циклу та уроки технологій.

Важливим у підготовці фахівців з туристичного супроводу є розгляд питань безпеки туризму [80; 81; 209]. Відповідно до чинного законодавства України туристичні підприємства несуть відповідальність за забезпечення безпеки туристів шляхом інформування про можливі ризики, виконання загальнообов'язкових вимог та запобіжних заходів. Вони також зобов'язані створювати безпечні умови в місцях надання туристичних послуг та забезпечувати належне облаштування туристичних маршрутів. Окрім того, особи, які займаються експлуатацією туристичних ресурсів, повинні дотримуватися вимог з охорони довкілля та культурної спадщини, мінімізуючи або припиняючи негативний вплив на навколишнє середовище та соціально-культурну сферу, а також компенсувати завдані збитки [12, с. 88].

З кожним роком в Україні зростає популярність таких видів відпочинку, як піші походи, сплави по річках, велотури та інші. Однак, обслуговування цих туристів потребує кваліфікованих фахівців з екскурсійним супроводом. Хоча в Україні є певна кількість фахівців з туристичного супроводу, їхня спеціалізація занадто вузька, аби задовольнити сучасні вимоги туристів.

Спортсмени, які часто виступають інструкторами у таких турах, мають хорошу фізичну підготовку, але не завжди володіють достатніми знаннями з історії, архітектури, культури, етнології та релігієзнавства. Натомість екскурсоводи, які працюють переважно у містах та на території історико-культурних об'єктів (музеї, замки, парки і т.д.), можуть не мати необхідних навичок для забезпечення безпеки туристів у складних умовах, орієнтування на місцевості, подолання перешкод та акліматизації.

Організація будь-якого походу повинна передбачати:

1. Визначення первинних цілей. Похід може бути спрямований на вивчення історичної спадщини, флори та фауни регіону, активний відпочинок тощо. Такий вид діяльності сприяє закріпленню та розширенню знань, отриманих учнями під час вивчення географії, біології, зоології та історії.

2. Формування групи учасників. Необхідно враховувати спільність інтересів, рівень фізичної підготовки та стан здоров'я учнів.

3. Визначення маршруту. Район та ключові пункти маршруту визначаються відповідно до поставлених цілей походу.

4. Збір інформації про район подорожі. Перед початком експедиції необхідно переконатися в придатності обраного району для її проведення.

5. Розробка детального маршруту. Цей етап передбачає уточнення шляху руху групи та послідовності відвідування запланованих об'єктів.

6. Визначення тривалості походу. Необхідно врахувати час, необхідний на пересування, краєзнавчу та суспільно-корисну діяльність, а також відпочинок.

7. Складання списку необхідного спорядження. Слід враховувати тривалість та умови походу, а також розподілити спорядження між учасниками.

8. Формування кошторису. Важливо врахувати всі витрати, пов'язані зі спорядженням, харчуванням та транспортом [86, с.276].

Дотримання цих правил забезпечує безпеку та ефективність туристичних походів та екскурсій. Як бачимо, майбутнім вчителям необхідно не залишати поза увагою безпекову складову туристичного супроводу.

Важливим освітнім компонентом підготовки майбутнього вчителя технологій є вивчення програм технологічного профілю навчання за спеціалізаціями. Спеціалізація «Туристична справа» спрямована на формування ключових і предметних проєктно-технологічних компетентностей у старшокласників, сприяючи свідомому вибору професії агента з організації туризму або спорідненої діяльності.

Ця програма також передбачає дослідження географічних та національних традицій українського народу, а також збереження його культурно-історичної спадщини. Важливим аспектом є реалізація проектно-технологічної діяльності у контексті соціально-комунікативної взаємодії.

Головна мета спеціалізації «Туристична справа» полягає у формуванні в учнів старших класів проектно-технологічної компетентності, яка необхідна для успішної реалізації та опанування прийомів надання туристичних послуг. Ця компетентність включає дотримання правил безпеки під час подорожей, розвиток творчого потенціалу, здатність ефективно шукати та застосовувати потрібні знання, уміння та методи діяльності в процесі організації туристичної діяльності.

Крім того, спеціалізація спрямована на свідоме професійне самовизначення, самоідентифікацію та самовираження учнів.

Завдання спеціалізації: формування цілісного уявлення про проектно-технологічний тип туристичного профілю як універсального, що є необхідним для сучасного спеціаліста в сфері туризму; усвідомлення значення туристичної діяльності як невід'ємної складової формування сучасного соціокультурного простору України; побудова індивідуальних освітніх траєкторій учнів шляхом ознайомлення з історією виникнення та розвитку туризму від його зародження до сьогодення, а також з розвитком і досягненнями сучасних технологій у сфері туризму; послідовне включення учнів у всі етапи цілісного процесу надання туристичних послуг з метою формування предметної компетентності; реалізація готовності до професійної освіти, конкурентної боротьби на ринку праці, виховання та розвитку особистості.

Основними підходами до реалізації змісту навчальної програми «Технології» за спеціалізацію «Туристична справа» є: національна, компетентнісна, професійна, культурологічна, екологічна, метододична спрямованість.

Національна спрямованість передбачає формування у студентів розуміння української культури в контексті туризму як невід'ємної частини світової спадщини. Цей підхід сприяє розвитку національної самосвідомості через вивчення туристичних об'єктів України.

Компетентнісна спрямованість зосереджена на забезпеченні профільного навчання, яке має технологічний, практично орієнтований характер. Цей підхід передбачає формування ключових, галузевих та спеціальних компетенцій учнів, що дозволяє досягти визначених освітніх результатів.

Професійна спрямованість враховує актуальні потреби туристичної галузі в Україні, яка характеризується стрімким розвитком та постійною потребою у кваліфікованих кадрах. Цей підхід спрямований на підготовку здобувачів освіти до конкуренції на ринку праці та створення умов для об'єктивної оцінки їх професійних можливостей.

Культурологічна спрямованість передбачає формування сучасної проєктно-технологічної культури учнів на основі мотивації самореалізації (розкриття творчого потенціалу в контексті розвитку туристичної галузі). Цей підхід сприяє розвитку критичного мислення та цілісного сприйняття світу, враховуючи його природні, національні, соціальні та інші аспекти.

Екологічна полягає у розкритті сутності світу природи як середовища існування людини, яка має бути зацікавлена у збереженні його цілісності, чистоти та гармонії. Потрібно навчити учнів осмислювати екологічні явища та відповідально взаємодіяти з природою. Екологічний підхід до природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку та відповідальності за її збереження, мотивуючи до природоохоронної діяльності.

Методична спрямованість передбачає опанування методики туристичного супроводу, яка дає змогу здобути досвід ефективної організації туризму та безпеки мандрівок, а також сприяє розвитку соціально та професійно важливих якостей.

Реалізація цієї програми має спрямовуватися на формування в учнів активної життєвої позиції, адаптивності, готовності до постійного професійного розвитку, конкуренції на ринку праці та створення умов для індивідуального підходу до навчання, виховання та розвитку особистості.

Вищезазначені тенденції зумовлюють переорієнтацію технологічної освіти старшокласників на проектно-технологічну діяльність з очікуваними результатами: зовнішніми освітніми продуктами – створенням соціально та особисто значущих туристичних продуктів, матеріалів подорожей, екскурсій; внутрішніми освітніми продуктами – досягненням індивідуального рівня сформованості предметної проектно-технологічної компетентності, яка характеризує готовність і здатність до засвоєння, розуміння та творення культури свого народу, а також відповідальність за ефективність і наслідки власної діяльності.

Програма профільної підготовки «Туристична справа» забезпечує реалізацію індивідуальних освітніх траєкторій, враховує культурологічні та екологічні аспекти змісту технологічної освіти, відображає організації туристичної діяльності. Програма спрямована на формування у здобувачів освіти фундаментальних знань, умінь і компетентностей у сфері туристичного супроводу, реалізацією індивідуальних освітніх траєкторій.

Важливим аспектом підготовки фахівців туристичного супроводу є розвиток комунікативних та лідерських якостей.

Екологічна свідомість та відповідальність стають все більш важливими компетентностями для фахівців у сфері туризму. Туристичні подорожі сприяють підвищенню зацікавленості учнів у навчанні, покращенню їхніх знань та мотивації. Вплив екскурсії на учнів значною мірою залежить від ставлення педагога до її організації та проведення, а також від його допомоги учням у самоаналізі здобутих теоретичних знань та практичних навичок.

На жаль, нинішні програми підготовки педагогів не передбачають курсів з планування та проведення туристичних подорожей. Впровадження такої

підготовки дозволило б вчителям організовувати цікаві та мотивуючі екскурсії, що сприяло б розвитку інтересу учнів до навчання і покращенню навчального процесу загалом.

Це підтверджує важливість туристичних подорожей як інструменту навчання, який допомагає учням пов'язати теоретичний матеріал з розумінням явищ та процесів, що вивчаються на уроках. Безперечно, учні, які беруть безпосередню участь у практичних дослідженнях, формують більш позитивне ставлення до предмету, який вивчають. Освітні подорожі надають можливість мотивувати учнів до більш глибокого розуміння явищ і процесів, які вивчаються в класі, розширюючи їхню базу знань і сприяючи подальшому навчанню. Такий підхід позитивно впливає на розвиток стратегічного мислення учнів, підвищує їхню впевненість та внутрішню мотивацію до навчання.

На основі вищевикладеного робимо висновки, що підготовка до туристичного супроводу майбутнього вчителя технологій включає освітні компоненти туризмознавства, екскурсознавства, краєзнавства, довіллезнавства тощо. Вона повинна відповідати вимогам як професійної підготовки (знання теоретичних основ, закономірностей, методів та форм навчання) і туристичної діяльності (вміння виконувати основні види туристичного супроводу), так і вимогам особистісного характеру (наявність дієвого мотиву виконання професійної діяльності).

Готовність до туристичного супроводу ми розглядаємо як одну з важливих компетентностей вчителя технологій. В умовах розвитку туризму вчитель технологій має стати провідником для учнів у світ культури, традицій та ремесел. Тому важливо, щоб він володів знаннями з історії, географії, культури свого регіону, а також мав навички організації екскурсій та туристичних маршрутів. Готовність вчителя технологій до туристичного супроводу, як інтегроване особистісне утворення, передбачає урахування нормативних вимог та особливостей як педагогічної, так і туристичної

діяльності: формування відповідних компетентностей, розвитку особистісного потенціалу, ресурсів усіх учасників освітнього процесу, здатності до засвоєння, розуміння та творення культури свого народу, виховання відповідальності за ефективність і наслідки власної діяльності, урахування безпекової складової туристичного супроводу. Готовність до туристичного супроводу майбутнього вчителя технологій повинна забезпечувати гармонійне поєднання мотиваційно-цільового, діяльнісно-особистісного, змістово-результативного компонентів, про що буде детально викладено у другому розділі.

1.3. Особливості підготовки до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластеру

Проблема підготовки вчителів до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластеру базується на врахуванні педагогічних підходів щодо методології інновацій в освіті, теорії професійної підготовки фахівців у сфері туризму за допомогою формальної та неформальної освіти, післядипломної освіти та освіти дорослих, а також на використанні особливостей інноваційного освітнього кластера.

Українські науковці досліджують важливість інноваційних освітніх кластерів для розвитку країни, зокрема цією проблемою займалися О. Гоменюк [34], Л. Дідківська [55], Г. Дутка [60], М. Копельчак [91], М. Корець [92], Л. Короткова [95], Т. Оніпко [124], Т. Стойчик [170], В. Усик [178], І. Червінська [188] та ін.

Згідно з поглядами Т. Оніпко, інноваційні кластери сприяють утвердженню нової моделі економічного розвитку, що характеризується високим рівнем конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. Враховуючи сучасні глобальні виклики, формування таких кластерів у сферах «нової економіки», зокрема перспективному напрямку наук про життя, є

надзвичайно важливим. Міжнародний досвід засвідчує позитивний вплив інноваційних кластерів на прискорення інноваційної діяльності та, як наслідок, підвищення конкурентоспроможності. Т. Онішко звертає увагу на те, що інноваційні кластери сприяють створенню конкурентоспроможної та привабливої для інвестицій економічної моделі [124, с.24].

На сьогодні існує значний досвід створення та діяльності кластерів у різних галузях. О. Зеленська визначає кластер як територіально зосереджену групу взаємопов'язаних підприємств. Ці підприємства спеціалізуються в певній галузі, включаючи постачальників, надавачів послуг та інші організації, що тісно співпрацюють з ними. Вона також підкреслює системний аспект кластеру, розглядаючи його як складну структуру взаємозалежних суб'єктів господарської діяльності різних галузей, об'єднаних спільною метою та функціонуванням [63, с.77].

У сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі успіх туристичного підприємства залежить від його конкурентоспроможності на ринку послуг, глибокого розуміння правових норм, здатності до ефективної взаємодії з усіма учасниками туристичного процесу.

Крім того, важливими є вміння оцінювати ресурси, визначати мотиви мандрівників та споживчі характеристики екскурсійних послуг, а також розробляти інноваційні підходи до професійної діяльності [161, с.118]. Цей підхід гарантує відповідальність системи освіти за підготовку фахівців, необхідних для інноваційно розвинутої економіки. Щоб система освіти могла адекватно реагувати на динамічно мінливі потреби в кваліфікованих кадрах, їй необхідно перейти від реактивного до проактивного підходу у навчанні [51, с.158].

На думку Г. Дутки, яка вивчала особливості туристичних кластерів, їх відмінністю від інших інтегрованих об'єднань підприємств є участь освітніх та наукових установ [60, с.43]. Туристичний кластер розглядається як

інноваційний шлях розвитку та інструмент підвищення туристської привабливості регіону [118; 198].

Автори часто визначають кластер як регіонально-обмежену форму економічної активності, зосереджену в споріднених секторах та зазвичай пов'язану з інституціями сфери знань [19]. Кластером також може бути вертикальний виробничий ланцюжок: вузько визначений сектор, де суміжні етапи виробництва утворюють ядро кластера, наприклад, мережі навколо ключових підприємств. Крім того, кластером може вважатися галузь промисловості високого рівня агрегації або сукупність секторів ще більш широкої спеціалізації [51, с.157].

Аналіз досвіду розвитку кластерів демонструє різноманітність їхніх типів: за напрямками діяльності (компетентнісно-орієнтований, науково-інноваційний, інноваційно-освітній, соціокультурний), рівнями організації (регіональний, національний, муніципальний, інституційний, міжнародний) та галузями освіти. При цьому, кластери різних типів та рівнів організації розглядаються як взаємодоповнюючі. Висновок про доцільність використання різноманітних типів кластерів у постійній взаємодії в інноваційному розвитку професійної освіти є цілком обґрунтованим.

На цих засадах розглянемо особливості інноваційного освітнього кластера.

Автори М. Корець та С. Іщенко відзначають, що кластерні об'єднання на сьогоднішній день є одним із найефективніших механізмів організації інноваційних процесів, регіонального розвитку та підготовки педагогічних кадрів. У рамках такої моделі конкуренція на ринку відбувається не між окремими навчальними закладами, а між цілими комплексами, які оптимізують свої витрати завдяки спільній кооперації підприємств, організацій, установ освіти та державних органів [92, с.89].

На думку М. Копельчака та Р. Стецького інноваційний освітній кластер є «своєрідним новим розширеним освітнім середовищем особистісно

орієнтованих гнучких форм організації навчання на базі горизонтальних освітніх структур» [91, с.195]. Це сучасний простір, сукупність умов, засобів і технологій для комфортного навчання здобувачів освіти, педагогів.

В. Усик підкреслює, що університет лежить в основі такого кластера, об'єднуючи кваліфікованих викладачів, мотивованих студентів, ефективно управління та фінансування. Вона стверджує, що основою ефективно освітньої системи з розвинутою інноваційною інфраструктурою є освітній кластер. В центрі такого кластера перебуває університет, що об'єднує висококваліфікованих викладачів, мотивованих студентів, ефективну систему управління та стабільне фінансування. Саме заклад вищої освіти є двигуном генерації знань, підготовки конкурентоспроможної робочої сили та формування міцних соціальних зв'язків. Провідні університети відіграють вирішальну роль у стимулюванні інноваційного розвитку та мають суттєвий вплив на прогрес країни в умовах динамічних змін [178, с.153].

Дослідниця Л. Дідківська наголошує на важливості створення стійких зв'язків між освітніми закладами різних рівнів та іншими учасниками кластера. Це дозволяє забезпечити обмін інформацією для впровадження та поширення інноваційних технологій у сфері освіти, створити систему неперервної освіти та знизити фінансові витрати населення на навчання. Окрім того, створення такого кластера сприяє формуванню доступної системи неперервної освіти, яка підвищить якість підготовки фахівців, забезпечить їхню професійну мобільність та збільшить шанси на працевлаштування за спеціальністю. Врешті-решт, це призведе до зменшення фінансових витрат населення на отримання освіти [55, с.249].

За визначенням Т. Якимович системотвірним чинником у багаторівневій системі підготовки майбутніх педагогів в умовах інноваційного освітнього кластера є їх професійна діяльність, яка передбачає інтеграцію педагогічної та професійної (технологічної) освіти [201, с.198]. Інтеграційна взаємодія характеризується «динамічними переходами між станами окремих учасників з

урахуванням їхнього позиціонування відносно зовнішнього середовища» [21, с. 462].

Формування інноваційного освітнього кластера є надзвичайно важливим кроком. Воно сприяє встановленню міцних зв'язків між навчальними закладами різних рівнів та іншими учасниками кластера. Це, в свою чергу, дозволяє створити ефективну систему обміну інформацією, що дасть змогу реалізовувати та поширювати інноваційні технології в освітньому середовищі. Саме на підвищення мобільності та неперервності освіти спрямована підготовка фахівців туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластеру.

Дослідниця О. Гоменюк [34] дослідила кластер як інноваційний підхід до територіального розвитку. Суть та механізми розвитку технологій туристичної діяльності були розглянуті П. Коваль та Г. Андрєєвою [79].

Згідно з поглядами Т. Стойчик, освітній кластер є однією з форм соціального партнерства, що реалізується на державному та регіональному рівнях. Важливими умовами його функціонування є рівноправність, прозорість та взаємна довіра між учасниками. В Україні керівники освітніх закладів тільки починають опановувати навичками побудови таких відносин, де кожен учасник кластера є рівноправним партнером, і без участі якого неможливе досягнення спільних цілей, зокрема в підготовці кваліфікованих фахівців [170, с.192].

За визначенням І. Червінської, освітній кластер являє собою складну систему взаємопов'язаних суб'єктів, що надають, виробляють та споживають освітні послуги та технології, а також елементів освітньої інфраструктури. Функціонування такого кластера базується на синергетичному підході, що виникає завдяки близькості споживачів і постачальників освіти, використанню мережевих технологій, а також інтеграції знань та умінь [188, с.94].

Дослідницею Л. Коротковою освітньо-виробничий кластер визначено як комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих об'єктів (органи виконавчої

влади, наукові установи, заклади освіти, підприємства різних форм власності, громадські організації), діяльність яких ґрунтується на принципах взаємовигідності, добровільності, відкритості, цілісності, законності, довіри, регіональності, державної підтримки, інноваційності задля проведення досліджень у галузі освіти та виробництва, впровадження інновацій у практику діяльності усіх учасників кластерної структури з метою багатоцільового застосування наявних ресурсів, підвищення конкурентоспроможності, створення умов для розширеної диверсифікації, якісної професійної підготовки та успішного працевлаштування фахівців відповідно до потреб регіонального ринку праці [95, с.14].

Згідно з визначенням науковців, освітній кластер – це територіально зосереджена група закладів освіти, організацій, підприємств, які спільно формують освітні послуги, конкурують між собою та співпрацюють. Вони взаємодіють з постачальниками необхідних ресурсів, обладнання, спеціалізованих послуг, інфраструктури та науково-дослідних інституцій, що сприяє посиленню їхньої конкурентоспроможності.

Узагальнені результати аналізу наукових підходів до визначення особливостей інноваційного освітнього кластера представлені в таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Наукові підходи до визначення особливостей інноваційного освітнього кластера

Особливості інноваційного освітнього кластера	Автори досліджень
форма соціального партнерства, що реалізується на державному та регіональному рівнях	Т. Стойчик [170, с.192]
комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих об'єктів (органи виконавчої влади, наукові установи, заклади освіти, підприємства різних форм власності, громадські організації), діяльність яких ґрунтується на інноваційності задля проведення досліджень у галузі освіти та виробництва, впровадження інновацій у практику діяльності усіх учасників	Л. Короткова [95, с.14].
університет є ядром кластера, що формує міцні соціальні зв'язки, об'єднує висококваліфікованих викладачів, мотивованих студентів, ефективну систему управління та стабільне фінансування	В. Усик [178, с.153].
розширене освітнє середовище, гнучка форма організації навчання на базі горизонтальних освітніх структур	М. Копельчак, Р.Стецький [91, с.195]
складна система взаємопов'язаних суб'єктів, що надають, виробляють та споживають освітні послуги та технології, що базується на синергетичному підході завдяки близькості споживачів і постачальників освіти, використанню мережевих технологій, а також інтеграції знань та умінь	І. Червінська [188, с.94].
системотвірним чинником багаторівневої підготовки майбутніх педагогів в умовах інноваційного освітнього кластера є їх професійна діяльність, яка передбачає інтеграцію педагогічної та професійної (технологічної) освіти	Т. Якимович [201, с.198].
механізм організації інноваційних процесів, регіонального розвитку та підготовки педагогічних кадрів	М. Корець, С.Іщенко [92, с.89]
забезпечує обмін інформацією для впровадження та поширення інноваційних технологій у сфері освіти.	Л. Дідківська [55, с.249].

На основі аналізу цих праць ми зробили висновок, що інноваційний освітній кластер визначається як: форма соціального партнерства; система взаємопов'язаних суб'єктів; розширене освітнє середовище.

В умовах інноваційного освітнього кластеру здійснюється: багаторівнева підготовка майбутніх фахівців; інтеграція педагогічної та професійної (технологічної) освіти; впровадження та поширення інновацій (послуги, технології, продукти) у сфері освіти; реалізація гнучких форм організації навчання; обмін інформацією, ресурсами, спеціалізованими послугами тощо.

Ефективність створення та функціонування освітніх кластерів оцінюється за комплексом критеріїв. Серед ключових показників виокремлюють: оптимізацію наявних ресурсів та їх ефективне використання як на рівні територіальної одиниці, так і в регіоні в цілому; збереження, модернізацію та розвиток мережі освітніх, культурних та медичних закладів з урахуванням демографічних та економічних чинників, а також потреб у підвищенні якості їх діяльності; раціональне поєднання державного та приватного фінансування освітніх, культурних та медичних установ; прогнозування розвитку соціокультурної сфери на найближчі роки та в довгостроковій перспективі; впровадження інноваційних підходів до організації освітнього процесу; формування висококваліфікованого кадрового потенціалу в регіоні [169, с.49].

Отже, питання підготовки вчителів до туристичного супроводу в контексті інноваційного освітнього кластера є надзвичайно важливим і потребує глибокого наукового дослідження.

Ми розглядаємо інноваційний освітній кластер як освітнє середовище – сучасний простір, який об'єднує умови, засоби та технології для багаторівневого навчання як здобувачів освіти, так і педагогів. Ця модель передбачає інтеграцію педагогічної (підготовка до навчання технологій) та професійної (підготовка до туристичного супроводу) освіти, впровадження та

поширення інновацій. Вона перестає бути обмеженою певним періодом навчання та конкретними закладами освіти.

Учасники кластера можуть спільно розробляти та реалізовувати інноваційні освітні програми, створювати навчально-методичні матеріали, організовувати науково-практичні конференції та семінари. Кластер відіграє важливу роль для підтримки інновацій. Він може надавати підтримку дослідникам та інноваторам, сприяти розвитку інноваційної діяльності як серед здобувачів педагогічної освіти, так і практикуючих вчителів.

Розглянемо як відбувається впровадження та поширення інновацій в умовах інноваційного освітнього кластеру. Впровадження інноваційних процесів передбачає багатоетапну процедуру, яка включає: розробку (створення, пошук та адаптацію) нововведень; експертну оцінку, експериментальну перевірку та науково-педагогічну експертизу; доопрацювання фахівцями; впровадження в практику з наступним теоретичним та практичним освоєнням педагогами; подальший розвиток інновації.

Важливим є також розроблення бізнес-моделей, що забезпечують інтеграційну взаємодію та мультиагентні системи управління знаннями. Для ефективної взаємодії необхідно створити сприятливе середовище шляхом формування відповідних організаційних засад. Важливо також структурувати відносини з метою досягнення балансу між очікуваннями, потребами, можливостями та обмеженнями. Реалізація інноваційного розвитку передбачає забезпечення синергії інтеграційної взаємодії в умовах невизначеності за допомогою референтної моделі, яка дозволяє узгодити етапи, бізнес-процеси та результати [22, с. 45].

Для успішного впровадження інновацій у сфері освіти, необхідно чітко визначити критерії доцільності їх застосування. Кожен конкретний випадок потребує ретельного аналізу та оцінки потенційної користі від інноваційних процесів.

Неперервна освіта стає особистою справою, орієнтованою на індивідуальні потреби кожної особи. Вона втрачає обов'язковість і перетворюється на процес саморозвитку, спрямований на вирішення конкретних питань та проблем.

Неформальна освіта, як одна з моделей пізнання, охоплює різноманітні форми навчання: шкільні екскурсії, учнівські проекти, громадські наукові програми для молоді, відвідування неформальних навчальних закладів.

Преса та електронні засоби масової інформації є ефективними інструментами, які можуть бути використані для сприяння неформальному навчанню.

Особливості інноваційного освітнього кластеру в контексті професійної підготовки фахівців туристичного профілю передбачають реалізацію ключових освітніх завдань у наступних напрямках:

По-перше, навчання має базуватися на світоглядному, теоретичному та базовому розумінні предметної галузі туризму. Ці фундаментальні знання є основою для ефективної реалізації професійних обов'язків.

По-друге, навчальний план повинен акцентувати увагу на базових теоретичних дисциплінах, які забезпечують фахівця необхідними фундаментальними знаннями.

По-третє, у дисциплінах туристичного спрямування необхідно виділити ядро фундаментальних знань, що формують спеціальні компетенції.

Аналіз сучасних ринкових вимог до готовності майбутнього вчителя технологій до туристичного супроводу дозволяє структурувати ці вимоги за трьома напрямками:

1. Професійні якості: спеціальні знання, функціональні знання, ставлення до роботи, ініціативність, надійність, вміння співпрацювати, організаторські здібності, вміння керувати.

2. Особистісні якості: інтелігентність, гнучкість, енергійність, наполегливість, індивідуальність, активність, врівноваженість, незалежність, обов'язковість, пристосовність, почуття гумору, пунктуальність.

3. Здібності в галузі управління: здатність розуміти інших, рівень загальних знань, здатність до сприйняття нових ідей, до швидких рішень, готовність вислухати іншу думку, зовнішній вигляд, здатність виконувати роботу, якою керуєш.

На нашу думку, існує значний освітній потенціал для підготовки майбутнього вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера шляхом використання сучасних методик, залучення експертів, проходження стажувань та адаптації навчальних матеріалів. Впровадження таких заходів позитивно вплине на професійний статус педагога і сприятиме розвитку туристичної галузі в країні.

Підготовка фахівців у сфері туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера передбачає розроблення навчально-методичного комплексу підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу, спрямованого на формування необхідних професійних компетентностей. Застосування запропонованої у наступному розділі моделі підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера можливе лише за умови виконання низки вимог: існування суспільної потреби в новій моделі навчання та готовності її прийняти; накопичення значного емпіричного досвіду в освітній практиці та наявності потенціалу для розроблення та реалізації нової моделі; базування інноваційної моделі на психолого-педагогічній теорії, яка узагальнює практичний досвід; технологічність нової теорії; інтеграція нової моделі навчання з попередніми моделями, органічно поєднуючи традиційні та інші інноваційні підходи.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

У розділі висвітлено проблеми підготовки вчителів технологій до туристичного супроводу. Ключовими документами, що регламентують підготовку та діяльність майбутнього вчителя технологій, зокрема його підготовку до туристичного супроводу, є: Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про інноваційну діяльність», «Про туризм»; Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти; Наказ МОН «Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи» тощо.

Основними напрямками досліджень підготовки майбутніх вчителів трудового навчання і технологій є: взаємодія у процесі навчання; використання інноваційних та інформаційних технологій навчання; розвиток творчих здібностей; використання сучасних методик, форм і методів навчання.

Зроблено висновок, що вчитель трудового навчання та вчитель технологій – це дві професії, які тісно пов'язані між собою, але мають свої особливості. Вчителі технологій володіють унікальним набором компетентностей, що робить їх перспективними фахівцями в галузі туристичного супроводу. Їхній досвід роботи з інструментами, матеріалами та технологічними процесами може бути цінним при організації та проведенні різноманітних туристичних заходів, особливо тих, що пов'язані з побутом та проживанням на природі. З'ясовано, що широкі можливості туризму розкривають не лише гуманітарні дисципліни, а й вивчення технологій.

Проаналізувавши педагогічні дослідження щодо проблеми туристичного супроводу виділено такі основні напрями досліджень: формування особистісних якостей учнів та студентів (Т. Вайда, В. Лопатинська, С. Оришко, А. Панчук, Т. Троценко, О. Фастовець), розвиток пізнавальних інтересів та навичок (Г. Гуменюк, Ю. Кан, С. Дмитрук, А. Самолюк) професійна підготовка

майбутніх фахівців з туризму (А. Конох, В. Федорченко), здоров'я та фізичний розвиток (О. Антонов, Т. Кравченко) важливість розвитку педагогічних навичок у вчителів для ефективної організації туристичних заходів (Л. Устименко, Н. Ясінська).

На основі проведеного аналізу зроблено висновок, що проблема підготовки до туристичного супроводу активно досліджується. Дослідники розглядають не лише когнітивні, а й особистісні аспекти розвитку учнів та студентів. Вчені зосередилися на формуванні різнобічних компетентностей у майбутніх педагогів, що дозволить їм не лише організовувати туристичні поїздки, а й виховувати в учнів ціннісні орієнтації, розвивати їхні пізнавальні та соціальні навички.

Готовність до туристичного супроводу ми розглядаємо як одну з важливих компетентностей вчителя технологій. Готовність вчителя технологій до туристичного супроводу, як інтегроване особистісне утворення, передбачає урахування нормативних вимог та особливостей як педагогічної, так і туристичної діяльності.

З метою визначення змісту підготовки обґрунтовано, які освітні компоненти необхідні для формування готовності до туристичного супроводу майбутнього вчителя технологій. Такими компонентами є туризмознавство, екскурсознавство, краєзнавство, доквілієзнавство тощо. Важливим у підготовці фахівців з туристичного супроводу є розгляд питань безпеки туризму.

Проаналізовано програму технологічного профілю навчання за спеціалізацією «Туристична справа», яка має компетентнісну, професійну, культурологічну, екологічну, метододичну спрямованість.

Визначено особливості інноваційного освітнього кластера, який трактується як: форма соціального партнерства; система взаємопов'язаних суб'єктів; розширене освітнє середовище. В умовах інноваційного освітнього кластеру здійснюється: багаторівнева підготовка майбутніх фахівців;

інтеграція педагогічної та професійної (технологічної) освіти; впровадження та поширення інновацій (послуги, технології, продукти) у сфері освіти; реалізація гнучких форм організації навчання; обмін інформацією, ресурсами, спеціалізованими послугами тощо. Інноваційний освітній кластер є платформою для розробки та реалізації спільних проєктів, спрямованих на розвиток туристичного потенціалу та популяризацію культури регіону.

Матеріали розділу висвітлені у таких публікаціях автора: [26], [37], [41], [43].

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ТУРИСТИЧНОГО СУПРОВОДУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО КЛАСТЕРА

2.1. Методологічні підходи підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера

Вступні зауваження до методологічних підходів.

Пошуки оптимальних форм зв'язку освіти, науки та виробництва постійно здійснювалися фахівцями виробництва, організаторами науки та науково-педагогічними працівниками закладів освіти різного рівня. Правильне рішення може бути знайдено за науково обґрунтованої реалізації педагогічних засад організації навчальної та позанавчальної діяльності учнів та забезпечення готовності вчителя до такого виду діяльності. Сучасна науково-технічна революція підтвердила, що саме людина є найважливішою продуктивною силою суспільства. Тому, необхідність всебічного розвитку особистості з урахуваннями сучасних інноваційних підходів в науці, виробництві та освіті не викликає сумнівів.

Сьогодні суттєво зростає значущість всебічного розвитку учителя «як найважливішого фактору формування нової якості не тільки педагогіки, а й суспільства в цілому. Тому проблема активного розвитку освіти і науки є глибоко соціальною і належить до пріоритетних завдань суспільства, яке безпосередньо пов'язано з системою національних інтересів, підвищенням якості життя та національної безпеки, де вища освіта має бути інструментом усунення суспільних і економічних негараздів» [190, с.297].

Методи вивчення і оцінки інноваційних процесів не можуть обмежуватися загальними міркуваннями, а повинні бути доведені до конкретних конструктивних методик. Тільки в цьому випадку висновки і рекомендації, які робляться, будуть обґрунтованими і аргументованими, а результати інновації позитивними.

Упродовж останніх десятиліть дослідження туризму здійснюється за допомогою різних методологічних підходів. Серед них можна виділити:

1. Історико-філософський підхід: цей підхід розглядає розвиток туризму в контексті історичних епох та суспільних перетворень.
2. Системний підхід: розглядає туризм як складне соціальне явище, яке складається з взаємопов'язаних елементів, що функціонують як єдине ціле.
3. Структурно-функціональний підхід: зосереджується на визначенні сутності та змісту соціальних функцій туризму.

Протягом останніх десятиліть «філософська рефлексія туризму здійснювалась за допомогою таких методологічних підходів як історико-філософський, коли туризм вивчається у відповідності до періодів у розвитку суспільства; системний, згідно з яким туризм розглядається як комплексне соціальне явище, складові якого досліджуються як частини єдиного цілого; структурно-функціональний, в рамках якого визначається сутність і змістовна спрямованість соціальних функцій туризму. [33, с.14].

У цьому контексті педагогічні теорії та методики щодо туристичної освіти повинні постійно оновлюватися. Для розвитку характерний напрям руху, перехід кількісних змін і змін окремих властивостей у якісні, заперечення старої якості новою. Процес виникнення нових якостей супроводжується інтегративним об'єднанням явищ чи предметів. Для всіх явищ і процесів характерний не лише розвиток, а й буття як пов'язаного, єдиного цілого.

Зокрема підготовка вчителя до певних аспектів туристичної діяльності займає важливе місце у його професійно-предметній діяльності (географія, історія, основи культури, фізична культура, класне керівництво, виховання тощо).

Особливо цікавою може бути туристична діяльність учителя технологій, де частина змісту цієї навчальної дисципліни представляє значний інтерес для туристично-екскурсійної діяльності.

Як вважає В. Пазенок, «теорія туризму (туризмологія, туристика, туризмознавство) має у системно-структурному вигляді відобразити феномен туризму, всі його складові. Репрезентуючи туризм як духовне і соціокультурне явище, як своєрідну проекцію багатогранного буття людини, вираження її суспільної та духовної сутності, філософія здатна виконувати методологічну функцію щодо інших наук про туризм, збагачуючись у своєму світоглядному та антропологічному змісті їхніми науковими доробками. Високого філософсько-гуманістичного значення внаслідок ціннісного опанування світу набуває формування комунікативної культури особистості, культури спілкування, взаємоповаги, толерантності» [129, с.10]. Таким чином, зростає потреба підготовки та перепідготовки вчителя, який не тільки має професійні знання та вміння, але здатний застосовувати ці знання на практиці.

Водночас, для повноцінної підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу необхідна ґрунтовна педагогічно-наукова методологічна база.

Методологічними функціями педагогіки туризму В. Федорченко вважає такі як «виховна — формування відчуття колективізму, моральних та етичних цінностей, розвиток умінь діалогічної взаємодії; освітня — отримання, поповнення та закріплення знань з історії, культурології, рекреалогії, природознавства тощо; оздоровча — дотримання оптимального режиму фізичних навантажень, використання сприятливого впливу природних факторів на стан організму, дотримання правил особистої та громадської гігієни, розвиток адаптивних можливостей» [181, с.14]. Цей автор стверджує, що «орієнтацію на методологічні проблеми обумовлюють також нові соціальні завдання, що випливають із соціально-економічних потреб туризму. Виходячи зі змісту туризму, особливостей та перспектив розвитку, який має переважно виховний характер, у педагогіці туризму можна виокремити два категоріальні поєднання — теорія і практика виховання, навчання і розвитку фахівця сфери туризму та теорія і практика виховання, навчання і розвитку особистості в

туризмі. Безсумнівно, ці категорії є найбільш загальними для педагогіки туризму та історичних перспектив її розвитку» [181, с. 17].

На думку В. Шарко «аналіз функцій методологічних підходів дає підстави для ствердження, що вони пов'язані з: їх визначальною роллю у змісті професійної підготовки вчителя; впливом на формування методологічної культури студента і вчителя; можливістю виступати засобом у навчанні вчителів і студентів проектуванню, конструюванню і організації шкільного процесу навчання; зі значенням методологічних підходів для оволодіння педагогічною майстерністю викладача. Опанування методологічною культурою викладач може здійснювати на всіх етапах своєї фахової підготовки, зокрема післядипломному шляхом самостійного опрацювання необхідної методологічної літератури та впровадження теоретичних положень у практику навчання предмету або шляхом вивчення на курсах підвищення кваліфікації відповідного матеріалу з подальшим застосуванням його у школі» [194, с.71].

Загалом застосування в освіті методологічних підходів не тільки не скасовує потреби використання підходів, але, навпаки, вимагає їх оптимального поєднання, інтеграції в рамках культуроцентристської освітньої парадигми.

Незважаючи на відмінності методологічних підходів їх поєднує те, що в центрі уваги кожного з них перебуває особистість вчителя і учня, хоч і акцентуються різні аспекти цілеспрямованого розвитку засобами освіти. Водночас ці особистості є активними і реалізуються в туристичній діяльності. Тому, психологічною основою методології єдності підходів виступає діяльність в умовах гуманізації освіти, що є однією з провідних методологічних засад науково-педагогічних досліджень.

Методологічними підходами в процесі підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера обрано такі:

- синергетичний на основі принципу нелінійності;

- культурологічний на основі принципу креативності;
- комплексний на основі принципу інтеграції.

Розглянемо кожен з цих підходів детальніше.

Синергетичний підхід.

Одним із основних у формуванні готовності вчителів до роботи в умовах нової педагогічної парадигми є синергетичний підхід. Синергетична парадигма спрямована на подолання лінійного мислення, яке переважно панує у більшості гуманітарних наук, зокрема і педагогіці, та не відповідає нелінійній складній реальності. Для педагогічної науки синергетика є цінною тим, що вивчає процеси самоорганізації систем та виникнення нових властивостей. Не менш важливо і те, що синергетика охоплює простір міжособистісного діалогу, який постає як спосіб моделювання сталого розвитку педагогічних систем, оскільки синергетичне пізнання орієнтоване на комунікативно-діяльнісний процес.

Синергетика як новий метод дослідження відкритих самоорганізованих систем «виникла у відповідь на кризу стереотипного, лінійного мислення, характерними ознаками якого є: розуміння хаосу як виключно деструктивного явища; розгляд випадковості як другорядного чинника, який не має принципового значення для розвитку; розуміння нестійкості та нерівноваги виключно як негативних та руйнівних чинників; твердження, що процеси, які відбуваються у світі та суспільстві, є зворотними за часом та передбачуваними на необмежено великі проміжки часу; уявлення про те, що процеси та явища мають жорсткий причинно-наслідковий зв'язок; твердження, що розвиток є лінійним, поступальним, безальтернативним, а минуле має лише історичний інтерес; твердження, що результат зовнішнього управляючого впливу є однозначним і лінійним, передбачуваним наслідком докладених зусиль, що відповідає такій схемі: вплив – бажаний результат, тобто чим більше вкладаєш енергії, тим краще результат» [84, с.217].

Як наука синергетика є відкритою концептуальною системою і передбачає міждисциплінарний діалог, до якого педагогіка повинна обов'язково долучитися. Водночас, міра активності педагогіки у цьому діалозі залежатиме від того, настільки синергетичне мислення буде прийнято педагогами і активізуватиме розробки, засновані на синергетичному підході до педагогічного процесу та його результатів.

Загалом синергетичний підхід розглядає освіту як складну систему і дозволяє сформулювати необхідні умови розвитку таких складноорганізованих систем, де основними характеристиками такої системи є відкритість, складність, нелінійність, наявність зворотних зв'язків, нестійкість тощо.

Зважаючи на те, «що педагогічна наука оперує великою кількістю різноманітних систем – педагогічних, освітніх, методичних, методологічних тощо, а також на проникнення синергетичної парадигми мислення у педагогічну думку кінця двадцятого – початку двадцять першого століття, доцільно стверджувати, що синергетичний підхід не тільки набуває значення однієї з найбільш задіяних методологічних основ розвитку педагогічної науки, але й актуалізує такий її напрямок, як педагогічна синергетика» [185, с.128]. Адже синергетична парадигма актуалізує нове розуміння сутності освіти, її зв'язків з іншими людьми та природою. А це, своєю чергою викликає зміни таких аспектів як процедура навчання, способи зв'язку учня та учня, вчителя та учня тощо.

Синергетична парадигма дозволяє зробити низку узагальнень, зокрема: самоорганізація у педагогічному аспекті означає самоосвіту; основа самоосвіти – самоврядування, домінуючою метою якого є передача знань, і оволодіння способами самоосвіти; навчання має резонансну природу, відповідно до якої здійснюється прискорений перехід до нових модифікованих структур знань та поведінки; процеси навчання пов'язані з низкою фазових переходів. Людина змінюється на основі діалогічного мислення та

реконструкції способу життя, оскільки навчання стає нелінійним, а функціонування педагогічних систем тепер передбачає елементи самоорганізації.

Синергетична парадигма сприяє становленню уявлень про нелінійний світ та процеси, які в ньому протікають. Уявлення про сучасний світ допускають такі загальнозначущі узагальнення: знання не є всесильними, а можливості наукових прогнозів мають невисокий коефіцієнт достовірності, тому знайти адекватне вирішення багатьох педагогічних проблем виявилось неможливим. Проте прагматичність знань продовжує бути переконливою та призвести до наслідків, що можуть виявитися згубними у довгостроковій перспективі розвитку освіти.

Загалом усі стосунки між людьми мають нелінійний характер, оскільки існують численні випадки девіантної поведінки, наявні ситуації поліваріантного вибору, в яких прийняття рішень однозначно передбачає нелінійність. Тому, у педагогіці, як і в інших складних сферах діяльності людини, чітко проявляється закономірність, що ціле є більшим і якісно іншим, ніж сума його елементів.

Педагогічна система у сукупності процесів навчання та виховання характеризується нелінійними залежностями: однакові причини можуть викликати зовсім різні результати. Зокрема, це зумовлено обмеженими можливостями, наприклад, вихованням, які далеко не завжди реалізують можливості індивідуального розвитку учнів чи педагогів. Заорганізованість педагогічного процесу веде до його застою, а наростання стихійності призводить до розпаду системи.

Одним з принципово важливих завдань педагогічної науки є забезпечення можливості вибору вчителем теорії для реалізації ціннісно орієнтованого розвитку освітньої системи. Оскільки хід розвитку людини – нелінійний процес, тому виховання та навчання також є нелінійними. Одні здібності (чи способи діяльності) удосконалюються, інші –

переконструюються, треті – з'являються, четверті – згасають тощо. Тому необхідно узгодити управління освітнім процесом з принципом синергетичного підходу, що розкриває суть орієнтації на результат формування особистості та саморозвитку суб'єктності діяльності.

Як відомо, особистість формується у діяльності, тому у контексті синергетичної теорії слід розглядати організацію освітнього процесу. У зв'язку з цим освітній процес має відображати позитивну динаміку розвитку діяльності учнів та вчителів, а також відповідну технологію навчання, що передбачає спеціальне структурування навчальної інформації, спеціальні методики навчання.

Основними функціями використання синергетичного підходу до підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу є такі:

- засвоєння теоретичних положень, що формують перехід знань у пізнавальні та практичні дії на основі осмислення дій у зв'язку з цілями та навчальною інформацією (засвоєння вчителем технологій інформації про туристичний супровід);
- розвиток знань, умінь та навичок, що зумовлюють сходження вчителя технологій на нові рівні розвитку особистості в туристичній галузі;
- навчання вчителя технологій аналізу туристичної інформації в контексті завдань туристичного супроводу;
- навчання проєктування туристичного супроводу як педагогічного процесу, що сприяє розвитку прогностичних умінь та креативних дій вчителя технологій;
- використання методик, що формують туристичні цінності та комунікативні вміння, що розвивають міжособистісні контакти, групову самооцінку та конкурентні здібності;
- розвиток окремих аспектів туристичної діяльності та професійної ерудиції, що розвивають толерантність, гуманізм у спілкуванні, забезпечують

позитивну динаміку формування професійної культури взаємодії, а також професійну компетентність у сфері туристичного супроводу;

- самоорганізація у засвоєнні основ туристичного супроводу, що формує рефлексивні дії і забезпечує розвиток особистості вчителя технологій;
- актуалізація пізнавальних запитів вчителя технологій, що забезпечують інтеграцію теоретичних знань та практичного досвіду у вирішенні завдань туристичного супроводу;
- поєднання професійної спрямованості навчання технологій та розвитку освоєння туристичного супроводу.

Таким чином, сутність використання синергетичного підходу у процесі підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу полягає у наступному. Оскільки синергетика має справу з відкритими нелінійними системами, які активно взаємодіють між собою, то у процесі підготовки вчителя технологій синергетичний підхід виявляється надзвичайно корисним через наступні причини.

Туристичний супровід передбачає надзвичайно широкий спектр проблем, починаючи від безпеки (наприклад, в горах чи на річці), і закінчуючи глибокими краєзнавчими, мистецькими чи природничими знаннями. Така багатовимірна система, вимагає суттєвого впорядкування та систематизації. Пошук саме синергетичної системи дає можливість розумно врахувати вплив зовнішніх чинників і оптимізувати підготовку та проведення турзаходів.

У центрі синергетичної системи, яка забезпечує готовність вчителя до туристичного супроводу учнів, стоїть саме вчитель технологій. Його професійна підготовка базується на системі різноциклових знань і умінь, а також різноманітних навичок. Для побудови синергетичної системи слід згрупувати ці навички, знання і уміння у конкретні групи.

На наш погляд, доцільним і раціональним є формування цих груп за напрямками компетенцій вчителя технологій до туристичного супроводу. Це означає, що учитель-технолог повинен володіти декількома компетентностями

на професійному рівні.

Перша група містить компетентності, пов'язані з безпекою, медичним забезпеченням та збереженням здоров'я учнів та свого власного. Ця група компетентностей вимагає системи певних знань про здоров'язберігаючі технології, основ першої медичної допомоги. Якщо ж тури є гірськими, то актуалізується питання особливостей безпеки в горах. Відповідно, для водних чи пішких турів, правила безпеки задаються характером самого туру.

У цій групі, яка стосується медицини, безпеки і здоров'я, вчитель технологій повинен співпрацювати з учителями фізичної культури, захисту Вітчизни та біології та медичними працівниками. Це означає, що одним з варіантів такого туру є поєднання послуг вчителя технологій та вчителів вище названих предметів.

Друга група компетентностей пов'язана з пізнавальною активністю учнів. До цієї групи належать такі компетентності, як: краєзнавча, або ж регіональна, художньо-мистецька, природничо-наукова, історична, географічна тощо. Ці компетентності повинні першочергово задовольняти відомості про особливості даного регіону (гірського, басейну певної річки, степового, лісового масиву тощо).

Тому тут доцільною є співпраця з учителями біології та географії. Для частини учнів цікавим є дослідження ландшафту та рельєфу місцевості. Наприклад, надзвичайно цікавим для дослідження є український Кристалічний щит.

У цій групі компетентностей також важливим є мистецько-художній напрям, який описує особливості регіональної архітектури, мистецтва та народних промислів. Тут можливі варіанти співпраці з вчителями історії, естетики, а для молодших класів – малювання, співів та образотворчого мистецтва.

Третя група компетентностей пов'язана з походами, які акцентують увагу на спортивному аспекті туру. Очевидно, що тут важливою є співпраця з

викладачем фізичної культури та здоров'язберігаючих дисциплін.

Уточнимо можливості синергетичного підходу, виходячи з обраних нами груп. Закони синергетики дозволяють розглянути названі вище групи як складну систему, що складається, своєю чергою, зі складних підсистем.

Для синергетичних систем характерними є так звані точки біфуркації. Це означає, що практично у кожний момент існує вибір для системи: чи вона залишається такою, як була, чи вона змінюється і рухається в новому напрямку. Очевидно, що для ефективної діяльності, система повинна постійно оновлюватися.

Саме в цьому полягає найважливіша сутність використання синергетичного підходу. Він дозволяє бачити систему в динаміці. Оскільки в туристичному супроводі постійно міняються об'єкти, особи, засоби підготовки, самі засоби туристичного супроводу, урахування параметрів та їхніх змін, то можливість швидкої перебудови системи і аспектів її функціонування є надзвичайно цінною.

Перевагами синергетичного підходу є те, що ми, вибираючи небагато окремих параметрів, можемо керувати цією складною системою. Тут використовуються різноманітні методи моделювання. Зауважимо, що такі рівняння моделей не потрібно знати вчителю чи викладачеві курсів, оскільки, існують комп'ютерні програми, що розв'язують їх автоматично. Завданням вчителя чи дослідника є задати параметри та початкові умови туристичного супроводу, а потім проаналізувати результати та зробити відповідні висновки.

Культурологічний підхід

Культуротворча функція туризму базується на взаємодії кількох культур, зокрема культури регіону, з якого приїхали туристи; дозвілєвої культури; самобутньої культури місцевих жителів, культури обслуговування тощо. Загалом культурологічний аспект туристичного супроводу містить великий пласт мистецьких та літературних творів, пам'яток архітектури, історичні пам'ятки та місця перебування видатних особистостей тощо.

Тому вчитель технологій для оптимального вибору тематики та маршрутів проведення туру повинен бути ознайомлений з потенційними варіантами для вибору конкретного туру. В сучасному світі, де процвітає поп-культура та бульварне мистецтво, культурологічний підхід до туристичного супроводу є особливо важливим.

На думку Т. Рузьяк, базовим чинником «впливу на результати формування культури є рівень професійної культури викладачів. Зміст роботи викладача полягає у пошукові спільно з вихованцями кращих зразків культури, організації різних видів спільної діяльності (пізнавальної, суспільно-корисної, трудової, художньої, декоративно-прикладної, правової, екологічної, туристсько-краєзнавчої, фізкультурно-спортивної та ін.), яка передбачає залучення кожного учня до активної взаємодії із сучасною культурою» [153, с.54].

Креативність має стати методологічною парадигмою сучасної людської діяльності. У міру того, як середовище існування людини перетворюється з природного на штучне і технологічне, місце творчості в структурі діяльності буде зростати. Формування нових соціально-економічних, політичних та ідеологічних реалій буде прямо залежати від того, наскільки ці процеси будуть пронизані стратегіями творчої і цілісної діяльності, наскільки вони керуватимуться принципами гуманізму, здорового критицизму, соціальної свободи, плюралізму і високої моральної відповідальності.

Творчість є вищою формою активності та самостійності в діяльності людини і суспільства. Творчість містить нові елементи, викликає оригінальну і продуктивну діяльність, визначає здатність вирішувати проблемні ситуації і розвиває продуктивну уяву в поєднанні з критичним ставленням до досягнутих результатів. Креативність варіюється від нестандартних рішень простих завдань до реалізації унікального потенціалу особистості в професійній діяльності.

Сьогодні особливого значення набуває об'єктивна потреба в активному

розвитку творчого та інтелектуального потенціалу кожної особистості, держави і суспільства в цілому. Навчальний процес, орієнтований на творчий розвиток особистості, робить значний внесок у вирішення проблем подальшої соціальної та професійної адаптації молоді в сучасному суспільстві. Саме в постіндустріальному, інформаційно-технологічному суспільстві творчий розвиток особистості стає чи не панацеєю у вирішенні проблем освітньої практики в найширшому сенсі.

Таким чином, закон виховного та розвиткового навчання у туризмі передбачає опанування вчителем та учнями знаннями про певний культурний туристичний об'єкт. Здобуті знання та удосконалення навичок мають вплив на розвиток особистості як вчителя, так і учнів, тобто цей закон передбачає істотний виховний вплив під час туристичної подорожі.

Надзвичайно важливим є принцип проблемності. Кожна з екскурсій повинна ставити і розв'язувати перед учнями певну проблему: природничу, культурологічну, спортивну, оздоровчу чи краєзнавчу. Використання принципу проблемності, дозволить вчителю технологій розбудувати свої тури згідно з тими проблемами, які цікавлять конкретну групу і конкретних учнів. Таким чином, принцип проблемності дозволяє планувати тури у співпраці з учнями, а також з викладачами інших предметів.

Серед принципів, які формулюють методологічну та загальнонаукову базу для формування і підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу, провідним є принцип креативності. Творчість є однією з невід'ємних рис гіда, який проводить екскурсію. Йому доводиться багаторазово проводити одні і ті ж екскурсії. Щоб не перейти до формалізму та уніфікації, вчитель повинен проявити креативне мислення. Таким чином, творче осмислення робочих програм, творче осмислення і взаємодія з викладачами інших дисциплін дає можливість побудувати вчителю свої тури залежно від складу групи, від рівня учнів та їхніх інтересів.

Не менш важливим аспектом культурологічного підходу в контексті

підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу є рівень комунікації учасників туру. Загалом «продуктивність і результативність туристичної комунікації залежить від мотиваційної налаштованості суб'єктів комунікації, сподівання знайти завдяки такій комунікації відповідь на важливі проблеми, розшифрування нових світоглядних смислів, які містяться в іншій культурі, або запозичення способів життя іншого етносу. У туристичній подорожі завдяки контакту з іншими культурами та способами життя у туриста може ініціюватися глибинна внутрішня комунікація, яка стимулюватиме його творчий особистісний саморозвиток та самореалізацію» [9, с.68].

У вітчизняній науці культурологічний підхід отримав розвиток спочатку у філософії, де в основі лежать уявлення про сутність культури як сукупності матеріальних та духовних цінностей, створених людиною. І, відповідно, одним із найважливіших у руслі культурологічних досліджень є питання про зв'язок індивіда та культури. З цієї точки зору людина завжди діє в рамках культури, будучи одночасно суб'єктом, творцем культурних цінностей та об'єктом культурних впливів. Завдяки цьому проблеми культури розглядаються як проблеми зміни самої людини, її становлення як творчої особистості.

Тому культурологічний підхід почав широко застосовуватися у педагогіці. З одного боку, це цілком закономірно, оскільки взаємозв'язок виховання та освіти з культурою видається очевидним і глибинним. Ще починаючи з античності це знаходило відображення в багатьох педагогічних теоріях і концептуально сформульовано як один з базових педагогічних принципів: принцип культуровідповідності розвивався у працях багатьох учених. Водночас в сучасних інноваційних умовах сутнісний зв'язок освіти та культури потребує чіткого обґрунтування, необхідності та доцільності виділення особливого культурологічного підходу у педагогічній методології, визначення його зв'язку з іншими методологічними підходами, які

використовуються у педагогіці. Таким чином, мова йде про аналіз, осмислення, оцінку педагогічної реальності з певної точки зору, тобто методологія культурологічного підходу дозволяє розглядати педагогічні проблеми у їх загальнокультурному контексті.

Загалом, як стверджує М. Бастун, «особистість і культура виявляються настільки тісно пов'язаними між собою, що розрізнення згаданих підходів становить певні труднощі. Адже кінцевою метою педагога постає всебічний розвиток і максимальна реалізація потенцій індивіда, а це можливе лише за умови розвитку культури. Є підстави розглядати особистісний і культурологічний підходи як різні методологічні підходи у рамках єдиної гуманістичної орієнтації в освіті. Маючи єдину мету, вони використовують різні методи діагностики та формування, або, краще сказати, роблять різні акценти на їхньому застосуванні. За культурологічного підходу педагог працює над створенням культурного середовища, в якому відбувається процес навчання та виховання, діагностикою культурних установок особистості тощо» [13, с.36].

Водночас сьогодні відзначаються такі тривожні явища, як різке падіння загального рівня культури людей, насамперед молоді, помітне її відставання від освіченості; низький рівень культури праці та професійної діяльності; збіднення міжкультурної взаємодії людей та низка інших. Вони розглядаються як прояви загальної кризи культури та стають причиною соціальних проблем особистісного і суспільного характеру. Причин кризового стану культури на сучасному розвитку суспільства багато, проте важливу роль відіграє те, що в останні десятиліття в освіті та вихованні стали переважати прагматичні тенденції, що орієнтують на практицизм, соціальну корисність отримуваної загальної та професійної освіти. Причому це відбувається на тлі все більш очевидного послаблення освітньо-виховних функцій культури.

У цій соціокультурній ситуації ключовою проблемою освіти стає забезпечення її культуроцентричності як цілеспрямованої орієнтації на

залучення людини до культури, забезпечення умов її інтеріоризації учнями у процесі освіти. Тобто йдеться про нову парадигму освіти, центральним ядром якої стає культура. Саме це й зумовлює потребу у педагогіці посилення методологічного апарату та розвитку культурологічного підходу.

Причому дедалі більше актуалізується його застосування як методологічної підстави практичної освітньої діяльності, що забезпечує перехід освіти на «новий культурний вимір». І особливо гостро необхідність розробки культуроцентристської освітньої моделі відчувається у гуманітарній та соціальній освіті, в рамках яких здійснюється підготовка фахівців для професій сфери «людина-людина».

О. Олійник зазначає, що аналіз педагогічних явища з урахуванням соціальних і культурних процесів передбачає «сукупність теоретико-методологічних положень і педагогічних заходів, спрямованих на створення умов для засвоєння та трансляції педагогічних цінностей і технологій, що забезпечують творчу самореалізацію особистості вчителя у професійній діяльності. Дослідження педагогічної освіти з урахуванням вимог культурологічного підходу показує, що основою розробки змісту, технологій, організаційних форм педагогічної освіти повинна стати концепція формування професійно-педагогічної культури. Це зумовлено тим, що у сучасних умовах конкурентоспроможним ресурсом діяльності педагога є не стільки спеціальні знання, технології навчання та виховання, скільки загальна і професійно-педагогічна культура, яка забезпечує особистісний розвиток, вихід за межі нормативної діяльності, здатність створювати і передавати цінності» [122, с.39].

Практичні розробки щодо застосування культурологічного підходу в освіті відкривають нові перспективи в його розвитку, але в той же час вони не протиставляють його іншим підходам, які в даний час активно осмислюються в педагогіці в руслі загальної стратегії пошуку нової парадигми освіти, а вимагають їх гармонійного поєднання.

Загалом ефективно вирішення багатьох актуальних проблем розвитку сучасних теорій удосконалення якості освіти та виховання, у тому числі й педагогічних проблем творчого саморозвитку особистості, неможливе без глибокого розуміння того, що таке культура, без розробки та творчого застосування культурологічного підходу.

Таким чином, основою використання культурологічного підходу в процесі підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу та процесу його реалізації є культурні цінності та ціннісні відносини, які становлять ядро культури, що обумовлює необхідність поєднання культурологічного підходу з аксіологічним, який активно розвивається у педагогічній науці.

Комплексний підхід на засадах принципу інтеграції.

В останні роки надзвичайно ефективним є використання підходів, які мають в своїй суті об'єднувальну роль: синтез, інтеграція, комплекс, кооперація та інші. Звичайно, що найбільш науково обґрунтованими є синтетичний та інтегративний підхід. У нашому дослідженні ми розглядаємо інтеграцію в аспекті міждисциплінарних зв'язків з підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу, оскільки вони відбивають комплексний підхід до виховання та навчання, дозволяють виокремити як основні елементи змісту освіти, так і взаємозв'язки між навчальними предметами. Інтеграційні процеси у навчальній діяльності пов'язані з переходом до підготовки фахівців широкого профілю, заснованої на синтезі та універсалізації знань та умінь, нових формах та методах навчання.

М. Опачко під комплексним розуміє підхід, «який забезпечує одночасне вирішення багатьох і різних завдань системи (цільове призначення, конкретизоване у завданнях), не порушуючи при цьому взаємозв'язки між окремими компонентами системи (кожний із яких має свої функції). Ознаками комплексного підходу визначаємо наступні: цілісність, системність, різносторонність, оптимальність, ефективність» [125, с.115].

Розглядаючи цю проблему, ми вважаємо комплексний підхід основним,

а інтегративний розглядаємо як системотвірний принцип використання комплексного підходу.

Для використання інтегративного підходу повинні бути дотримані дуже складні і строгі умови: визначені підстави інтеграції, дотримані етапи, отримана нова якість. Загалом інтеграція зав'язана на свого роду відтворення цілісності об'єкта, яка колись існувала. Проблеми інтеграції в освітній сфері стали глибоко розглядатися лише в останній чверті минулого століття, що пояснюється відображенням в освіті процесів, які відбуваються у науці, виробництві, громадському житті. Диференціація наук, що поглиблюється, об'єктивно породжує необхідність протилежного процесу - інтеграції наукового знання. Інтеграція дає можливість реалізувати принцип професійної спрямованості навчання, що дозволяє ефективно долати негативні явища, які виникають у багатопредметній системі. В основі інтеграції лежать процеси зближення і взаємодії підготовки вчителя до конкретного виду діяльності, зокрема туристичної.

Теоретичне обґрунтування інтегративних процесів в освіті є однією з необхідних умов оновлення навчального процесу. В основі теорії освітньої інтегративної покладено три базові закони та їх наслідки, які дають можливість перейти до прикладного аспекту дослідження – побудови дидактичної системи інтегративного навчання та розробки конкретних методик [82]. Результати аналізу напрямів інтегративних досліджень у професійній освіті доводить методологічну спроможність та практичну доцільність використання інтегративного підходу.

Саморозвиток педагогічних систем здійснюється тим ефективніше, чим активніше йде процес розширення поля діяльності педагогічного колективу, окремих його членів на основі їхньої продуктивної інтеграції з новими людьми, організаціями та педагогічними системами. Тому найважливішою умовою інтеграції є взаємодія, співпраця, співтворчість.

Ми вважаємо, що у процесі підготовки вчителя технологій до

туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера доцільним застосування саме комплексного підходу. Він дозволяє виокремити окремі методики, які стосуються загальних туристичних відомостей та підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу. Такі комплекси можуть формуватися, виходячи не тільки з особистісного складу вчителів, але і виду турів, які будуть використані та засобів підготовки.

Тому використання глибоких і строгих інтеграційних закономірностей у нашому випадку не має сенсу. Більш доцільним є використання комплексу на засадах принципу інтеграції в освіті. Такі інтегральні комплекси можна об'єднувати, перебудовувати, з одного комплексу переміщати певні складові в інший: саме комплекси є динамічними утвореннями в контексті умов інноваційного освітнього кластера. Тим більше, що мова іде про вчителя технологій, який за своєю спеціальністю має дуже різноманітні напрями діяльності: від суто технічних до художніх і пов'язаних з природничими науками. Тому, опускаючи описи комплексного підходу як такого, оскільки він багаторазово описаний у найрізноманітніших джерелах, ми переходимо до його безпосереднього застосування у нашій роботі.

Детальніше практичне використання комплексного підходу у процесі підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера описано у підзрозділі 2.3.

Таким чином, реалізація методологічних підходів у процесі підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу значною мірою забезпечує формування відповідних концептуальних засад та моделі в умовах неперервної педагогічної освіти. Їм належить провідна роль у забезпеченні її високого змістовного, методичного та організаційного рівня, позитивних результатів у вихованні та розвитку особистості вчителя та учнів.

Узагальнена схема методологічних підходів представлена на рис.2.1.

Рисунок 2.1. Узагальнена схема методологічних підходів в процесі підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу

Використання методологічних підходів формує світоглядну, філософську і методологічну основу підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу.

2.2. Педагогічні умови підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу

Через сприятливе геополітичне положення Україна має великий туристично-рекреаційний потенціал. Це зумовило необхідність вдосконалення підготовки до туристичного супроводу вчителя технологій, що є актуальним завданням в зв'язку з існуванням об'єктивних передумов розвитку туризму в країні. Готовність вчителя технологій до туристичного супроводу повинна

відповідати вимогам не тільки професійної підготовки, але й вимогам особистісного характеру.

Сучасна система освіти переживає важкий період відновлення. Оновлюється зміст освіти; розробляють нові стандарти, програми, навчальні плани, підручники, нові технології навчання; розширюється мережа шкіл нового типу, відбувається подальший розвиток авторських шкіл, розвивається прагнення до творчості та вміння вирішувати нестандартні завдання, що перетворюються на найважливіший чинник прогресу. Сьогодні в країні в умовах зростання злочинності, наркоманії, бездоглядності дітей вживаються заходи для подолання недоліків у вихованні і, водночас, навчання вчителів інноваційним педагогічним технологіям. Перед учителями постає проблема оновлення програмно-технологічного забезпечення педагогічної освіти.

Освітньо-виховні системи — це відкриті, великі системи із зворотним зв'язком, тому ефективність їх функціонування та розвитку поряд з іншими умовами суттєво залежить від об'єктивності, оперативності, надійності діагностики функціонування та розвитку базових елементів цієї системи, її цілей, змісту, форм, методів, дидактичних та технічних засобів, умов та результатів. Вихідним моментом інноваційної діяльності є педагогічна проблема. Осмислення характеру нових потреб суспільства веде до усвідомлення та виокремлення суперечностей між необхідним і реальним станом системи, окремих її функціонально значущих елементів, умовами та результатами функціонування.

Здатність до інноваційного мислення у педагога формується на основі навчально-професійного, соціального досвіду, самоосвіти та саморозвитку. Така підготовка повинна займати чільне місце у загальнокультурному та професійному становленні особистості педагога.

Механізм формування інноваційного мислення вчителя включає чотири взаємопов'язані етапи: когнітивний (процес виникнення інновації у суб'єктивній реальності педагога, у його професійному мисленні);

проективний (пізнання вчителя, засноване на міждисциплінарному, інтегрованому підході, теорії пізнання, психології, педагогіки); інструментальний (етап технологічної генерації інновації педагогом-новатором у практику) та корекційний (педагог здійснює коригування нововведень у педагогічній практиці з метою її ефективного тиражування).

Нами обґрунтовано педагогічні умови підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера:

1. формування інноваційного освітнього кластера «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу»;
2. забезпечення інноваційності освітнього кластера в контексті цифровізації освіти;
3. краєзнавчий підхід як основа туристичної компетентності вчителя технологій;
4. практичне спрямування туристичного супроводу на засадах неперервної освіти та освіти дорослих.

Проаналізуємо та обґрунтуємо кожен з вище зазначених умов.

Формування інноваційного освітнього кластера «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу».

Відкритість є однією з найважливіших умов формування інноваційного освітнього середовища, де освітні установи та організації стають активними учасниками різноманітних взаємодій, що неодмінно привносить їм нові риси діяльності. Основними чинниками розвитку туризму в Україні визначають такі як «державна політика регулювання туристичної галузі; розвиток сучасних організаційних форм туристичного бізнесу; політична та соціально-економічна стабільність суспільного розвитку; задовільний стан екології в об'єктах туризму; платоспроможність населення країни щодо споживання туристичного продукту; розвиток міжнародних культурних зв'язків» [33, с.13]. З позиції такого підходу суспільство сприймається як соціальна система, де культура пронизує всі аспекти інноваційних змін в освіті. Це передбачає

розуміння освіти та виховання як найважливіших соціальних інститутів; розширення ядра освіти шляхом органічного включення до освітнього процесу духовно-морального, художньо-етичного потенціалу національної та світової культури; підвищення ролі виховання. Зауважимо, що культуру ми розуміємо у її найширшому сенсі, вона охоплює не лише мистецтво, літературу та духовні надбання людства, але й пам'ятки природи, історичні та оздоровчі аспекти діяльності людини тощо.

У формуванні інноваційного освітнього кластера важливим є системний підхід, який забезпечує не просту сукупність учасників кластера, а їх продуману та результативну взаємодію. Водночас, незважаючи на широке поширення поняття системи та системного підходу у дослідженнях проблем сучасної освіти та виховання, дотепер не існує загальноприйнятих визначень, які б відображали всі аспекти тих явищ, які охоплюють зазначені поняття. Оскільки аналіз цих понять виходить за межі нашого дослідження, то зазначимо лише, що принцип системності у педагогічних дослідженнях може бути продуктивно використаний, якщо реалізувати його як системно-кластерний підхід. Методологія такого підходу продуктивна і перспективна, постійно розширюється і поглиблюється з урахуванням сучасних інтеграційних процесів в освіті.

Особливо важливим є те, що «створення науково-освітнього кластера забезпечує стійкі зв'язки між інститутами системи освіти різних рівнів та іншими учасниками кластера, що дає змогу налагодити інформаційні зв'язки між членами кластера (для впровадження і поширення інноваційних технологій в освітньому середовищі); створити систему доступної неперервної освіти, (яка дасть змогу покращити якість підготовки фахівців, забезпечить їх мобільність, підвищить можливість працевлаштування випускників саме за фахом); знизити фінансові витрати населення на навчання» [55, с.249]. Саме на підвищення мобільності та неперервності освіти спрямована підготовка фахівців туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

На думку Т. Стойчик «освітній кластер – одна з форм соціального партнерства, що здійснюється на загальнодержавному та місцевому рівнях, в якій важливою умовою є рівноправність, прозорість та довіра між партнерами. В Україні керівники закладів системи освіти лише оволодівають навичками складання таких відносин, де кожен учасник кластера – рівноправний партнер, без участі якого неможливе досягнення спільної мети, зокрема, у підготовці конкурентоздатних фахівців» [170, с.192]. І. Червінська вважає, що «освітній кластер – це мережа постачальників, виробників і споживачів освітніх послуг і технологій, а також елементів освітньої інфраструктури, діяльність яких ґрунтується на позитивних синергетичних ефектах освітньої агломерації близькості споживача й виробника освітніх послуг, мережевих технологій та інтеграції знань і вмінь» [188, с.94]. Водночас, важливо визначити, які параметри освітньої системи відповідатимуть інноваційного кластеру. До кластера можуть увійти такі показники, як час навчання, темп навчання, професійна компетентність викладачів, оплата праці, вихідний творчий потенціал тощо.

Інноваційні процеси передбачають декілька етапів їх впровадження: розробка (створення, пошук і адаптація) нововведення; оцінка експертами, експериментальна дослідна перевірка, науково-педагогічна експертиза; доробка фахівцями; впровадження в практику: теоретичне освоєння сутності інновації, її практичне освоєння педагогами; подальший розвиток інновації. На жаль, часто реалізація та оцінка доцільності інновації відбуваються одночасно, а також доопрацювання недоліків здійснюється безпосередньо в процесі впровадження. Такий підхід майже завжди дає негативний результат. Відсутність кваліфікованих експертних оцінок призводить до непотрібних, а іноді шкідливих нововведень. Відсутність етапу дороблення є причиною того, що в практику впроваджуються навчальні програми, що містять багато недоліків.

Відповідно до того як реалізується послідовність етапів, виділяють їхні типи: розширений – послідовно реалізуються всі етапи; проміжний – спочатку йде перший, а потім відразу передостанній четвертий; однорідний – всі етапи відбуваються одночасно. Залежно від існуючих обмежень виділяють також такі типи як детермінований – все проводиться відповідно до певних норм і правил і природний – процес інновації розвивається сам по собі, природним чином. У минулому, коли переважали командно-адміністративні методи роботи, переважна частина інновацій була такою, що контролюється. Всі спонтанні і вільні нововведення, як правило, тим чи іншим шляхом припинялися.

Сутність інноваційно-кластерного розвитку «полягає у використанні інноваційного кластера як основи, рушійної сили інноваційного розвитку регіону та країни. З огляду на зміст, роль та значення інноваційно кластерного розвитку для економічних систем як регіону і країни, так і світової економіки загалом, запропоноване наступне його визначення. Інноваційно-кластерний розвиток – це інституційно організована господарська форма системно-синергетичної динаміки інноваційної складової економічних систем різних рівнів, здатна забезпечити зростання їх конкурентоспроможності на основі інноваційних кластерів» [124, с.2]. Інновація передбачає грамотне педагогічне прогнозування — це вид науково-дослідної діяльності педагога-дослідника, заснований на методах екстраполяції, моделювання, методах експертних оцінок та інших, які спрямовані на вирішення завдань та проблем щодо прогнозування розвитку освітньо-виховних систем, розвитку педагогічних теорій, а також прогнозування інших педагогічних явищ та процесів.

Таким чином, інноваційний освітній кластер трактується нами як система, що передбачає співпрацю закладів післядипломної, середньої, вищої та професійно-технічної освіти та інших установ на засадах інноваційного підходу.

Особливості інноваційного освітнього кластера у підготовці вчителя технологій до туристичного супроводу передбачають реалізацію провідних освітніх завдань:

- навчання відбувається згідно світоглядних, теоретичних, базових понять предметної галузі туризму, які є фундаментальними знаннями та забезпечують ефективність набутих знань в професійній діяльності;
- у змісті навчання доцільно виділяти ті навчальні предмети та теми, що є базовими теоретичними дисциплінами і забезпечують вчителя і учнів фундаментальними знаннями;
- у дисциплінах туристичного спрямування необхідно виділити ядро знань, що забезпечує формування спеціальних компетентностей, зокрема туристичного супроводу.

Можна зробити висновок, що інноваційний освітній кластер «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу» є синергетичною системою, яка охоплює низку установ, окремих осіб, а також освітній блок, що містить теоретичні, методичні та навчальні матеріали.

Забезпечення інноваційності освітнього кластера в контексті цифровізації освіти.

У сучасному інформаційному суспільстві статус країни чи особистості суттєво залежить від розвитку інформаційної культури, оволодіння інформаційними ресурсами, а також від ефективності управління ними. Одним зі складних викликів сучасності є стрімке зростання кількості цифрової інформації. Фахівці зазначають, що дедалі складнішою стає проблема знайти місце для запису інформації, визначити її тип, контекст, доцільність її зберігання тощо. Тому нині основною вимогою до фахівця стає вміння оперативно засвоювати та переробляти значні обсяги інформації.

Туристські маршрути «є одними із важливих складових будь-якого туру. Але вони не вічні і мають термін придатності, після якого маршрут перестає залучати нових туристів. Причина цього – швидкі зміни у смаках та

технологіях, а також конкуренція, яка не дозволяє фірмам вижити завдяки лише існуючому продукту. У разі організації доводиться або оновлювати продукти/послуги, або створювати нові. У кожному разі виграють ті фірми, які творчо ставляться до створення товару. Результат такої роботи можна назвати нововведенням, а надалі – інновацією. При цьому для успішної конкуренції фірмі не потрібно завжди бути лідером в оновленій продукції. Вона може вийти на ринок як з новим продуктом, так і з уже популярним, але серед перших. В даному випадку йдеться про імітаторів» [52, с.295].

Провідне місце в роботі вчителя займає принцип цифровізації. У науково-педагогічній літературі він фігурує під найрізноманітнішими назвами та сутністю. Це може бути інформаційний підхід, використання інформаційно-комунікативних технологій, цифровізація навчального процесу тощо. Оскільки тури відбуваються у позаурочний час, то використання цифрових технологій є специфічним і має певні особливості.

Як говорилося вище, на кожному етапі своєї підготовки, вчитель технологій має можливість долучитися до цифровізації і підвищити свою цифрову компетентність. Саме цифрова компетентність, цифрова грамотність дає йому розширені можливості для організації та проведення туристичних екскурсій. Перш за все, це інформаційна функція принципу цифровізації. Значні культурологічні цінності, які містяться в мережах інтернету, стають доступними для вчителя у пошуку тематики та вибору змісту турів, а також, для відповідної презентації у мотиваційно-рекламній діяльності.

Кожен з підходів – культурологічний, регіональний, синергетичний, діяльнісний, системний та кластерний – має значно більші можливості використання у поєднанні з засобами сучасної цифрової освіти. Зокрема один з аспектів інноваційності освітнього кластера якраз містить використання інформаційних технологій.

Інформаційні технології в туризмі передбачають «сукупність методів і способів збору, організації, обробки і передачі інформації за допомогою

комп'ютерів і комп'ютерних мереж. Дані системи дозволяють оптимізувати роботу і прогнозувати різні ситуації. В даний час інформаційні технології в туризмі включають сучасну офісну техніку (персональний комп'ютер, засоби зв'язку, офісну оргтехніку, аудіо- і візуальну техніку, автоматизоване робоче місце) і власне інформаційні технології (комп'ютерні прикладні програми, локальні і глобальну комп'ютерні мережі, мультимедійні технології, системи бронювання і резервування, соціальні мережі). Розвиток нових інформаційних технологій в туризмі здійснюється за такими напрямками: локальна автоматизація офісу, впровадження прикладних програм формування, просування і реалізації турпродукту, використання систем керування базами даних і локальних комп'ютерних мереж, впровадження телекомунікаційних систем резервування і бронювання, використання мережі Інтернет і впровадження мультимедійних маркетингових систем» [79, с.69].

Загалом метою формування системи інноваційної освіти на основі інформаційно-комунікаційних технологій є визначення умов та механізмів їх досягнення, які:

- забезпечать якісні зміни у системі освіти, у самому освітньому закладі та освітніх середовищах освітніх закладів для надання можливостей учню багатогранно розвиватися відповідно до вимог сучасного розвитку інформаційного суспільства;
- створять умови формування єдиного інформаційно-освітнього простору, що забезпечує науково-методичну та інформаційно-технологічну базу для установ системи неперервної освіти;
- сприятимуть підвищенню якості освітніх послуг за умов інтегрованих педагогічних систем на основі цифрових технологій;
- відповідатимуть тенденціям розвитку сучасної освіти.

Аналіз сучасних тенденцій розвитку цифрової освіти в професійному арсеналі учителів технологій передбачає «врахування психологічних особливостей відображення свідомістю людини об'єктів навколишньої

дійсності, що передбачає їх інтерпретації в комп'ютерних моделях, дозволив виокремити їх у якості інтеграційного елементу процесу навчання дисциплін інформатичного циклу, які відображають спільну для них технологію досліджень – комп'ютерне моделювання» [53, с.192].

Терміни «цифрова економіка», «інформаційні технології» та «електронна комерція» не мають стандартних визначень. Посилаючись на інформаційні технології, ми маємо на увазі обробку інформації та пов'язані з нею питання.

Весь комплекс чинників, «який пов'язує діяльність туристичного та інших видів підприємств дає змогу стверджувати, що інформаційні процеси є складовою стратегічного управління. Ефективність інформаційно-комунікаційних технологій безпосередньо впливає на повноту реалізації соціальної функції при наданні туристичної послуги. Практично всі елементи системи послуг інформатизації присутні в діяльності туристичного підприємства. До таких складових ми можемо віднести у відповідності до зазначеного алгоритму обробки інформації – створення сайтів, консалтинг, створення лендингів, аутсорсінг тощо» [52, с.134].

Таким чином, розвиток цифрової підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу для організації інформаційно-педагогічного середовища передбачає формування цифрової компетентності вчителя. Процес інформаційно-технологічної підготовки є системотвірним чинником розвитку інформаційної культури та організації інформаційно-педагогічного середовища в умовах неперервної освіти.

Залежно від поставлених цілей та завдань інформаційно-технологічна підготовка може виходити на різні рівні наукового узагальнення: від пояснення загальних інформаційних закономірностей (теоретичний рівень) до опису окремих емпіричних залежностей в обмеженому професійному трактуванні (емпіричний рівень). Аналіз стратегії та цільових функцій інформаційно-технологічної підготовки, дослідження взаємозв'язку та

взаємозумовленості структурних елементів змісту виявляють одну з основних методологічних проблем цієї підготовки – співвідношення теорії та практики. Знання у цій галузі є ієрархічним за своєю природою, і, відповідно, цифрова підготовка може бути розглянута як система, що розкриває цілісну взаємодію змістовного, соціокультурного, технологічного та організаційно компонентів. Сформована цифрова компетентність вчителя технологій в контексті його готовності до туристичного супроводу займає провідне місце у формуванні інноваційного освітнього кластера «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу».

Краєзнавчий аспект туристичної компетентності вчителя технології.

Краєзнавчий аспект відображає запити учнів щодо турів і суттєво залежать від регіону, в якому вони проживають, або ж регіону, який викликав їх інтерес: часто діти, які проживають в степових районах, цікавляться горами, діти з гірських районів зацікавлюються волинськими озерами або морем. Тому краєзнавчий аспект у підготовці вчителя технологій до туристичного супроводу займає особливе місце. Адже саме він допомагає виділити основні напрями, галузі та туристичні об'єкти певного регіону і, у співпраці з вчителем відповідних дисциплін, представити їх учням у цікавому турі.

Проаналізуємо краєзнавчий аспект в контексті обґрунтованих нами методологічних підходів, концептуальних засад та вимог до підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

Синергетичний підхід дозволяє розглядати підготовку вчителя технологій до туристичного супроводу як відкриту систему, яка містить інваріантну частину (загальні положення щодо туристичного супроводу, основи туризмології, правові та оздоровчі напрями туризму тощо). Ця система містить низку підсистем, які відповідають різним видам та напрямам туризму: гірський, водний, історико-мистецький, пам'яток природи тощо – яке за характером місцевості, так і за інтересами і тематикою турів.

Кожна з підсистем для конкретного регіону має краєзнавчу складову, утворює допоміжну систему туристичного супроводу в рамках даного регіону.

Регіональна підсистема безпеки та здоров'язбереження.

Компетентності вчителя технологій, пов'язані з безпекою, медичним забезпеченням та збереженням здоров'я учнів фактично залежать від характеру місцевості і практично не торкаються тематики турів. Як було сказано раніше, у рамках цієї підсистеми вчитель технології повинен співпрацювати з учителями фізичної культури, основ медицини, захисту Вітчизни та біології.

Теоретичною основою цієї підсистеми є валеологія, яку визначають як науку про здоров'я (від латинського valeo – «здоровити», «бути здоровим»). Її вивчення, практичне оволодіння її принципами, правилами можливо двома шляхами: один варіант, у межах біологічних та суміжних наук, інший – у рамках самостійної науки – валеології. При цьому роль стикової галузі педагогіки та валеології настільки значна, що є вагомими підстави для виділення цієї галузі відносно самостійної сфери наукового знання, яка може бути названа педагогічною валеологією.

Педагогічна валеологія - це наука про виховання та навчання людини здоровому способу життя та саморозвитку його знань, умінь та здібностей до самооздоровлення. Педагогічна валеологія – наука міждисциплінарна, вона активно використовує досягнення не лише педагогіки, а й філософії, фізіології, психології, традиційної та нетрадиційної медицини. Культура самооздоровлення, ведення здорового способу життя не дається людині спочатку, а є результатом її навчання, виховання та саморозвитку. Оволодіння знаннями, вміннями, розвиток здібностей людини вести здоровий спосіб життя, здійснювати безперервне самооздоровлення в будь-яких умовах та ситуаціях – ось та мета, яку має педагогічна валеологія.

Регіональна підсистема пізнавального розвитку.

Компетентності вчителя технологій у сфері пізнавального навчання

(регіональна, художньо-мистецька, природничо-наукова, історична, географічна тощо), очевидно, не вимагають професійних знань у цих галузях. Однак, вони повинні уміти у співпраці з учителями біології та географії, фізики та хімії організувати екскурсії, де учням буде забезпечена відповідна інформація.

Велику групу екскурсій складають ті, які стосуються природи. На перший погляд, вони не мають безпосереднього зв'язку з професійною діяльністю вчителя технологій. Однак, такі екскурсії мають дуже великий виховний та пізнавальний потенціал. Перш за все, вони привчають учнів до розуміння, до бачення і пізнання найглибших законів природи. Благодатним матеріалом для таких турів є гірські походи, а також водні. Роль вчителя технологій і його готовність до проведення таких екскурсій може бути двояка. Перше – це у єдності з викладачами природничих дисциплін він може показувати яскраві приклади фізичних, хімічних, біологічних явищ у їх живому прояві. Друге – це екологічна та господарська складові: наприклад, щодо раціонального використання лісів чи народних промислів у Карпатах.

Щораз важливішу роль у туризмі відіграє екологічна функція. З одного боку туризм є безпосереднім споживачем природних і рекреаційних благ і зацікавлений у їх збереженні. З іншого боку збільшення зацікавленості у відвідуванні конкретних регіонів призводить до збільшення людського потоку і тим самим спричиняє тиск на регіональні області відпочинку, особливо традиційні або популярні. У цьому випадку, відразу виникає ряд питань стосовно національного та міжнародного збереження природної і культурної спадщини. У той же час, інтенсифікація та розширення діяльності сфери туризму робить свій внесок у залученні нових територій, а технічні можливості дають можливість їх освоїти. Саме тому охоронна навколишнього середовища має стати невід'ємною частиною розвитку сфери туризму.

Культурологічна сторона у регіональному контексті відіграє важливу роль у розвитку не тільки знань учнів, але й у становленні їхньої особистості,

як особистості культурної, національно свідомої, з повагою до традицій, мистецтва, до культури свого народу. Недаремно багато турів пов'язані з пам'ятками архітектури, народними промислами та технологіями.

Тут особливо важлива роль вчителя технологій, оскільки він має можливість, на конкретних прикладах показати учням те, про що розказує на уроках. Художньо-мистецький напрям турів є нині важливим з низки причин. Зокрема розвиток бульварної та поп-культури в сучасних умовах, коли процвітає космополітизм, з явною і неявною інтернаціоналізацією, є доволі небезпечним. Тому тури, які пов'язані з досягненням етнографічних, народних, національних цінностей, виконують не тільки оздоровчу функцію, але й дуже важливу виховну. Вчитель технологій повинен бути готовим до цього і володіти певним обсягом культурологічних знань.

Очевидно, що тури відбуваються у співпраці кількох вчителів: в даному випадку доцільно об'єднатися з вчителями образотворчого мистецтва, історії, літератури. Таким чином, культурологічна складова у підготовці вчителя технологій до туристичного супроводу учнів, базується на його компетентності туристичного супроводу, яка містить мінімальний пакет знань щодо історії мистецтва та промислів конкретного регіону.

Регіональна підсистема спортивно-оздоровча.

Ця підсистема містить компетентності, пов'язана з походами, які акцентують увагу на спортивному аспекті туру. Водночас такі тури можна поєднати з природознавчими та художньо-мистецькими місцевостями і значно підвищити навчальну та виховну роль екскурсій та походів. Зрештою туризм є не тільки різновидом дозвілля, але й слугує засобом розширення комунікативних каналів між різними соціальними групами в сучасних умовах глобалізації.

У формуванні цих підсистем важливим напрямом було акцентувати цінності – як загальнолюдські, так і національні. Аксіологічний підхід до освіти ставить вимогу побудувати пріоритети освітнього процесу, виділивши

найбільш значні цінності, орієнтація на які може послужити принципами сучасної освіти. У цьому аспекті важливо відзначити, що поняття цінностей, за всієї масштабності наукового інтересу до нього останніми роками, залишається поки що невизначеним. Хоча різними дослідниками відповідно до їхніх дослідницьких завдань пропонуються різні типології та класифікації цінностей, різноманітні підходи до їх ієрархізації, проблеми виділення значимих з тієї чи іншої точки зору цінностей, які однозначно задавали б необхідну орієнтацію освітньої діяльності, поки що залишаються не вирішеними.

У сучасних умовах аксіологічний підхід базується на гуманістичній концепції освіти, найбільш безпосереднім методологічно цілісним виразом якої у вітчизняній освіті сьогодні є особистісно-орієнтований підхід, який виступає як парадигма становлення людини в суспільстві та один із стратегічних напрямів розвитку системи освіти.

Практичне спрямування туристичного супроводу на засадах неперервної освіти та освіти дорослих.

Модернізація неформальної післядипломної та додаткової професійної освіти педагогів з метою освоєння нових видів діяльності є основною сферою реалізації ідеї неперервної освіти. Неперервна освіта не обмежена певними термінами навчання та навчальними закладами, перестає бути зовні організованим процесом відтворення існуючих громадських інститутів і стає до певної міри особистою справою. Вона втрачає обов'язковість і набуває рис процесу, що обслуговує освітні потреби особистості, яка приходить на курси зі своїми конкретними питаннями та проблемами.

Особливості неперервної освіти, які формують нову освітню парадигму, відображають прогностичні тенденції. Зміна освітньої парадигми і пошук нових цінностей, цілей, змісту, форм, методів та засобів навчання є тривалим та суперечливим процесом. Інтенсивна модернізація освіти вимагає від

держави та суспільства значних інтелектуальних, психологічних, матеріальних та технологічних зусиль.

Нині характерним є розвиток інноваційної освіти з метою формування особистості педагога з інноваційним мисленням, безперервним пошуком шляхів удосконалення навчально-виховного процесу. Мобільна переорієнтація системи освіти спрямована на підготовку людини до життя в мінливих умовах інтенсивного розвитку соціальних та економічних процесів та нової якості життя, готового оперативно запропонувати свою участь, відповідаючи на запити суспільства та ринку праці. Наукові підходи до інновацій в освіті мають бути розроблені з урахуванням сучасних тенденцій розвитку регіону, країни та світової спільноти, спрямовані у майбутнє – на сталий довготривалий розвиток освіти.

Це зумовлює посилення уваги до важливих аспектів не лише підготовки майбутнього вчителя, але й перепідготовки та підвищення кваліфікації учителів працюючих. Зокрема, «андрагогічний підхід спирається на розуміння андрагогіки як галузі педагогічної науки і є категорією методології педагогіки як сполучна ланка між гуманістичною парадигмою освіти і теорією освіти дорослих. Андрагогічний підхід визначений як відповідна цінностям та цілям парадигми гуманної педагогіки усвідомлена орієнтація андрагога на реалізацію у своїй діяльності: сукупності ключового, основних та похідних понять як інструменту мислєдіяльності; сукупності певних методологічних принципів та принципів навчання, викладання та вчення; метод аналізу досвіду як основного методу андрагогічної діяльності» [168, с.337]. Зокрема, принципи андрагогіки лежать в основі неперервної освіти вчителя через усе життя.

Неперервна освіта людини протягом усього її життя є фактором мобільності суспільства, його готовності до прогнозованих змін. Надання державою та суспільством можливостей людині постійно розвиватися та утворюватися незалежно від віку, стану здоров'я та інших факторів сприяє

гармонізації суспільних відносин через справедливий перерозподіл знань як основного капіталу людини. Володіння капіталом знань дозволяє людині ефективно організувати власне життя та керувати ним, забезпечує права на самореалізацію тощо.

Практичне спрямування туристичного супроводу вчителя технологій розуміємо як входження особистості у діяльність, яка для людини протягом більшої частини її життя не є провідною та визначальною. Активне входження у соціальні відносини, вільне визначення власних цілей реально формують досвід та здатність виходу особистості за поставлені раніше межі. Таким чином формується особистісна активність, спрямованість до вільної реалізації своїх можливостей. Найважливішим духовним утворенням свідомості людини є здатність надавати особистісний зміст усім актам своєї життєдіяльності.

Модернізоване розуміння практичного спрямування туристичного супроводу потребує серйозного аналізу цієї дефініції. Більше того, практичне спрямування має пріоритетне значення для освіти, оскільки в його основі лежить найважливіший філософський посил про те, що ефективність і якість освіти перевіряються практикою, оскільки практика є джерелом пізнавальної діяльності та сферою застосування результатів освіти. Практичне спрямування туристичного супроводу виходить з того, що кінцевою метою пізнання є не знання самі по собі, а практичне перетворення дійсності, втілення їх у життя.

Практика як форма професійного навчання ґрунтується на професійних знаннях, спирається на певний теоретичний фундамент, забезпечуючи практичне пізнання закономірностей і принципів професійної діяльності, оволодіння способами її організації. Специфіка практики полягає в тому, що в ній здійснюється ідентифікація з майбутньою діяльністю. Практика проводиться в умовах, адекватних умовам самостійної професійної діяльності, і характеризується тим же різноманіттям функцій і відносин, що і робота фахівця.

Практичне спрямування щораз частіше домінує у професійній підготовці, перепідготовці та додатковій освіті вчителя. Причиною цього є поступовий поворот професійної школи до послідовного розв'язання завдання підготовки компетентнісного фахівця. У практиці навчання встановлено конкретну залежність: якщо вчителів примушувати вирішувати виробничі проблеми, то в процесі вирішення у них розвиваються багато якостей, що характеризуються як компетентність. Дана залежність носить закономірний характер, вона проявляється завжди, коли в навчальному процесі зорганізується включення особистості не тільки у вирішення навчальної проблеми, а й у пошук нових практичних способів вирішення реальних виробничих завдань. Саме забезпечення необхідних умов для прояву даної закономірності є особливо важливим.

Наведемо приклади деяких закономірностей, які відображають практичну орієнтацію туристичного супроводу: формування компетентності туристичного супроводу залежить від характеру діяльності; входження у професійну діяльність залежить від сформованості професійних цінностей; професійні цінності залежать від мотивів; соціально значущі мотиви формуються в умовах ситуації успіху, коли утруднення усувається у процесі виконання практичного завдання; практичні завдання впливають із змісту професійної підготовки.

Нами обґрунтовано вимоги до компетентності туристичного супроводу вчителя технологій в умовах інноваційного освітнього кластера:

- адекватне розуміння проблематики організації турів та вимог до них;
- здатність визначати власні мотиви та мотиви туристичних подорожей та екскурсійних послуг;
- здатність працювати у команді, у різноманітному середовищі, співпраці не тільки з вчителями, але й з представниками різних організацій;
- забезпечення креативності у проведенні та організації турів на

основі інноваційного мислення;

- здатність до організації туристичних подорожей та використання рекламних послуг;

- володіння сучасними формами, методами і засобами навчання;

- органічне поєднання власних методики як вчителя технології з методиками організації турів та інших навчальних дисциплін, які входять в зміст туру;

- здатність до використання можливостей цифрових технологій у процесі туристичної діяльності;

- знання і розуміння правових аспектів туристичного супроводу;

- знання і розуміння регіональної структури і її використання для туристичного супроводу.

- Практичне спрямування туристичного супроводу сприяє вирішенню суперечностей між наявним рівнем сформованості наявних знань і умінь і необхідністю перевести їх на рівень компетентності. Для цього реалізуються вимоги компетентнісного підходу, які дозволяють:

- виявити рівень компетентності туристичного супроводу вчителя технологій;

- сформувати у вчителів технологій практичні навички в ході освітнього процесу;

- створити реальні ситуації турів з урахуванням навчальних можливостей вчителів технологій;

- структурувати взаємодію вчителя технологій та вчителів інших дисциплін;

- систематично здійснювати аналіз результативності педагогічних впливів щодо розвитку компетентності туристичного супроводу вчителя технологій.

Дані вимоги відображають основні напрями підготовки вчителя технологій, який прагне реалізувати практичне спрямування туристичного

супроводу: систематичне застосування діагностичних методик для вивчення рівня сформованості компетентності туристичного супроводу вчителя технологій; постановка конкретних цілей особистісного розвитку вчителів технологій; розробка навчальних завдань з урахуванням аналізу навчального матеріалу; створення та вирішення виробничих ситуацій відповідно до логіки туристичної діяльності; аналіз діяльності суб'єктів освітнього процесу щодо досягнутого рівня знань та умінь туристичного супроводу, а також особистісного розвитку вчителів технологій.

2.3. Концептуальні засади та модель підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера

Концептуальні засади підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

Реалізація методологічних підходів у процесі підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу значною мірою забезпечує формування відповідних концептуальних засад в умовах інноваційного освітнього кластера.

Базуючись на низці наукових праць, таких як теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму [182], туристичне обслуговування: в системі фахової передвищої освіти [113], формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону [115], туризм як чинник гуманізації відносин [160], регіональний туризм як фактор соціально-економічного розвитку України [191], реалізація культурно-просвітнього потенціалу туризму в організації дозвілля молоді [179], зелений туризм [154], педагогічні умови організації навчальної практики майбутніх менеджерів туристичної сфери освіти [184], положення про освітній кластер «Інтеграція освіти, науки та виробництва» [119], туристичне

обслуговування [127] та інших, ми формулюємо означені концептуальні засади.

Концептуальними засадами підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера визначено такі:

- використання можливостей неформальної післядипломної освіти;
- визначення цілей підготовки;
- розвиток співпраці учителів;
- розроблення комплексної програми підготовки до туристичного супроводу учнів;
- особливості інноваційного освітнього кластера;
- визначення компонентної структури туристичної компетентності вчителя технологій.

Готовність до туристичного супроводу як фахова компетентність вчителя технологій.

Вимоги до фахівців туристичного профілю визначаються потребами суспільства. Зокрема, вчителю технологій займатися туристичним супроводом без відповідної фахової освіти доволі складно, а у деяких випадках узагалі неможливо. На сучасному етапі мало реалізуються можливості підготовки до туристичного супроводу серед педагогів. Водночас, наявний значний освітній потенціал для професійної підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу з використанням нових сучасних технологій, залученням експертів, проходження стажувань, впровадження адаптованих навчальних матеріалів тощо. Реалізація таких заходів позитивно впливатиме на професійний статус педагога і сприятиме розвитку туристичної галузі в країні.

На сучасному етапі розвиваються різноманітні тенденції побудови моделей підготовки до конкретного виду діяльності. В рамках однієї з цих тенденцій передбачається трактування готовності до діяльності як наявності особистісних якостей, де визначений рівень їх сформованості забезпечує

результативність цієї готовності. Водночас, залежно від виду діяльності, готовність може, не змінюючи структури, змінювати зміст її окремих компонентів. У структурі готовності вчителя технологій виділяють різноманітні види готовності, наприклад когнітивну готовність (знання теоретичних основ, закономірностей, механізмів та основних форм роботи в професійній діяльності); поведінкову готовність (вміння виконувати основні види професійної діяльності) та особистісну готовність (наявність дієвого мотиву виконання професійної діяльності).

Н. Мойсеюк стверджує, що «введення структури діяльності до вихідних пунктів розуміння суті готовності конкретизує останню як систему, показує, що готовність являє собою не сукупність абстрактних властивостей особистості, а її прояви, перетворені відповідно до функцій різних блоків цілеспрямованої діяльності. Тому готовність до професійної діяльності – це інтегральне утворення особистості, цілісність якого забезпечують взаємопов'язані компоненти – мотиваційний, цільовий, інформаційний, операційний, оцінний, коригуючий, змодельовані за вектором „мотив-ціль”» [116, с. 365-366].

На думку Г. Балла, «основу формування готовності до професійної діяльності слід вбачати не в розвитку операційно-технічних умінь і навичок, а в опорі на такий визначальний параметр готовності, як комплексна здібність. Вона розглядається автором як утворення, що складається з мотиваційної (схильність до певної діяльності) та інструментальної (інтелектуальні й емоційні механізми регуляції діяльності) сторін» [11, с. 99].

Ефективним засобом досягнення нової якості освіти є компетентнісний підхід. Він не применшує традиційного значення набутих у процесі навчання знань, умінь і навичок, але відкриває перспективи для поліпшення якості підготовки на основі ідеї розвитку можливостей людини та особистісно орієнтованих підходів. Це передбачає оновлення освітніх цілей, конкретизації навчальних завдань, альтернативної організації форм і методів навчання,

активізації та технологізації навчального процесу. Для визначення напрямів розвитку компетентної особистості фахівця, ці вимоги групують, аналізують та класифікують (постійні, періодичні, разові тощо).

У роботі Т. Сокол [161] наводиться перелік фахових компетентностей екскурсовода, гідера-перекладача, який покладений в основу підготовки фахівців туристичного супроводу (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Перелік фахових компетентностей готовності до туристичного супроводу

розуміння технології організації туристичних подорожей і туристичного обслуговування;
здатність працювати в полікультурному середовищі;
здатність до інформаційно-екскурсійної роботи з туристами, організації та здійснення туристичного супроводу;
здатність до використання сучасних форм та креативного підходу до створення екскурсійного продукту;
здатність здійснювати якісний переклад;
здатність до конкурентоспроможної позиції туристичного підприємства на ринку послуг відповідно до правового поля;
здатність до організації взаємодії та співпраці з організаторами та учасниками виробництва, реалізації та споживання туристсько-екскурсійного продукту на основі розуміння змісту договірної роботи та роботи з туристичною документацією;
здатність оцінювати характеристики туристсько-екскурсійних та інфраструктурних ресурсів для їх оптимального використання в організації обслуговування туристів;
здатність визначати мотиви туристичних подорожей та споживчі характеристики екскурсійних послуг та методи їх просування на ринку;
здатність до інновацій у сфері професійної діяльності та інші.

* За Т. Сокол [161]

Оскільки результатом підготовки вчителя до туристичного супроводу є формування в нього готовності, яку називаємо компетентністю туристичного супроводу, то у формуванні готовності, використано основи компетентнісного підходу.

Компонентна структура готовності вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

Науково-методологічні підходи до підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу тісно пов'язані з педагогічними принципами і виходять на компоненти сформованості готовності вчителя до такого виду діяльності. Методологічні підходи та принципи дають можливість сформуванню у загальних рисах вимоги щодо готовності вчителя технологій для організації та проведення турів з учнями. Концептуальні засади та вимоги до компетентності туристичного супроводу дозволили обґрунтувати компонентну структуру готовності вчителя технологій до туристичного супроводу, що визначається такими компонентами:

- мотиваційно-цільовий;
- діяльнісно-особистісний;
- змістово-результативний.

Кожен з компонентів характеризується критеріями сформованості – ознаками, які показують, що даний компонент в конкретного вчителя є сформованим. Для уточнення і покращення якості вивчення готовності, використовуються також числові показники. Іншими словами, критерії характеризуються певними показниками – одним, або декількома. Наступний етап передбачає формування рівнів готовності, які показують наскільки сформованими є означені компоненти.

Розглянемо кожен компонент детальніше.

Мотиваційно-цільовий компонент.

Мотиваційно-цільовий компонент містить дві взаємопов'язані складові.

Перша з них – мотиваційна складова. Відомо, що за відсутності

мотивації, жодна справа не набуде творчого і активного характеру, а перетвориться у формальну. Тому першочерговим завданням є забезпечення мотивації вчителя технологій для здобуття професійних компетенцій у сфері туристичного супроводу.

Цей компонент вимагає низки засобів, які забезпечують власне мотивацію. Основним аспектом є робота з інформацією, яку має досконало опанувати кожен вчитель. Далі відбувається уточнення і забезпечення зворотного зв'язку з вчителями у набутті кваліфікації щодо туристичного супроводу.

Тут може виявитися декілька груп учителів, окрім вчителя технологій.

Перше – це вчителі навчальних дисциплін, які так, чи інакше стосуються різних видів туризму, зокрема краєзнавства, географії, історії, мистецтва, архітектури, а також, фізичної культури та факультативів оздоровчого туризму тощо.

Друга група учителів, до якої можуть належати вчителі усіх навчальних дисциплін, які є класними керівниками, чи вихователями в різних типах закладів навчання.

Третя група – це вчителі початкових класів, які викладають практично усі предмети. Сюди ж відносим викладачів фізкультури, мистецтва, музики, історії, географії та ряду факультативних дисциплін.

Розроблення мотиваційної складової нині значно легше проводити, ніж раніше, виходячи з можливостей сучасних інформаційних технологій. Однак, це вимагає від організаторів підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу значної прикладної діяльності. Йдеться про те, що для забезпечення інформації та мотивації вчителів, доцільно опиратися на можливості синергетичної реклами, як довготривалої, так і короткотривалої.

Таким чином, коли набереться достатня кількість умотивованих вчителів, то наступним кроком буде становлення і корекція цілепокладання їх навчання туристичного супроводу. Адже мотивація повинна бути реальною, а

не формальною, тобто чітко пов'язана з цілями, які ставить перед собою проєкт підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу.

Другою складовою цього компоненту є цільова складова, яка визначає для кожної з груп вчителів відповідні цілі та виявляє з якою метою вчитель технології проходить підготовку до туристичного супроводу. Загальна мета визначається як формування готовності вчителя технологій до туристичного супроводу. Сформульована мета повинна розпадатися на кроки, етапи, які ведуть до очікуваного результату. У нашому випадку очікуваний результат – це компетентність туристичного супроводу вчителя технологій в певних напрямках туризму.

Отже, сформувавши мотиви та цілі на основі синергетичної реклами, ми розбиваємо мету на окремі завдання. Кожне завдання має свою конкретну ціль, цілі відповідають етапам, які прийдеться пройти вчителю у процесі його підготовки до туристичного супроводу.

Завдання з відповідними цілями формулюються так. Перше – це визначення видів та засобів діяльності щодо опанування компетентності туристичного супроводу. Друге – це урахування особистісних характеристик вчителів, які будуть відрізнятися за віком, за досвідом, за регіональним розташування їхніх шкіл тощо. На даному етапі важливу роль відіграє, власне, освітній кластер, оскільки переважна більшість таких груп, створюються за регіональним підходом.

Таким чином, мотиваційно-цільовий компонент базується на інформації щодо культурологічних, регіональних, природних та інших тематик проведення турів у межах конкретного освітнього кластера. Саме за допомогою культурологічного підходу цей компонент формується у два етапи. Очевидно, що провідним підходом є культурологічний, який конкретизується в регіональних умовах. Мотивація та визначення цілей готують вчителя технологій до діяльності щодо інваріантного змісту турів та урахування

особистих інтересів на двох рівнях: спочатку вчителів технологій, а пізніше учнів, які будуть безпосередніми учасниками турів.

Основним критерієм сформованості мотиваційно-цільового компонента вчителя технологій є ступінь зацікавленості вчителя у проведенні турів. Цей критерій, відповідно, має показники (дуже, середньо, низько) і зацікавленість може бути оцінена балами (три – це дуже цікаво, два – цікаво, один – не цікаво).

Результати такого критеріального аналізу отримуємо через анкети. В анкеті пропонуються на вибір декілька варіантів та рядок «Доповнити своє». За допомогою цього критерію ми визначаємо коло інтересів вчителя у системі побудови майбутніх туристичних турів. Додатковим критерієм оцінки мотиваційно-цільового компонента є вивчення цілей, які ставлять перед собою вчителі щодо освоєння професійного туристичного супроводу.

Діяльнісно-особистісний компонент.

Діяльнісно-особистісний компонент містить дві взаємно пов'язані складові. Перша з них діяльнісна, що визначає у яких умовах, якими видами діяльності, в якій структурі і хто конкретно може навчити учителів туристичного супроводу. У цьому компоненті описується діяльність освітніх та суміжних установ, різноманітних навчальних центрів та інших організацій, які здатні забезпечити учителю підготовку до туристичного супроводу. Однак, виходячи з того, що в групах вчителів знаходяться особи різного віку, різними цілями і різною підготовкою, другою складовою цього компоненту буде особистісна складова. Це дозволяє в умовах конкретних груп учителів (вікових, рівня підготовки) побудувати орієнтовну схему діяльності і визначитися з цілями та структурою навчального процесу. Тому діяльнісно-особистісний компонент є спрямовуючим і методологічно важливим.

Загалом діяльнісний підхід передбачає «спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей та наскрізних умінь особистості; застосування теоретичних знань на практиці; формування здібностей до самоосвіти й командної роботи; успішна інтеграція в соціумі та

професійна самореалізація. Отже, діяльнісний підхід в освіті – це не сукупність окремих освітніх технологій чи методичних прийомів. Це методологічний базис, на якому будуються різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами та теоретичними особливостями. Діяльнісний підхід є альтернативним методу трансляції знань і їхнього пасивного засвоєння й дозволяє досягти освітні цілі, що втілюють потреби суспільства і держави» [1, с.7]. У процесі професійного навчання діяльнісний підхід є методологічним принципом, що визначає технології навчання, структуру та функціональні стосунки між суб'єктами освітнього процесу, комунікативні діяльні зв'язки між викладачами та вчителями, а також синергетичну систему навчання, що володіє тенденцією саморозвитку. У ході навчання здійснюється пізнавальна, комунікативна та регулююча функції дидактичного управління, за допомогою яких реалізується цільова траєкторія освітнього процесу, регулюється рух навчальної інформації, здійснюються змістовні та процесуальні зв'язки суб'єктів навчальної діяльності.

У цьому контексті діяльнісний підхід розглядають «як універсальний засіб підготовки та проведення освітнього процесу. Реалізація діялісного підходу сприяє успішному досягненню очікуваних результатів навчання школярів. Це дозволяє повною мірою адаптуватися в основній школі і продовжити інтегроване, предметне навчання. Діялісний підхід – це методологічна основа стандартів нового покоління, так як він забезпечує формування готовності до саморозвитку, до активної пізнавальної діяльності учнів. Отже, діялісний підхід дає вчителю сучасної школи можливість шукати і творити, у співдружності з учнями ставати майстром своєї справи, досягати високих результатів, формувати у школярів уміння та навички, цим самим готувати їх до життя у постійно мінливих умовах» [18, с.6].

Діялісний підхід ґрунтується на дидактичних закономірностях, що відображають єдність навчальної діяльності, системність змісту та організацію навчально-педагогічного процесу, динамічність та послідовність управління

розвитком навчального пізнання. Як методологічний принцип діяльнісний підхід має істотне значення для обґрунтування предметних методик, розробка та застосування яких впливає з цільової спрямованості та змістовного складу предметного навчання. Розуміння діяльнісного підходу як методологічного принципу дидактики поєднує теоретичну та практичну мету професійного освітнього процесу, а також становлення професіоналізму діяльності вчителя.

Отже, ключовою ідеєю діяльнісного підходу є те, що «особистісний та професійний розвиток може ефективно здійснюється лише у процесі активної діяльності, яка передбачає розвиток умінь і навичок особистості на практиці. Діяльність є рушійною силою пізнання та розвитку людського суспільства, структуру якої складають потреба, мета, мотив, дії, предмет, засоби та результат» [66, с.30]. Необхідність інтегрування різних філософських підходів визначається особливостями підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера, яка має характеристики відкритої системи. Її відкритість більшою мірою пов'язана з тенденцією до постійної зміни та диференціації, а закритість – з тенденцією до стабільності та інтеграції.

Особистісний компонент (учитель, учень, викладач) виступає як суб'єктна, відкрита система, розвиток якої стримується консерватизмом змісту і породжує внутрішні суперечності. Тут важливе місце належить інноваційним завданням пізнання, розуміння, прийняття та розвитку себе як цілісної особистості.

Щодо критеріїв сформованості діялісно-особистісного компонента, то серед них визначаємо дві групи. Перша стосується діялісної складової і описується такими критеріями: здатність організувати етапи туристичного супроводу; теоретична готовність до туристичного супроводу; ефективність вибору форм і засобів навчання у підготовці до туристичного супроводу. Друга група критеріїв стосується особистісного компоненту і визначає, яким

аспектам (культурологічний, природничий, регіональний тощо), вчитель віддає перевагу.

Таким чином, діяльнісно-особистісний компонент пов'язаний з синергетичним підходом, який визначає напрямок і сутність формування інноваційно-освітнього кластера, як системи. На цьому етапі, ураховуються особистісні інтереси як конкретних учнів, так і відповідних груп.

Зауважимо, що у підготовці вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера до уваги беруться також інтереси самих учителів.

Змістово-результативний компонент.

Змістово-результативний компонент визначається двома складовими. Перша з них є змістовою, визначаючи напрями і змістові лінії, які можуть забезпечити вчителям їх діяльність у контексті туристичного супроводу. Змістова частина складається з варіативної та інваріантної. Інваріантна частина стосується загалом туристичного супроводу, способів організацій та проведення, а також загальних питань. Далі відбувається диференціація за розподіляється за інтересами: краєзнавчими, історичними, спортивними тощо. Тут учителі можуть вибрати собі ту змістову частину, яка цікавить конкретно їх. Наприклад, забезпечуючи естетичне виховання учнів, можна вибрати групу культурологічну, архітектурну, або ж пов'язану з красою природи і екскурсіями в Карпати. Важливими є екскурсії в місця, які є не тільки красивими природними об'єктами, але мають краєзнавчий інтерес.

Друга частина цього ж компоненту – результативна – забезпечує диференціацію і спрямована на розробку конкретних методик.

Для успішної підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу необхідно враховувати характер зв'язків між дисциплінами різних циклів і одноцикловими дисциплінами. Своєю чергою, кожна дисципліна у підготовці має свій власний предмет та методи, виходячи з головного завдання –

професійного та особистісного розвитку вчителя технологій в контексті його компетентності туристичного супроводу.

Результативна складова інтегрує компетентність туристичного супроводу, досвіду вчителя технологій та його особистісні якості. Методологічною опорою тут є системно-кластерний підхід на основі якого будується синергетична система підготовки.

Насамкінець, змістово-результативний компонент, є найбільш складним у контексті його критеріальної оцінки та визначення показників.

Оскільки зміст є дуже різноманітним, то в основу нашого дослідження ми поклали нашу авторську програму (додаток В). Саме на її основі будується змістовий аспект.

Насамкінець, оцінка сформованості змістово-результативного компонента розробляється у кількох варіантах: самооцінка вчителя, оцінка організаторів курсів підготовки вчителя та експертна оцінка. Вважаємо також доцільною, як додаткову, оцінку учнями практичних занять чи турів, які підготовані та проведені вчителями технологій.

Таким чином, змістово-результативний компонент є достатньо складним і двошаровим. На першому пласті організується зміст навчання вчителя щодо туристичного супроводу. Далі цей зміст структурується, формуються навчальні програми і кінцевим результатом сформованості є оцінка результативності туристичного супроводу, яка дає можливість визначити рівень підготовленості вчителя та його готовність до туристичного супроводу.

Модель підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

Розроблення моделі підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера передбачає формування освітніх програм, які забезпечують розвиток необхідних фахових компетентностей. Інноваційна модель навчання заслуговує на поширення в освітній практиці, якщо відповідає низці умов, зокрема: у суспільстві склалася

потреба у новій моделі навчання і готовність прийняти нову модель навчання; в освітній практиці накопичено значний інноваційний емпіричний досвід та наявний потенціал для створення та реалізації моделі; в основі інноваційної моделі лежить психолого-педагогічна теорія, що узагальнює практичний досвід; нова теорія має властивість технологічності; нова модель навчання спирається на попередні моделі, органічно поєднуючи традиційні та інші інноваційні моделі тощо.

При побудові моделі ми виходили з положення, що сформовані компоненти готовності до туристичного супроводу забезпечують реалізацію її функцій. Моделювання, «застосування якого дозволяє прогнозувати розвиток педагогічного процесу, орієнтує педагогів на досягнення кінцевих результатів навчання, забезпечує засвоєння і ефективне використання нових технологій, розвиває системне бачення розв'язання проблем, служить дійовим фактором поліпшення якості навчання» [171, с.9]. Важливо, що «обрати підходи, які взаємодіють один з одним, визначають методологічні основи діяльності, спрямованої на моделювання і побудову педагогічної системи, досить таки непроста справа як для науковців, так і для практиків» [171, с.10].

Ми погоджуємося з М. Опачко, що «моделювання – це процес компонування, побудови, схематизації, ідеального представлення процесу, явища, об'єкта; це ідеалізація та представлення суттєвих рис, характеристик, особливостей процесів, явищ, об'єктів, яке вбирає в себе суттєві ознаки реальних об'єктів. Моделювання як складова методичної роботи вчителя спрямована на розробку різних стратегій навчання в залежності від багатьох факторів, які впливають на ефективність управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Тому, у структурі моделювання виокремлюють наступні компоненти: моделювання процесу навчання (основоположний принцип – диференціація навчання в залежності від цілей навчання та рівнів підготовленості учнів); моделювання дидактичного середовища (в першу чергу, йдеться про засоби навчання); моделювання дидактичної взаємодії

(виокремлення складових елементів дидактичної взаємодії та їх ролі і місця у загальній ситуації взаємодії, а також провідний тип управління у тій чи іншій ситуації уможлиблюють визначення таких моделей взаємодії: репродуктивної (інструктивна); продуктивної (алгоритмізована); конструктивної (діалогічна); творчої (креативна)» [125, с.116].

Водночас, С. Костючок вважає, що «модель – речова, знакова або уявна (мислена) система, що відтворює, імітує, відображає принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості, ознаки чи характеристики об'єкта дослідження (оригіналу). Значення терміна “модель” багатопланове: – зразок, взірцевий примірник чогось; – тип, марка конструкції; – те, що є матеріалом, натурою для відтворення; – зразок, з якого знімається форма для відливання в іншому матеріалі; – комп'ютерна модель, – розрахункова модель, – теоретична модель (процесу, конструкції тощо)» [97, с.7]. Однак, «моделювання у педагогіці, – порівняно з багатьма іншими галузями людського знання, – має особливості, природа яких ґрунтується на нечіткості, розпливчастості педагогічних понять, практичній відсутності прийнятних механізмів виміру розвитку особистості у процесі навчання, навчальних здобутків учнів, досягнення певною категорією учнівської молоді соціально визначених освітніх орієнтирів тощо. Фактично жодне педагогічне поняття не має такого визначення, у якому б відбивалися усі притаманні означуваному об'єкту чи процесу риси. Причина цього криється у складності, постійній видозміні й топічності педагогічних явищ, об'єктів і процесів» [105, с.2].

Методичним інструментом інноваційної моделі слугує навчально-методичний комплекс, що забезпечує формування необхідної компетентності вчителя технологій до туристичного супроводу. Основними функціями навчально-методичного комплексу є основні, підтримуючі, організаційні та комунікаційні, спеціалізовані тощо. Структура навчально-методичного комплексу містить формулювання навчальної мети; інформаційний блок (теоретичний матеріал, методичні посібники, робочі зошити, опорні

конспекти, навчальні комп'ютерні програми); методичний блок (алгоритми навчання); виконавчий блок (опис типових, комплексних та ситуаційних завдань, а також лабораторних та практичних робіт); контролюючий блок (включає контрольні завдання, тести та спеціальні завдання різного ступеня складності).

Реалізація методологічних підходів у процесі підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу значною мірою гарантує формування відповідних концептуальних засад у контексті неперервної педагогічної освіти. Вони відіграють провідну роль у забезпеченні високого змістового, методичного та організаційного рівнів, позитивних результатів у навчанні та розвитку особистості вчителів і учнів. Вони визначають напрями формування компетентностей вчителя технологій щодо туристичного супроводу:

- компетентності з безпеки, медичного обслуговування та збереження здоров'я у співпраці з учителями фізичної культури, основ здоров'я, захисту Вітчизни та біології;
- компетентності з організації пізнавальної діяльності учнів (красзнавство, мистецтво, природознавство, історія, географія) у співпраці з учителями біології та географії;
- компетенції, що фокусуються на спортивних аспектах туризму, у співпраці з учителями фізичної культури тощо.

Модель підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера представлена на рис.2.2.

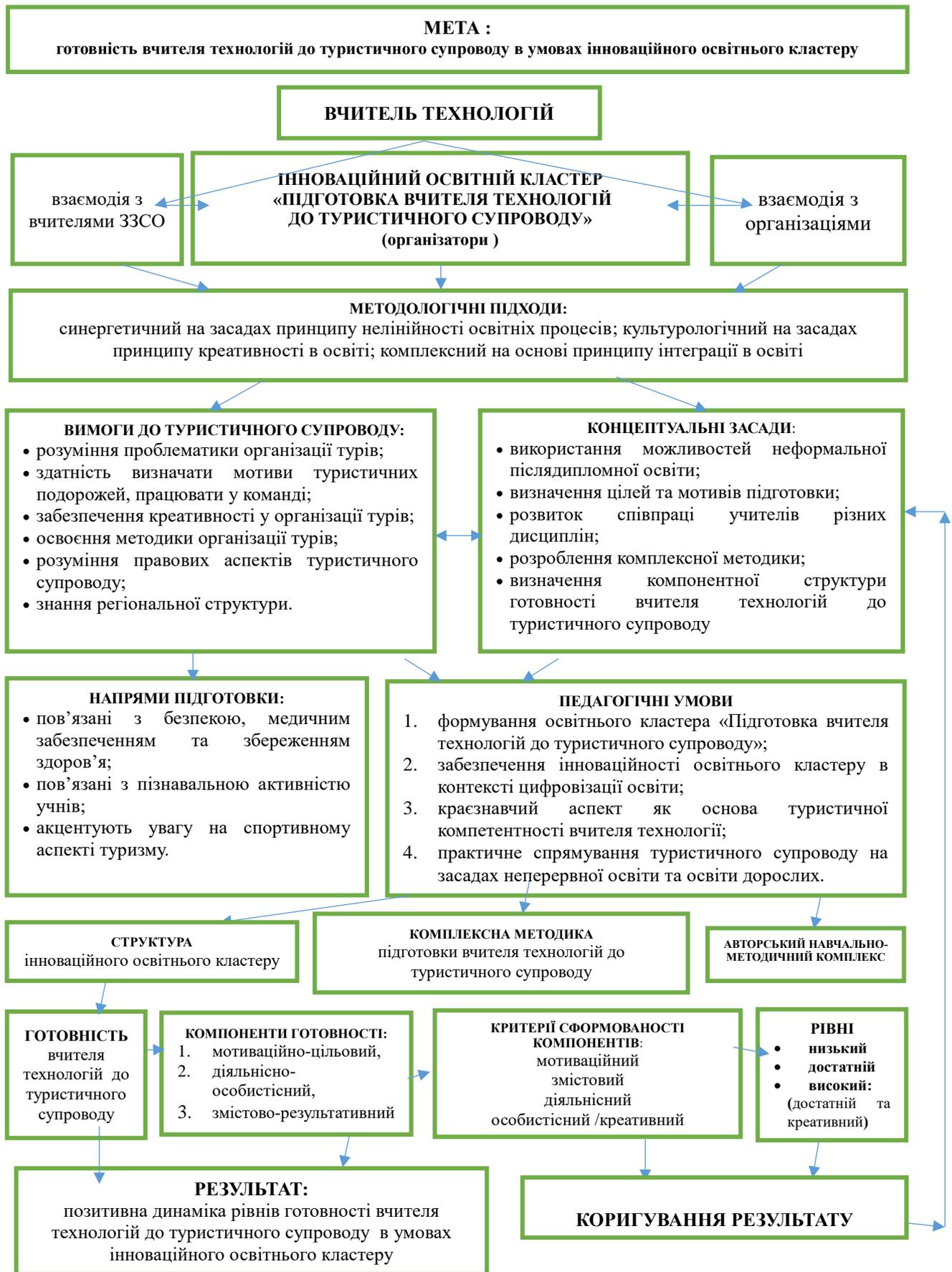

Рисунок 2.2. Модель підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера

Таким чином, створення педагогічних умов для підготовки вчителя технологій туристичного супроводу передбачає формування освітнього кластера «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу», забезпечення інноваційності освітнього кластера в контексті цифровізації освіти, краєзнавство як основу туристичної компетентності вчителя технологій, також практичну спрямованість туристичного супроводу на засадах неперервної освіти та освіти дорослих. Готовність вчителя технологій до туристичного супроводу визначаємо як компетентність туристичного супроводу, що базується на трьох структурних компонентах (мотивація і цілі, діяльність і суб'єкти, зміст і результати) та відповідних критеріях їх сформованості. Інноваційний освітній кластер «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу» включає низку інституцій та осіб, освітні блоки, що включають теоретичні, методичні та навчально-методичні матеріали. У контексті інноваційних освітніх кластерів визначено їх можливість використання у поєднанні з сучасними цифровими освітніми інструментами. Показано, що краєзнавчі аспекти допомагають визначити основні напрями, галузі та туристичні принади певного регіону та ознайомити з ними учнів у цікавих екскурсіях у співпраці з учителями суміжних дисциплін.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Педагогічні теорії та методики туристичної освіти повинні постійно оновлюватися, враховуючи особливості формування мотивації до туристської діяльності. Підготовка вчителя технологій до певних аспектів туристичної діяльності займає важливе місце у його професійній діяльності. Для повноцінної підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу необхідна ґрунтовна педагогічно-наукова методологічна база, яка містить методологічні функції педагогіки туризму, такі як виховна, освітня та оздоровча.

Методологічними підходами в процесі підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера обрано синергетичний на основі принципу нелінійності; культурологічний на основі принципу креативності; комплексний на основі принципу інтеграції.

У контексті синергетичного підходу доцільним і раціональним є формування компетентностей вчителя технологій до туристичного супроводу за такими напрямками: компетентності, пов'язані з безпекою, медичним забезпеченням та збереженням здоров'я учнів та свого власного у співпраці з учителями фізичної культури, основ медицини, захисту Вітчизни та біології; компетентності пов'язані з пізнавальною активністю учнів (краєзнавча, художньо-мистецька, природничо-наукова, історична, географічна) у співпраці з учителями біології та географії; компетентності пов'язані з походами, які акцентують увагу на спортивному аспекті туру у співпраці з викладачем фізичної культури та здоров'язберігаючих дисциплін.

Культурологічний підхід до туристичного супроводу містить великий пласт мистецьких та літературних творів, пам'яток архітектури, історичні пам'ятки та місця перебування видатних особистостей тощо. Ефективне вирішення багатьох актуальних проблем розвитку сучасних теорій удосконалення якості освіти та виховання, у тому числі й педагогічних проблем творчого саморозвитку особистості, неможливе без розробки та творчого застосування культурологічного підходу.

Комплексний підхід використовується для створення інтегральних комплексів, які доповнені відповідними методиками. Інваріантна методика описує можливості і сутність туристичного супроводу, варіативні методики конкретизуються для вчителя технологій.

Обґрунтовано педагогічні умови підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера: формування освітнього кластера «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу»; забезпечення інноваційності освітнього кластера в

контексті цифровізації освіти; краєзнавчий аспект як основа туристичної компетентності вчителя технології; практичне спрямування туристичного супроводу на засадах неперервної освіти та освіти дорослих.

Формування системи інноваційної освіти на основі цифровізації освіти передбачає визначення умов та механізмів, які забезпечать якісні зміни у системі освіти, сприятимуть підвищенню якості освітніх послуг за умов інтегрованих педагогічних систем неперервної професійної підготовки на основі цифрових технологій тощо.

Краєзнавчий аспект відображає запити вчителів та учнів щодо тематики турів і суттєво залежать від регіону проживання або ж регіону, який викликав їх інтерес: це допомагає виділити основні напрями, галузі та туристичні об'єкти певного регіону і, у співпраці з вчителем відповідних дисциплін, представити їх учням. Кожна з підсистем для конкретного регіону має краєзнавчу складову, утворює допоміжну систему туристичного супроводу в рамках даного регіону. Це регіональні підсистеми безпеки та здоров'язбереження на основі педагогічної валеології, компетентності вчителя технологій у сфері пізнавального навчання (художньо-мистецька, природничо-наукова, історична, географічна тощо) та спортивно-оздоровча. У формуванні цих підсистем важливим напрямом було акцентувати цінності – як загальнолюдські, так і національні.

Обґрунтовано вимоги до компетентності туристичного супроводу вчителя технологій в умовах інноваційного освітнього кластера: адекватне розуміння проблематики організації турів та вимог до них; здатність визначати власні мотиви та мотиви туристичних подорожей та екскурсійних послуг; здатність працювати у команді, у різноманітному середовищі, співпраці не тільки з вчителями, але й з представниками різних організацій; забезпечення креативності у проведенні та організації турів на основі інноваційного мислення; здатність до організації туристичних подорожей та використання рекламних послуг; володіння сучасними формами, методами і засобами

навчання; органічне поєднання власних методики як вчителя технологій з методиками організації турів та інших навчальних дисциплін, які входять в зміст туру; здатність до використання можливостей цифрових технологій у процесі туристичної діяльності; знання і розуміння правових аспектів туристичного супроводу; знання і розуміння регіональної структури і її використання для туристичного супроводу.

Концептуальними засадами підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера визначено такі: використання можливостей неформальної післядипломної освіти; визначення цілей підготовки; розвиток співпраці учителів; розроблення комплексної програми підготовки до туристичного супроводу учнів; особливості інноваційного освітнього кластера; визначення компонентної структури туристичної компетентності вчителя технологій.

Результатом підготовки вчителя до туристичного супроводу є формування в нього готовності до цього виду діяльності. Структура готовності містить компоненти (мотиваційно-цільовий, діяльнісно-особистісний та змістово-результативний) та відповідні критерії сформованості цих компонентів. Розроблення моделі підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера передбачає формування освітніх програм, які забезпечують розвиток необхідних фахових компетентностей.

Матеріали розділу висвітлені у таких публікаціях автора [38], [39], [40], [42], [44].

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ТУРИСТИЧНОГО СУПРОВОДУ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО КЛАСТЕРА

3.1. Структура інноваційного освітнього кластера та комплексна методика підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу

На основі обґрунтованих нами у попередньому розділі педагогічних умов та концептуальних засад підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу, ми виводимо базові положення про інноваційний освітній кластер, які містять інформацію щодо шляхів практичної реалізації означеного кластера. Зокрема це твердження, що освітній кластер «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу» є добровільним об'єднанням суб'єктів для реалізації освітніх, наукових, культурних, соціальних та туристичних функцій; кластер є відкритим для приєднання нових учасників; учасники кластера зберігають свою автономність; кластер створюється на певний термін тощо.

Метою створення кластера є об'єднання потенціалу його учасників задля формування взаємоузгоджених дій, спрямованих на покращення підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу.

Завданнями Кластера є: визначення стратегії розвитку туристичної освіти; обмін інформацією між учасниками кластера та створення веб-порталу; співробітництво між учасниками кластера, органами влади та місцевого самоврядування; забезпечення високоефективної системи освітніх, наукових, туристичних та культурних послуг; розвиток неперервної освіти; розвиток неформальної туристичної освіти; удосконалення наукового забезпечення для вирішення актуальних проблем інноваційного розвитку

вчителів технологій; підвищення рівня туристичних послуг та їх наукового потенціалу; інтеграція освіти, науки та туристичного бізнесу; забезпечення туристичної компетентності вчителя технологій; створення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, отримання необхідних знань, навичок, компетентностей в галузі туристичного супроводу; розвиток форм участі вчителя технологій у системі туристичної діяльності України; супровід інновацій в межах діяльності освітнього кластера та поширення відповідної інформації; сприяння розвитку просвітницької діяльності тощо.

Видами діяльності кластера є: сприяння підвищенню рівня підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу та створення відповідних умов для організації; проведення провідними спеціалістами лекцій та семінарів для презентації можливостей та перспектив туристичного супроводу; проведення перепідготовки та підвищення кваліфікації на базі учасників кластера; організація, координація та проведення спільних дослідних робіт; розробка, впровадження нових технологій та інших видів інновацій, створених спільно або окремо; створення веб-порталу кластера; розповсюдження в ЗМІ і мережах інформації про результати діяльності кластера; популяризація туристичної діяльності, сприяння видавництву праць з тематики туристичного супроводу тощо.

Основними принципами освітньої політики кластера в регіоні є: орієнтація на інноваційний спосіб розвитку освіти і науки України; визначення державних пріоритетів інноваційного освітнього розвитку; забезпечення взаємодії науки, освіти, туристичної діяльності, в розвитку інноваційної діяльності регіону; ефективне використання механізмів сприяння інноваційній діяльності; підтримка обдарованої молоді; розвиток інклюзивної освіти; сприяння розвитку регіональної туристичної інфраструктури; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності.

На основі запропонованої у попередньому розділі моделі, нами розроблено структуру інноваційного освітнього кластера підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу (рис.3.1).

Рисунок 3.1. Структура інноваційного освітнього кластера підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу

Професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації гірських провідників, як фахівців туристичного супроводу, здійснюється

згідно Конституції України та Закону України «Про туризм» (Розділ V, Стаття 26. Професійна підготовка фахівців у галузі туризму).

Програма підготовки гірських провідників є одним із основних факторів забезпечення реалізації Закону України «Про туризм» щодо популяризації туризму і сприяння його розвитку, формування і поширення інформації про туристичні ресурси України та їх охорони і порядку використання, а також безпеки громадян України та іноземних туристів під час проведення туристичних походів.

Орієнтовна тематика програми містить такі розділи:

- Історія і організація гірського туризму в Східних Карпатах.
- Туристична географія Карпат.
- Вибрані історичні питання.
- Суспільство.
- Охорона природи.
- Туризм на транскордонних територіях.
- Гірське провідництво.
- Безпека в горах.
- Основи медичної підготовки.
- Право і туризм. Досвід європейських держав.
- Основи гірського туризму.
- Орієнтування на місцевості.
- Психологія і соціологія туристичної групи.
- Екскурсійні теми для поїздок.
- Практичні заняття.
- Самостійна підготовка.
- Залікові заняття.
- Туристичні подорожі, техніка пішого і водного туризму, орієнтування на місцевості тощо.

Повністю програма наведена у Додатку В1.

Комплексна методика.

Навчально-пізнавальна діяльність вчителя технологій орієнтована на узагальнення знань, накопичених протягом навчання. Професійна підготовка та перепідготовка до туристичного супроводу базується на планомірному та комплексному вивченні дисциплін, які формують необхідні спеціальні знання та професійні навички. Всі дисципліни туристичного профілю пов'язані між собою і доповнюють одна одну, тому кожна із них є важливим компонентом цілісної системи підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

Методика містить інваріантну частину, обов'язковий мінімум для готовності до туристичного супроводу і загалом описує його сутність. Ця методика конкретизується для вчителя технологій і розпадається на комплекс методик, які показують специфіку конкретної групи турів. Так формуються варіативні методики, які конкретизуються для працюючих вчителів технологій та студентів, майбутніх вчителів.

Диференціація для варіативних методик відбувається за інтересами: краєзнавчими, історичними, спортивними, а саме:

- компетентності пов'язані з безпекою, медичним забезпеченням та збереженням здоров'я учнів та свого власного у співпраці з учителями фізичної культури, основ медицини, захисту Вітчизни та біології;
- компетентності пов'язані з пізнавальною активністю учнів (краєзнавча, художньо-мистецька, природничо-наукова, історична, географічна) у співпраці з учителями біології та географії; культурології,
- компетентності пов'язані з походами, які акцентують увагу на спортивному аспекті туру у співпраці з викладачем фізичної культури та здоров'язберігаючих дисциплін.

Наведемо деякі приклади, що стосуються змісту підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу. Повністю питання, винесені на екзамен, розміщені у Додатку В2.

Історія.

1. Назвіть декількох перших дослідників і мандрівників Карпатами.
  - Бальтазар Гаккет, Якуб Головацький, Іван Вагилевич, Вінцент Поль, Софрон Вітвіцький, Оскар Кольберг, Раймунд Кайндль, Володимир Шухевич, Володимир Гнатюк, Іван Франко, Еугеніуш Ромер.
2. Опишіть Головний Вододільний хребет, як кордон протягом століть.
  - До XIII ст. – Галицько-Волинське князівство-Угорщина;
  - XIII-XVIII ст. - Річ Посполита-Угорщина;
  - XVIII-XX ст. – адмін. кордон провінцій імперії Габсбургів;
  - перша пол. XX ст. – Польща-Чехословаччина-Румунія;
  - з 1946 р. – адмін. границя областей України, а також Україна-Польща.

Географія.

1. Яка загальна довжина Карпатського масиву загалом, а також на території України.
  - загалом - 1500 км; Українські Карпати - 240x100 кв. км.
2. Перерахуйте країни, через які перебігають Карпати.
  - Австрія, Чехія, Словаччина, Угорщина, Польща, Україна та Румунія, а також Сербія.
3. Перерахуйте основні гірські масиви Українських Карпат.
  - Вулканічні Карпати, Головний Вододільний хребет, Боржава, Красна, Свидовець, Чорногора, Гриняви, Мармароси-Чивчини, Верхньо-Дністровські (Сяноцько-Турчанські) Бескиди, Сколівські Бескиди, Горгани, гори Покутсько-Буковинські, Берегові Карпати).
4. Назвіть найвищу вершину Карпат, де вона знаходиться, а також перерахуйте українські двохтисячники з вказанням їх висоти.
  - Словацькі Татри, гора Герлахський Штит – 2655 м.н.р.м.;

- Українська Чорногора: Говерла - 2061, Бребенескул - 2037, Піп Іван - 2028, Петрос - 2020, Гутин Томнатик - 2017, Ребра – 2001.

Незначні помилки у висотах допустимі – усе залежить від карт.

5. Назвіть найбільші скельні комплекси Українських Карпат.

- Тустань, Ямельниця, Скелі Довбуша, Сокільський хребет і Протятій Камінь.

6. Опишіть гідрографічну мережу Українських Карпат.

- Тиса, Дністер, Прут, Сірет, Сян.

7. Назвіть найбільш відомі озера Українських Карпат, де вони знаходяться і чим цікаві.

- Синевир, Бребенескул, Несамовите, Марічейка.

8. Назвіть найбільші водоспади Українських Карпат.

- Трофанець, Манявський, Бухтовець, Женецький, Шипіт під Боржавою.

9. Перерахуйте представників фауни Карпат.

- Ссавці: олень, сарна, зубр, ведмідь, вовк, рись, кабан, лисиця, заєць;

- Плазуни: гадюка, мідянка, вуж, веретінниця, ящірки;

- Найбільші птахи: лелека чорний, беркут, глухар, тетерук, рябчик, білоспинний дятел.

Етнографія Українських Карпат.

1. Назвіть народи і етнографічні меншості Українських Карпат і приблизно окресліть території, де вони проживають.

- Народи: українці, угорці, росіяни, словаки, німці, румуни, цигани;

- Етнографічні меншини - гуцули, бойки і лемки, а також покутяни, буковинці, закарпатські долиняни, верховинці Воловецького району.

2. В чому полягають головні архітектурні особливості церков різних етнографічних груп. Опишіть церкви бойківського, лемківського і гуцульського типів.

Охорона природи.

1. Назвіть головні природоохоронні території Українських Карпат.
  - Львівська область: НПП «Сколівські Бескиди», Надсянський регіональний ландшафтний парк; НПП «Бойківщина»;
  - Івано-Франківська область: Карпатський НПП, НПП «Гуцульщина», Державний природний заповідник «Горгани», Верховинський НПП;
  - Закарпатська область: Карпатський біосферний заповідник, Ужанський НПП, НПП "Синевир", НПП «Зачарований край»;
  - Чернівецька область: Вижницький НПП.
2. Назвіть перший український заповідник, хто його створив.
  - Кедровий резерват на Яйку Перегінським; митрополит А.Шептицький, при ініціативі і допомозі польського професора Вл.Шафера.

Безпека в горах.

1. Гроза і як від неї вберегтись.
2. Лавинна небезпека.
3. Гіпертермія і обмороження (ознаки).
4. Високогірна хвороба.
5. Орієнтація на місцевості, володіння компасом і картографічним матеріалом.

Важливим етапом перевірки готовності вчителя технологій до туристичного супроводу були тести. Нижче наведено декілька прикладів. Повністю тести наведені у Додатку ВЗ.

Головна, найбільша ріка Закарпатської області:

А. Тиса;   В. Уж;   С. Латориця;

Ріка Черемош впадає до:

А. Дністра;   В. Тиси;   С. Пруту;

Найвища вершина Горганів:

А. Попадя;   В. Сивуля;   С. Негровець;

Найвищим масивом Українських Карпат є:

А. Свидовець;   В. Чорногора;   С. Горгани;

У випадку вивиху плеча треба:

А. знерухомити плече; В. дати знеболююче;   С. вправити плече;

Назвіть найвищу форму охоронної території на Україні:

А. народний парк;   В. заповідник;   С. заказник;

Туристична діяльність цілком забороняється на території:

А. заказників;   В. заповідників;   С. національних природних парків;

Якщо вас у горах застала гроза, треба:

А. сховатись під дерево;   В. бігти в долину;   С. сісти і не рухатись;

Для перевірки готовності вчителя технологій до туристичного супроводу були розроблені екзаменаційні білети, приклад якого наводяться нижче. Повний комплекс білетів розміщений в Додатку В4.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 01

1. Географічний поділ усього Карпатського масиву
2. Перші дослідники Українських Карпат
3. Основи першої долікарської допомоги. Аптечка туриста
4. Створіть цікаву програму триденної екскурсійної поїздки у Карпати
5. Робота з картою і компасом

Підготовка до туристичного супроводу осіб з особливими потребами.

Інклюзивна освіта зміцнює право кожного здобувати однакову освіту, керуючись принципом рівних можливостей та освіти для всіх. Це процес, який передбачає зміни та включає, серед іншого: однакове оцінювання всіх учнів; збільшення участі та зменшення ізоляції учнів і культур; реструктуризація політики, культури та практики в школах таким чином, щоб вони реагували на

різноманітність учнів; та зменшення перешкод для навчання та участі всіх учнів, незалежно від їхніх відмінностей. Це постійний процес розвитку навчання та участі для всіх учнів. Однак політика інклюзії для учнів базується на факторах, які виходять за рамки законодавства. Питання полягає в тому, як зробити цю гетерогенну реальність сумісною зі схемами, заснованими на моделях, не підготовлених для роботи з різноманітністю та відмінностями, на пропозиціях з точки зору гомогенізації. Школа стане інклюзивною, коли вона змінить не лише фізичну мережу, але й позицію, ставлення та менталітет педагогів і шкільної спільноти загалом, щоб навчитися справлятися з неоднорідністю та природно жити з відмінностями.

Концепція інклюзії або інклюзивної освіти має першорядне значення і зазвичай асоціюється з освітою людей з особливими потребами та учнями з особливими потребами. Вона виникає в контексті Європейських шкіл і зобов'язань навчати людей з обмеженими можливостями в звичайній освітній мережі, таким чином прагнучи підтримати розвиток систем освіти, створити школи, які можуть реагувати на потреби всіх дітей і молодих людей, і боротися з відторгненням. Інклюзія передбачає зміни. Це безперервний процес розвитку навчання та участі всіх учнів. Це ідеал, до якого можуть прагнути всі школи, але який ніколи не буде повністю досягнутий. Однак інклюзія відбувається, як тільки починається процес розвитку навчання.

Сприяючи розробці різноманітних стратегій, учитель стає фасилітатором, справжнім творцем навчального середовища, яке сприяє особистому, культурному та соціальному розвитку. Учитель має продовжувати формувати, відкривати, рефлексувати, адаптувати, ідентифікувати та уявляти нові способи дій, які є більш відповідними та ближчими до реалій, з якими він стикається щодня. Педагогічна диференціація постає як шлях до поваги до відмінностей шляхом надання всім однакових можливостей. Щоб вміти диференціювати, необхідно не бути байдужим до відмінностей. Таким чином, увага до індивідуальних відмінностей, незалежно від їх походження, в

інклюзивній школі вимагає відкритих і гнучких навчальних програм, здатних відповідати загальним потребам усієї шкільної групи. Необхідна диференціація, адаптація та індивідуалізація навчальних програм відповідно до потреб і особливостей кожного учня.

Туризм для неповносправних реалізувати непросто. Це зумовлено труднощами, які самостійно не можуть подолати ні туристичні фірми, ні готелі, ні екскурсоводи. Треба пропагувати ідею доступності території та підходити до її реалізації комплексно. Тільки у такому разі туристи з особливими потребами матимуть змогу подорожувати. Екскурсоводи повинні вміти працювати з різними категоріями туристів. Не варто чекати, що світ зміниться сам, ми повинні його змінювати за допомогою своїх знань та бажань. Розвивати соціальний туризм – означає допомогти людям з особливими потребами вийти з важкого душевного стану, побороти біду, повернутися до активного життя, зрозуміти, що в цій боротьбі вони не самі.

Треба реалізовувати соціальну адаптацію та реабілітацію людей з обмеженими особливими потребами, проводячи екскурсії культурними та історичними місцями, розробляючи та пристосовуючи для таких осіб окремі маршрути.

Розвиток туризму для людей з особливими потребами, розробка туристичних програм з урахуванням доступності для неповносправних осіб – усе це створює рівні можливості для реалізації права на відпочинок кожної людини.

Суспільство має сприяти здійсненню бажань багатьох людей з особливими потребами. Намагання жити якісно та цікаво не повинно вмирати у людині, а навпаки, – розвиватися, в такий спосіб сприяючи зміцненню соціальних основ правового суспільства і, що найголовніше, віри у себе.

Фрагменти авторського посібника «Теорія і практика організації активного відпочинку та туризму для неповносправних осіб» та посилання на нього розміщені в Додатку Г.

Неформальні екскурсії в контексті туристичного супроводу.

Сьогодні учням пропонують користуватися комп'ютерами та здійснювати віртуальні екскурсії. І таких пропозицій в інтернеті стає дедалі більше, але учнів це цікавить дедалі менше. Цей механізм досить сумнівний, бо учні, які навчаються на цифровому досвіді, відчувають лише те, що вважають важливим розробники цих віртуальних подорожей, і учні не стикаються з багатовимірною діяльністю, в якій всі їхні органи чуття повністю залучені. Навпаки, екскурсії є емпіричними, автентичними соціальними подіями, які створюють новий спосіб пізнання об'єкта, поняття або процесу. Отримані враження ведуть до глибшого вивчення та розвитку інтересу.

Переважно шкільні екскурсії складаються із запланованих, добре організованих заходів, під час яких учні слідуєть чітко визначеному і описаному розкладу. Музеї та галереї, природні парки та інші державні установи пропонують навчальні заходи та програми, якими зазвичай керує персонал таких установ або їх штатні екскурсоводи. В результаті досвід одного учня по суті такий самий, як і досвід будь-якого іншого учня. Вчителі вважають такі програми зручними, оскільки учні прив'язані до чіткого плану проведення. Однак такі екскурсії створюють мінімальні можливості для учнів особисто взаємодіяти та здобувати власний досвід.

Неформальні екскурсії є більш гнучкими, менш структурованими та пропонують учням певний контроль і вибір щодо їхньої діяльності чи середовища. Спостерігаючи, як учні взаємодіють в неформальному освітньому середовищі, такому як науковий центр, дослідницька станція чи обсерваторія, вчителі часто дивуються, скільки учні знають і хто з них володіє більшими знаннями.

Неформальна освіта є однією з пізнавальних моделей навчання. В неформальній обстановці навчального середовища учні почуваються невимушено. Спрямованість може бути індивідуалізованою, діяльність не конкурентною (або може оцінюватись), взаємодія повинна бути добровільною

та невимушеною, а соціальна взаємодія заохочуватись. Разом, ці якості формують внутрішньо мотивованого учня, який заохочує інших учні до навчання.

Неформальні екскурсії, такі як туристичні мандрівки, можуть бути непов'язані зі школою, наприклад сімейні заходи істотно сприяють покращенню природничих знань дітей, хоча наука, знання та інтерес, набуті вдома, можуть бути скомпрометовані, якщо більшість досвіду відбувається через засоби масової інформації, такі як телебачення та Інтернет, у яких діти можуть мати труднощі з можливості відрізнити реальність від розваг.

Останнім часом екскурсії для школярів стали менш поширеними через брак фінансування та часу. Однак, нетрадиційні екскурсії залишаються цілком можливими. Екскурсії на території школи є безкоштовною альтернативою, зберігаючи переваги традиційних екскурсій. На вулиці учні можуть досліджувати територію школи, зосереджуючись на конкретній темі чи концепції. У класі учні можуть створити свій власний музей експонатів, або ж місцевий університет чи науковий музей може поділитися мобільними експонатами зі школою. Незалежно від того, чи є школа міською, приміською чи сільською, екологія є всюди. Багато чому можна навчитися на майданчику, краю лісу, біля води чи в парковій зоні. Екскурсія може стимулювати нове дослідження, підвищити позитивне ставлення до науки, викликати розвиток інтересу та забезпечити багато винагород, як для вчителя, так і для учнів.

Результати від екскурсій не є гарантованими. Екскурсії не повинні бути короткочасними навчальними інструментами. Учні можуть отримати певне короткочасне навчання, але без підкріплення знань чи підведення підсумків, навчання чи розвиток інтересу може бути лише тимчасовим. Короткотермінове запам'ятовування не означає навчання. Хоча дослідження вчених довели, що навіть через рік після добре організованої екскурсії багато учнів запам'ятали те, що вони бачили і почули, і продемонстрували розвинену наукову позицію.

3.2. Організація експериментальної роботи

Сутність, мета і завдання експерименту.

Педагогічний експеримент мав на меті перевірку на практиці методики формування готовності вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

Його реалізація передбачала розробку комплексу навчально-методичних матеріалів, включаючи рекомендації для викладачів і вчителів технології, а також перевірку ефективності застосування цього комплексу в рамках освітнього процесу.

Основним критерієм перевірки було обрано готовність вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера та його місце.

З огляду на вищесказане основними завданнями експериментальної частини дослідження було обрано:

- виявити особливості підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера;
- на основі виокремлених компонентів визначити рівень готовності вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера;
- експериментально перевірити на практиці методику формування готовності вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера;
- перевірити ефективність впровадження на практиці комплексу навчально-методичних матеріалів для викладачів та вчителів технологій.

Педагогічний експеримент проводився за такою схемою:

- складання плану експериментального дослідження;
- проведення констатувального експерименту;
- проведення формувального експерименту;

- проведення контролюючого експерименту;
- обробка експериментальних даних;
- математична перевірка достовірності отриманих результатів.
- застосування результатів дослідження на практиці.

База експерименту: експериментальна робота проводилася в Довжанському закладі загальної середньої освіти I-III рівнів Східницької селищної ради Дрогобицького району Львівської області; Державному навчальному закладі «Угнівський аграрно-будівельний професійний ліцей» Шептицького району Львівської області; Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького; Структурному підрозділі Українського державного університету імені Михайла Драгоманова «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти»; на курсах екскурсоводів по Львову та замках Львівщини при Львівській Асоціації Розвитку Туризму; на курсах для гірських провідників при Громадській організації «Асоціація гірських провідників «Ровінь». Загалом курси для фахівців туристичного супроводу обіймали 240 годин, з яких: 80 годин теоретичних занять у формі лекцій, 80 годин практичних занять (екскурсії, походи, заняття з орієнтування на місцевості, надання першої медичної допомоги, наведення переправ та страховок, транспортування поранених тощо), 40 годин стажування на базі партнерських організацій (знакування туристичних шляхів, діяльність гірських пошуково-рятувальних служб, гірських притулків, громадських об'єднань фахівців туристичного супроводу), 24 години самопідготовки (вивчення нормативно правової бази, яка регламентує діяльність туристичної галузі в Україні та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю), 16 годин комплексний екзамен зі складанням теоретичних та практичних іспитів.

В експерименті взяли участь вчителі місцевих шкіл – 51 особа, журналісти - 9 осіб, діючі екскурсоводи (в т.ч. місцевих музеїв) – 22 особи, працівники закладів культури - 16 осіб, митці – 5 осіб, студенти – 77 осіб,

представники туристичного бізнесу (туристичні компанії, івент-компанії) – 34 особи, гірські рятувальники, працівники лісництва або національних парків – 8 осіб. Разом 222 особи.

Викладацький склад для проведення курсів був сформований з практиків, які мали досвід спортивного туризму, здобули освіту і практичні навички роботи з іноземними туристами, пройшли стажування у туристичних організаціях Великої Британії, Канади, Німеччини, Польщі та мали вже досвід організації та проведення курсів для екскурсоводів.

Часові межі експерименту – 2007-2024 рр.

Методи дослідження. З метою оцінки результатів експериментального дослідження були використані такі діагностичні методи.

Анкетування – це метод отримання інформації з допомогою спеціального набору питань, на які студенти дають письмові відповіді. Анкетування дозволило уточнити результати, отримані в процесі проведення бесід, з огляду на анонімний характер та наявність часу для роздумів. Анкетування на сьогодні є одним із найбільш популярних емпіричних методів опитування. Проте укладання анкети потребує спеціальної підготовки та часу, а обробка результатів – клопіткої праці.

Важливе місце в дослідженні займав метод *спостереження* як один з основних методів, що використовуються в педагогічному експерименті. Спостереження – це цілеспрямоване сприйняття та опис педагогічного процесу чи окремих його компонентів.

Для оброблення результатів дослідження використовувалися методи математичної статистики. Кожна перевірка розпочиналася з формулювання нуль-гіпотези, яка стверджувала, що дані вибірок одержані із статистично ідентичних сукупностей, а отже, будь-яка відмінність між експериментальною та контрольною групами є випадковою варіацією. На другому кроці обчислювалися теоретичні частоти (оскільки лише так можна зважити розмір вибірки) на основі даних спостережень. В рамках даного дослідження для

перевірки достовірності отриманих результатів ми використовували критерій Пірсона (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Визначення теоретичних частот

Група	Вибірка			
	Об'єм	Ознаки		
		Ознака 1	Ознака 2	Ознака 3
Вибірка 1	V_1	n_{11}	n_{12}	n_{13}
Вибірка 2	V_2	n_{21}	n_{22}	n_{23}
Всього:	$V = V_1 + V_2 = S$	S_1	S_2	S_3

Для їх обчислення використано такі формули:

$$\omega_i = S / S_i, \quad n_{i1} = \omega_i \cdot V_i. \quad (3.1.)$$

(ними враховано, що відношення теоретичної частоти до об'єму відповідної вибірки дорівнює відношенню суми всіх частот стосовно певної ознаки до суми всіх об'ємів). При цьому сума всіх частот у колонці (рядку) повинна дорівнювати сумі частот спостереження у колонці (рядку):

$$\sum n_{i1} = S_i, \quad \sum n_{i1} = V_i. \quad (3.2.)$$

відповідними спостережуваними і теоретичними частотами. При цьому будь-яка колонка (або рядок) цих різниць (відхилень) повинна давати в сумі нуль внаслідок рівності сум спостережуваних і теоретичних частот.

На четвертому кроці обчислювався комплексний показник χ^2 :

$$\chi^2 = \sum_{i,j} \frac{(n_{ij}^* - n_{ij})^2}{n_{ij}}, \quad (3.3.)$$

де n_{ij}^* – спостережувана частота (експериментальна), n_{ij} – теоретична частота (обчислена). Потім визначалася імовірність, що відповідає цьому значенню. Для цього при рівні значущості $\alpha=0,05$ (за надійну ймовірність вибрано показник 0,95) обчислювалося число ступенів вільності ν , яке дорівнює різниці між числом пар емпіричних і теоретичних частот і числом лінійних співвідношень між значеннями емпіричних частот:

$$\nu = (r - 1) \cdot (s - 1), \quad (3.4.)$$

де r – число вибірок, s – число характеристик, якими різняться вибірки.

П'ятий – останній крок – зводився до пошуку за таблицею верхньої границі χ_0^2 для χ^2 і їх порівняння. При $\chi^2 > \chi_0^2$ заперечувалася нуль-гіпотеза, а отже доводилося, що відмінність між експериментальною та контрольною групами є систематичною, тобто викликана впровадженням запропонованої методики.

На формувальному етапі педагогічного експерименту навчання вчителів технології контрольної групи (КГ) здійснювалася за традиційною методикою, а навчальний процес вчителів експериментальної групи (ЕГ) був організований з урахування семінару підвищення кваліфікації. Зокрема в експериментальній групі було впроваджено модель формування готовності до туристичного супроводу .

У процесі діагностичного обстеження респонденти контрольної і експериментальних груп розподілені за рівнем туристичного супроводу за обґрунтованими критеріями, основним з яких було обрано рівень готовності вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера .

Формувальний експеримент будувався на порівнянні результатів навчання у контрольній та експериментальних групах.

В експериментальних групах діяв активний педагогічний чинник, а в контрольній групі навчальний процес відбувався у звичному режимі. Результат експерименту проявлявся в змінах, що відбулися в експериментальній групі в порівнянні з контрольною групою.

При створенні контрольної та експериментальних груп ми дотримувалися правил, згідно з якими групи були однорідними за основними показниками та початковими умовами. В експериментальній групі викладачі отримали методичні матеріали, які використовували для навчання, а також позапрограмовий матеріал.

Етапи реалізації комплексної методики.

Перший етап експерименту з підготовки фахівців туристичного супроводу груп у гірській місцевості був розпочатий Львівською Асоціацією Розвитку Туризму в рамках реалізації проєкту № К 05-0049 «Ініціатива підтримки мікро і малого бізнесу шляхом розвитку туризму в Дрогобицькому районі Львівської області». Підтримка даного проєкту була здійснена Фондом Євразія за рахунок засобів, наданих Агентством США по Міжнародному Розвитку (USAID) та Представництвом ОБСЄ в Україні. Проєкт мав на меті мотивувати осіб з числа місцевих жителів карпатських сіл Дрогобицького району займатись зеленим туризмом. А також допомогти тим, які вже займаються прийомом гостей в регіоні здобути нову професію – гірського провідника. Такий гід надавав туристам, що прибувають в регіон а також місцевим жителям (учням шкіл, колективам підприємств тощо) екскурсійні послуги. Це збільшувало перелік туристичних послуг, які надавались місцевими жителями, створювало нові робочі місця та сприяло самозайнятості населення, а також, як наслідок, збільшувало надходження до бюджетів всіх рівнів через сплату податків від туристичної діяльності. Відтак до першої групи слухачів «курсу гірських провідників» було відібрано 25 осіб з числа місцевих жителів. Було розроблено програму курсів, яка обіймала 80 годин очного навчання, що включало теоретичні та практичні заняття. Загалом курс проходив 14 днів в польових умовах на території Сколівських Бескидів у Карпатах. На 14 день був екзамен і слухачі курсу, ті, які успішно склали його, отримали Свідоцтво про закінчення курсів. Усі інші отримали Довідку про прослуханий курс і можливість скласти іспит наступного року.

Як показувала міжнародна практика, в той час, найбільш ефективними були двотижневі курси з відривом від виробництва, з яких: один тиждень – це академічне навчання і один тиждень – тренінги і практичні заняття. При цьому з 2-х тижнів навчання для змішаних груп слухачів – перший тиждень загальний курс для всіх слухачів, а другий тиждень – диференційне навчання,

тренінги і практичні заняття в секціях за конкретними професійними напрямками, для кожної професійної групи окремо. Для перевірки вірогідності отриманих результатів визначався розподіл студентів за рівнем компетентності до початку експерименту і після його закінчення.

Другий етап було присвячено аналізу отриманих результатів, опрацюванню і корегуванню навчальної програми, отриманню ліцензії на надання освітніх послуг у сфері позашкільної освіти з туристично-краєзнавчого напрямку у відповідних державних органах, а також здійснення пошуку фінансування тощо.

Третій етап включав курс експериментального навчання підготовки вчителя технологій для туристичного супроводу. Але його проводила новостворена Громадська організація «Асоціація гірських провідників «Ровінь», до складу засновників якої увійшли викладачі, випускники першого курсу та інші особи, зацікавлені у розвитку туризму в Карпатському регіоні. З огляду на аналіз результатів перших етапів були внесені корективи до самого формату проведення курсів, а саме:

- учасниками інноваційного освітнього кластера могли бути не лише жителі Карпатського регіону, а всі бажаючі, в тому числі іноземці;
- кількість учасників в кожній групі обмежувалась числом у 25 осіб, що давало можливість групі бути більш мобільною та збільшувався час який інструктори-викладачі індивідуально могли присвячувати кожному учаснику;
- у програму було додано час на самопідготовку і винесено частину тем для індивідуального вивчення і за рахунок звільненого часу збільшено кількість практичних занять;
- для слухачів курсу було додано в рамках курсу стажування на базі Польського Товариства Туристично-Краєзнавчого відділу ім.М.Орловича в Перемишлі. Стажування передбачало ознайомлення з діяльністю кола провідників в Республіці Польщі, практичні походи в Бещади та ознайомлення з існуючою туристичною інфраструктурою (знакування туристичних шляхів,

діяльність гірської рятувальної служби і тощо).

Відповідно тривалість курсу зросла до 160 годин, в тому числі 67 годин занять теоретичних, 33 години занять практичних, 20 годин самопідготовки та 40 годин стажування у Польщі. Екзамен був виокремлений у окремий захід: 2 дні з відривом від виробництва. Він зазнав змін шляхом перестановки черговості його проведення. Тепер у перший день відбувалась теоретична частина екзамену, яка надалі проводилась в письмовій і усній формі. Ті, хто здав теоретичну частину, допускались до практики.

Практичний іспит виглядав наступним чином: учасники іспиту сідали в автобус і по черзі підходили до мікрофону, представляючись і подаючи шляхову історико-краєзнавчу інформацію по маршруту слідування групи. Тривалість виступу регламентувалась кількістю учасників і дистанцією, яку долав автобус до точки виходу групи на піший туристичний шлях. Під час виступу кожен екзаменатор робив відмітки у власній екзаменаційній таблиці, крім іншого оцінювались артистизм і техніка. Фактично кандидат здавав іспит не лише екзаменаційній комісії, до складу якої входило мінімум 3 осіб, але і всій групі, кожен міг чути і порівнювати себе з колегою. Далі група виходила на туристичний шлях і кожен учасник ставав попереду і вів групу, демонструючи навички орієнтування на місцевості, управління групою і звичайно знання матеріалу.

На четвертому етапі експерименту слухачами курсу були переважно студенти ЗВО, громадяни України та Польщі. Студенти – майбутні вчителі технологій – були активними слухачами, швидко схоплювали новий матеріал, демонстрували гарні результати на екзамені. Під час навчання у ЗВО здобуті знання та навички вони використовували для додаткового заробітку, оскільки канікули в навчальному закладі (зимові і літні) співпадали з високим туристичним сезоном у Карпатах і в цей час їх послуги як екскурсоводів/гідів/провідників були затребувані на ринку праці. З часом для багатьох студентів ця діяльність переводилась у хобі, просте захоплення.

Однак, постійними були вчителі технологій, котрі здобути знання і навички використовували для проведення екскурсій зі школярами.

На п'ятому етапі тривалість курсу зросла до 240 годин, в тому числі 96 годин занять теоретичних (але не більше 4 год/день), 106 годин занять практичних (збільшено більше як втричі), 38 годин самопідготовки. Також залишалась можливість проходження стажування у Польщі 40 годин, але його було винесено як факультатив за межі курсу. Методи екзаменування слухачів не змінилися. Семе цей формат проведення курсів дав найбільш яскраві результати: найбільша кількість успішно склавших іспит, започаткування групи в соціальній мережі, активізація громадської діяльності та волонтерських ініціатив серед слухачів курсу тощо.

Компоненти, критерії та рівні сформованості готовності вчителя технологій до туристичного супроводу.

Розглянемо структуру готовності вчителя технологій до туристичного супроводу та узагальнимо компоненти, сформованість яких формує таку готовність (рис.3.2.).

Рисунок 3.2. Компонентна структура готовності вчителя технологій до туристичного супроводу

Мотиваційно-цільовий компонент передбачає наявність рівня сформованості у вчителів технологій пізнавальних потреб та інтересів, спрямованих на розвиток туристичного супроводу. Він містить мету і є основою, навколо якої об'єднуються всі інші компоненти. Функція мотиваційно-цільового компоненту полягає в стимулюванні особистісно значущого ставлення до туристичного супроводу. Цей компонент базується на інформації про культуру, регіон, природу та інші туристичні теми в межах інноваційного освітнього кластера. Формування відбувається у два етапи. Зрозуміло, що провідним є інтегративний підхід, який визначається місцевими умовами.

Мотивація і цілепокладання готують вчителя технологій до роботи з постійним змістом туру і врахування особистих інтересів на двох рівнях.

Перший з них - мотиваційний фактор. Відомо, що без мотивації будь-яка справа не буде творчою та активною, а перетвориться на формальність. Тому першочерговим завданням є мотивування вчителя технологій до розвитку їхньої професійної компетентності у сфері туристичного супроводу. Цей елемент вимагає низки практичних мотиваційних заходів. Основним аспектом є робота з інформацією, якою всі викладачі повинні володіти досконало. Наступним кроком є надання викладачам ясності та зворотного зв'язку щодо їхньої кваліфікації у сфері туристичного супроводу.

Окрім вчителя технологій, можна розглянути ще кілька груп викладачів. Перша - це викладачі дисциплін, які певним чином пов'язані з різними видами туризму, таких як краєзнавство, географія, історія, мистецтво, архітектура, фізкультура та факультативи з оздоровчого туризму. Друга група - це вчителі з усіх навчальних дисциплін, які є класними керівниками або вихователями в різних типах навчальних закладів. Третя група - вчителі початкової школи, які викладають майже всі предмети. Це вчителі фізкультури, образотворчого мистецтва, музики, історії, географії тощо.

Розвивати мотиваційний компонент нині легше, ніж раніше, спираючись на можливості сучасних інформаційних технологій. Однак це вимагає значної прикладної активності від організаторів підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу. Важливо, що для інформування та мотивації викладачів бажано спиратися на потенціал довгострокової та короткострокової реклами. Зрештою, мотивація повинна бути реалістичною, а не формальною. Іншими словами, вона повинна бути чітко пов'язана з метою, поставленою проектом підготовки вчителя технологій туристичного супроводу. Таким чином, після набору вмотивованих викладачів, наступним кроком є встановлення та коригування цілей викладання сутності туристичного супроводу.

Другим є компонент мети, який визначає відповідні завдання для кожної групи викладачів і уточнює мету підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу. Загальна мета визначається як формування готовності вчителя технологій до туристичного супроводу. Сформульовані цілі повинні бути розбиті на кроки та етапи, що ведуть до очікуваних результатів.

Змістово-результативний компонент визначається двома чинниками. Перший з них - змістовий, який визначає напрями та змістові лінії, що можуть забезпечити діяльність педагогів у контексті підтримки туризму. Змістовий і результативний компоненти є складними і утворюють два рівні. Перший рівень організовує зміст підготовки вчителів до туристичного супроводу. Крім того, зміст структурується, формується навчальний план і кінцевим результатом є оцінка ефективності діяльності, яка дає можливість визначити рівень підготовки вчителів та їх готовність до супроводу туризму.

Змістова частина складається з варіативної та інваріантної частин. Інваріантна частина стосується загальної туристичної підтримки, її організації та здійснення, а також загальних питань. Далі йде розмежування за інтересами, наприклад, місцевий фольклор, історія, спорт тощо. Тут вчителі можуть обирати зміст, який їх найбільше цікавить. Наприклад, щоб надати учням

естетичну освіту, можна вибрати групу, пов'язану з культурною, архітектурною або природною красою, і організувати екскурсію.

Друга частина цього ж компонента фокусується на диференціації знань та розробці конкретних методик. Загальна методологія є всеосяжною і визначає змістові аспекти підготовки вчителів та методи, які підходять для кожної групи. Педагогічна та пізнавальна діяльність вчителя технологій зосереджена на узагальненні знань, отриманих під час навчання.

Професійна підготовка та перепідготовка ґрунтується на систематичному та комплексному вивченні дисциплін, які формують знання та професійні навички, необхідні для туристичного супроводу. Оскільки всі дисципліни туристичного профілю є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими, кожна дисципліна є важливою складовою в загальній системі підготовки вчителя умовах в інноваційних освітніх кластерах.

Успішна підготовка вчителя технологій в сфері туризму вимагає врахування характеру зв'язків між дисциплінами різних циклів і між дисциплінами одного циклу. Крім того, кожен напрямок підготовки має свій предмет і методи, засновані на головному завданні - професійному та особистісному розвитку вчителя технологій для туристичного спрямування. В результаті інтегруються компетенції, досвід вчителя технологій та особистісні якості у сфері туристичного супроводу. Методологічною підтримкою тут є системно-кластерний підхід, на основі якого будується синергетична система навчання.

Результатом реалізації цього компоненту є: орієнтація в теоретичних питаннях туристичного супроводу; формування уявлень про туристичний супровід як явище; оволодіння знаннями з технологій як розвиток та саморозвиток особистості.

У структурі готовності цей компонент визначає найголовніші умови туристичної діяльності, абстрагує їх від другорядних умов з метою конкретизації дій, забезпечує наявність знань і вмінь, що розглядаються через

призму сприйняття, пам'яті, мислення, світосприймання оточуючого, вміння користуватись інформаційними джерелами тощо.

Діяльнісно-особистісний компонент передбачає уміння визначати методики туристичного супроводу. Вони формуються в процесі виконання вправ та практичних робіт, написанні рефератів, тощо. Цей компонент передбачає організацію самостійної діяльності, організацію практичної діяльності вчителів технологій з опанування навчального матеріалу. Він виявляється через уміння визначити найголовніші прийоми і способи туристичного супроводу, через оволодіння методами і навичками.

Діяльнісно-особистісний компонент містить два взаємопов'язані елементи, пов'язаний із синергетичним підходом, який визначає напрямок і характер інноваційної діяльності як системи та формування освітніх кластерів. На цьому етапі враховуються особистісні інтереси як окремого студента, так і відповідної групи.

Діяльнісний елемент визначає, хто може готувати вчителя технологій до туристичного супроводу, за яких умов, для яких видів діяльності і в якій структурі. Однак, виходячи з того, що групи вчителів складаються з людей різного віку, з різними цілями і з різною підготовкою, другою складовою цього компоненту має бути особистісна складова. Це дозволяє побудувати орієнтовну схему заходів і визначити цілі та структуру навчального процесу в контексті конкретної групи вчителів. Особистісний елемент функціонує як суб'єктивна і відкрита система, розвиток якої стримується консервативністю її змісту і створює внутрішні протиріччя. Тут важливу роль відіграють інноваційні завдання пізнання, розуміння, прийняття і розвитку себе як цілісної особистості.

Критерії виступають еталоном оцінки сутності певного поняття, категорії, процесу або явища. З філософської точки зору критерії як певні норми і правила сприяють вирішенню правильності прийняття кожного окремого кроку, висвітлюючи об'єктивні закони і логіку розвитку явища. Якщо

Йдеться про сукупність критеріїв, то вони мають повністю втілювати сутність досліджуваного явища, враховуючи чинники динамічного розвитку особистості та аналізуючи всі її властивості.

Критерії повинні задовольняти вимогам: бути об'єктивними; включати найістотніші аспекти досліджуваного явища; охоплювати типові сторони явища; сформулюватися коротко і точно; визначати саме ті параметри, на які спрямовано дослідження.

Детально критерії ефективності підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу описані у попередньому розділі.

Водночас, зауважимо, що в ході експерименту ми поперемінно, залежно від конкретного етапу чи завдання експерименту використовували відповідно три або чотири критерії:

- мотиваційний;
- змістовий;
- діяльнісний;
- особистісний та/чи креативний.

Мотиваційний критерій визначається за показниками: мотиви, інтереси, ціннісні орієнтації, співвідношення внутрішньої та зовнішньої мотивації, потреби у саморозвитку, самооцінці та задоволеності своїми досягненнями.

Змістовий критерій визначається такими показниками як розуміння сутності, змісту, цілей та завдань туристичної діяльності; обізнаність із методами та способами виконання завдань.

Діяльнісний критерій визначається такими показниками як сформованість умінь; оволодіння методами, способами і досвідом самостійного розв'язання завдань; наявність уміння здійснювати самоконтроль, самоаналіз й самооцінку результатів туристичної діяльності.

Особистісний критерій визначається такими показниками як сформованість професійно важливих і необхідних для здійснення туристичної

діяльності якостей; усвідомлення значущості своєї діяльності; прагнення до підвищення туристичної компетентності, самовдосконалення та саморозвитку.

На основі визначених компонентів готовності вчителя технологій до туристичного супроводу та критеріїв їх сформованості, ми виділяємо рівні сформованості означених компонентів.

Початковий рівень готовності оцінюється за умови неповного викладу знань за обсягом, передбаченим навчальною програмою, у разі не знання термінології, нелогічного викладу знань без аналізу навчального матеріалу, часткового розуміння використання знань на практиці. Вчитель не розуміє цінності інформації для власного вдосконалення; відтворює одержану лише на лекціях інформацію; не завжди прагне знайти додаткову і погано уявляє, яку саме інформацію треба знайти; не знає, де шукати необхідну інформацію; невпевнено користується джерелами інформації; не вміє з потоку інформації відібрати головне.

Достатній рівень визначається за наявності часткових знань за обсягом, передбаченим навчальною програмою, слабких знань термінології, у разі логічного викладу знань без аналізу та узагальнення навчального матеріалу, часткового розуміння використання знань на практиці. Вчитель розуміє цінність інформації для власного вдосконалення; уявляє, яку інформацію потрібно шукати; знаходить необхідну інформацію, якщо підказати її джерело; часто відбирає зайву або несуттєву інформацію; не вміє інтегрувати інформацію з різних джерел; не прагне до створення власних інформаційних продуктів.

Високий рівень (продуктивний) оцінюється у разі повного і ґрунтовного викладу знань за обсягом, передбаченим навчальною програмою, знань термінології, логічного викладу знань з аналізом та узагальненням навчального матеріалу, розуміння використання одержаних знань на практиці. Вчитель розуміє цінність інформації для власного вдосконалення та розвитку; чітко знає, яку саме інформацію треба шукати; знає різні джерела інформації

та вмiє користуватися одночасно кількома; самостійно й швидко знаходить необхідну інформацію; вмiє з великого потоку інформації відібрати головне і найбільш суттєве; вмiє інтегрувати різнопредметну інформацію; прагне до створення власних інформаційних продуктів.

Високий рівень (творчий), коли вчитель прагне до самостійності у пошуку необхідної інформації; добре орієнтується в усіх її видах; із різних джерел інформації швидко знаходить необхідну, ефективно її інтегрує і структурує в оптимальній формі; здатний презентувати навчальну інформацію в цікавій і доступній для шкільного віку формі; готовий до створення власних інформаційних продуктів.

3.3. Стан практики підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу

Метою констатувального експерименту було виявлення стану практики підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу на початку педагогічного експерименту.

Констатувальна частина експерименту була спрямована на діагностування способів підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу, виявлення рівнів їхньої готовності до такої діяльності. Вона складалася з підготовчого етапу (виявлення особливостей організації підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу, визначення рівня застосування викладачами інноваційних методик і визначення рівня сформованості підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу на основі запропонованих компонентів та критеріїв).

Констатувальна частина експерименту поділялася на дві частини:

- дослідження ефективності змісту навчання та навчально-методичних матеріалів до введення в дію активного чинника впливу (інноваційного освітнього кластера);

- дослідження готовності вчителів технології до туристичного супроводу як показник засвоєння знань і умінь до введення в дію активного чинника впливу (інноваційного освітнього кластера).

З цією метою розроблена відповідна анкета, яка дозволяла визначити потреби вчителя технологій та майбутній індивідуальний план його навчання.

Аналізуючи відповіді на запитання щодо труднощів втілення ідей організації підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу, слід зазначити, що вони в основному зводилися до відсутності теоретичних знань і практичного досвіду; недостатності наукових обґрунтувань; браку науково-методичної літератури, конкретних програм, методичних розробок, рекомендацій. Найнижчу оцінку отримала практика, під час якої не проводиться жодна робота, котра б відповідала за формування належного рівня підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу. Такий стан справ додатково підкреслює актуальність і своєчасність проведеного нами дослідження. Це доводить, що наявна система підготовки вчителів технологій до туристичного супроводу має резерви для підвищення рівня туристичної діяльності. Відповідно до завдань констатувальної частини експерименту й виділених компонентів і критеріїв готовності вчителів технологій, було запропоновано низку заходів, поділених на кілька етапів, метою кожного з яких стало діагностування певних критеріїв.

З цією метою було розроблено комплекс анкет, а анкетне опитування дозволило перевірити рівні готовності вчителя технологій до туристичного супроводу.

Наведемо приклад анкети. Повністю текст анкет наведено у Додатку Д.

- Чи своєчасним і перспективним, на Вашу думку, є проведення навчання для фахівців туристичного супроводу в горах?

- Чи готові Ви прийти на допомогу туристу в тяжку хвилину?

- Чи готові Ви бути кандидатом в гірські рятувальники і на волонтерських засадах долучатись до чергувань в громадських пошуково-

рятувальних пунктах?

- Чи готові ви долучитись до тестування мобільного додатку «Порятунок», робота якого буде скерована на покращення безпеки туристів та цивільного населення в горах?

Розроблено низку питань щодо організації, які допомагають оцінити організаційні здібності кандидата, а також зрозуміти його (її) обізнаність з краєм.

Нижче наведено приклад опитувальника.

1. До вас поступило замовлення поїздки в Карпати при умові одноденних походів від:

- Групи з 10 осіб у віці 50-60 років, які нічого не знають про гори і просять показати їм «красу Карпат» Львівської, Івано-Франківської або Закарпатської областей;

- Групи людей у віці 30-40 років з проханням організувати їм поїздку в гори з одноденним виходом на гору Пікуй, Стій, Сивулю, Піп Іван, Говерлу з Несамовитим озером, Близницю і т.п.;

- Молодіжної групи з проханням організувати їм дводенний похід з наметами у горах Львівської, Івано-Франківської або Закарпатської областей.

2. Розкажіть про гори Львівської області з точки зору їх туристичних принад.

3. Ви переїжджаєте перевал (Верецький, Торунський або Яблуницький). Розкажіть про Львівщину так, щоб ваші туристи хотіли до неї повернутись знову.

Аналіз якісних результатів констатувального експерименту.

Під час курсу було відстежено недоліки, які вплинули на формування наукового експерименту у наступних роках. Зокрема наше прагнення зробити курс коротким і насиченим з метою скорочення витрат, пов'язаних з його проведенням не відразу мало успіх. Кандидатам був потрібен час, щоб проаналізувати, а потім синтезувати ту масу матеріалу, яку подавали тренери

8-10 годин щоденно. Найкраще сприймали навчальний матеріал ті вчителі технологій, що вже мали певний багаж знань з цієї тематики та попередній досвід. Отримана інформація у них інтегрувалася з усіма попередніми знаннями. В той же час молодші за віком учасники курсу, особливо студенти, засвоювали нові знання швидше та з більшою ясністю.

По завершенню навчань організатори провели письмове анкетування учасників навчальних курсів.

Їх узагальнення на прикладі Дрогобицького району Львівської області наведено нижче.

На питання: чи є розвиток зеленого туризму на Дрогобиччині пріоритетною галуззю? 90 % учасників відповіли: ТАК.

На питання: чи існують бар'єри/проблеми, які перешкоджають розвитку зеленого туризму на Дрогобиччині? 90 % учасників відповіли: ТАК.

На питання: чи змінилося (за останні місяці) в позитивну сторону відношення органів виконавчої влади, щодо сприяння підтримки мікро/малого та середнього бізнесу? 80 % учасників відповіли: ТАК.

На питання: чи достатньо приділяється уваги на державному/бізнесовому рівні питанням підготовки кадрів для туристичної індустрії Дрогобиччини? 90 % учасників відповіли: НІ.

На питання: чи достатня кількість промоційних матеріалів про Дрогобиччину туристичну існує на місцевому ринку? 90 % учасників відповіли: НІ.

На питання: чи зацікавлені Ви у створенні Туристично-Інформаційного Центру у м. Дрогобич? 90 % учасників відповіли: ТАК.

На питання: чи зацікавлені Ви у сприянні в організації для працівників Вашого закладу навчального туру/стажування у Республіку Польща? 100 % учасників відповіли: ТАК.

На питання: чи задоволені Ви організацією та проведенням навчального курсу? - 100 % учасників відповіли: ТАК

На поставленні в анкеті запитання:

- на Ваш погляд, вирішення яких першочергових питань необхідно лобіювати команді проекту перед органами державної влади, щодо позитивного розвитку зеленого/в'їзного туризму на Дрогобиччині?

Учасники відповіли:

- упорядкування земельних питань;
- дати зелене світло туризму;
- фінансування розвитку туристичної галуззі;
- створити передумови для розвитку зелених осель у районі;
- закладення коштів у бюджет для покриття відсотку по-кредитам, які бере населення в банках на розвиток агроосель;
- формування туристичних маршрутів;
- ремонт доріг, особливо в селах;
- розвиток засобів зв'язку;
- газифікація сіл;
- побудова канатних доріг;
- інвентаризація осель району;
- створення банку даних про оселі;
- створення Туристично- інформаційного центру;
- реклама туризму на Дрогобиччині;
- створення і реалізація державної програми з розвитку агропромислового комплексу;
- дослідження природних джерел в гірських селах;
- інформаційне забезпечення та подолання бюрократичних перешкод в оформленні ПП та вирішення земельних питань;
- сприяння в отримання грантів та доступних кредитних ресурсів;
- сприяння в налагодженні конструктивної/нормальної роботи, щодо оформлення документів зі сторони санепідемстанції району;
- перспективу розвитку будинку відпочинку;

- надання різнобічної інформації громаді сіл щодо прийому туристів;
- виготовлення сувенірної та інформаційної продукції про регіон;
- координація розвитку туристичної діяльності та сприяння спілці сільського туризму на Дрогобиччині;
- на базі колишніх піонерських таборів створити бази відпочинку.

Які визначні туристичні місця Дрогобиччини потребують негайного втручання влади/громадськості, щодо збереження еко-ландшафтів, навколишнього середовища, тощо?

- гірська зона Дрогобицького району (с. Новий Кропивник, Рибник, Майдан);
  - загалом усі гірські зони Дрогобиччини;
  - дороги та береги річок і схили гір (зсуви);
  - села: Нагуєвичі, Модрині, Урич, Підгородці, Довге гірське, Новий Кропивник, Старий Кропивник, смт. Східниця;
  - призупинення вирубування лісів в районі Трускавця (особливо в Помірках), організація посадки дерев на зрубках;
  - фундамент від старого монастиря в селі Під Монастирем.

Ваші можливі побажання та пропозиції?

- створення піших, кінних туристичних маршрутів;
- створення інформаційної бази в вигляді друкованої продукції;
- створення програми розвитку туристичної інфраструктури;
- організація механізму залучення інвестицій в туристичну інфраструктуру;
- відродити народні промисли, які існували в окремих регіонах гірського ландшафту;
- відродження і розвиток фермерського господарства;
- заснувати музей культури і побуту регіону;
- пошук можливостей/тем, щодо впровадження подібних проєктів та розвиток територіальних громад/нових інституцій;

- тісна співпраця з владою на місцях;
- проведення широкої популяризаційної кампанії про батьківщину Івана Франка;
- розробити і підготувати власні туристичні програми по-селах;
- не орієнтуватись тільки на гірські райони;

Результати кількісного аналізу стану практики за критеріями сформованості компонентів.

За мотиваційним критерієм.

Початковий етап констатувального експерименту було спрямовано на виявлення мотиваційного критерію підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу. На основі аналізу результатів діагностування виявлено низку проблем і суперечностей. Незначна частина респондентів (5,2%) узагалі не хоче приймати цінності та культурні традиції, не вміє та не може реагувати на них. Знайшла підтвердження й інша проблема: лише 12,9% вчителів технологій знайомі з проблемами туристичної діяльності, усвідомлюють і схвалюють їх, але не мають достатньої підтримки, не володіють методами і засобами їх реалізації. Серед учасників експерименту 36,5% вчителів технологій усвідомлюють важливість і сутність туристичної діяльності, виявляють бажання вивчати історію і традиції як українців, так і інших етносів.

Щоб визначити ставлення вчителів технологій до туристичного супроводу, проведено опитування.

Отримані результати свідчать про таке: 35,2% респондентів зовсім не виокремлюють туристичний аспект у своїй професійній діяльності. Головними завданнями вони вважають формування технологічних знань, засвоєння умінь і навичок. Певна частина опитаних (23,4%) тлумачать туристичну діяльність, як один із аспектів навчального процесу, але відводять йому другорядну роль. Однак, представники цієї групи не

усвідомлюють специфіки організації навчальних і виховних процесів, оскільки не можуть їх порівняти, знайти їхні спільні та відмінні риси.

Респонденти, яких умовно було віднесено до наступної групи (26,1%), вказують на взаємозв'язок, взаємозумовленість туристичного навчання і виховання, вважають їх важливими складовими цілісного педагогічного процесу. Респонденти цієї групи вважають, що обидва процеси є важливими по-своєму. Лише 9,3% вчителів технологій вважають, що туристична діяльність не є однією з ланок педагогічного процесу.

За діяльнісним критерієм.

На основі отриманих результатів обчислені середні значення, які й дають розподіл респондентів за рівнем діяльнісного критерію підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу (рис.3.3).

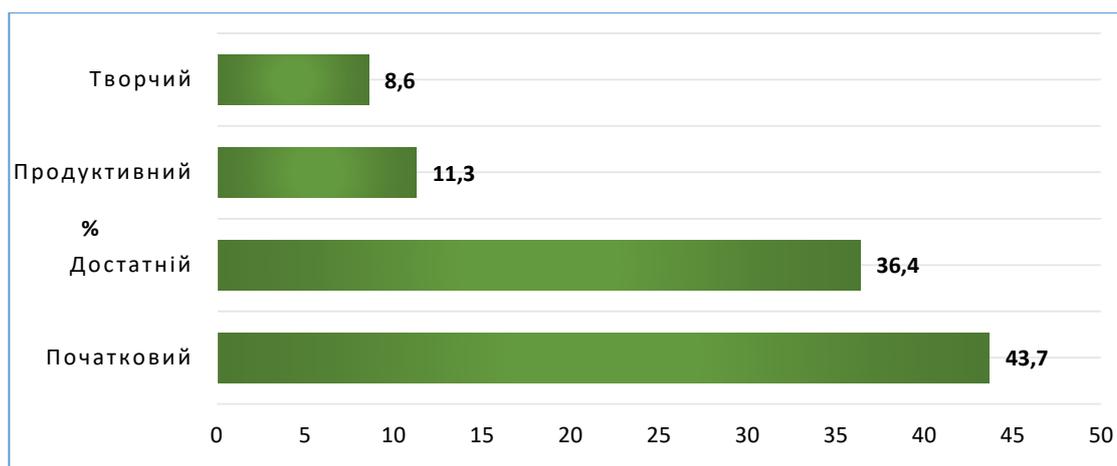

Рисунок 3.3. Розподіл готовності вчителів технологій за рівнем сформованості діяльнісного компонента

За змістовим критерієм.

Діагностичні заходи констатуючої частини експерименту були спрямовані на визначення рівнів змістового критерію підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу. З цією метою було з'ясовано рівень знань вчителів технологій про туристичну культуру як суспільне явище; знання основних складових елементів регіональної культури; розуміння різноманітності галузі туризму, наявність знань про характер взаємодії між різними її типами тощо. Діагностика рівнів змістового критерію підготовки

вчителя технологій до туристичного супроводу передбачала виконання творчих завдань, тестування, опитування.

Аналіз відповідей вчителів технологій на запитання анкети і творчих робіт показав, що значна частина із них (40,6%) мають загальне уявлення про туристичну культуру, можуть назвати її функції та компоненти, однак не завжди справляються з відповідними практичними завданнями. Причиною цього є поверхневі знання, які формуються у ході вивчення низки дисциплін, котрі могли б бути об'єднані в інтегровані курси. У 29,4% опитаних поняття про туристичний супровід ще не сформовано. 25,6% вчителів технологій намагаються вгадувати правильні відповіді, використовуючи логічний підхід, що певною мірою дає їм якісь переваги. Лише 7,2% опитаних мають свідоме, системне й узагальнене уявлення про туристичний супровід, уміють багатоаспектно аналізувати ситуації. Їхні творчі роботи виконані на високому професійному рівні. До них немає зауважень як за змістом, так і за способом оформлення та подачі.

Наступний етап експерименту допоміг з'ясувати знання вчителя технологій про основні складові регіональної культури. Студентам були запропоновані тестові завдання для виявлення їхньої обізнаності з теоретичними основами регіональної культури.

Аналіз відповідей вчителів технологій на тестові завдання (Додаток В3) показав їхню обізнаність із теоретичними основами регіональної культури. Обробка результатів виконання завдання дозволила виявити, що лише 11,8% вчителів технологій правильно співвіднесли види діяльності відповідно до регіональної приналежності. 52,4% респондентів заплутались у розмаїтті видів діяльності, що свідчить про початковий рівень їхніх знань з історії, культурології, географії та інших дисциплін. Решта респондентів (35,8%) обмежилися вибором окремих видів діяльності, які можна назвати очевидними для представників того чи іншого регіону.

Розглянемо готовність до туристичного супроводу за особистісним критерієм. З цією метою було досліджено: володіння базовими цінностями і нормами туризмознавства; розуміння ролі та місця регіональної культури серед інших світових культур; уявлення про спільне та відмінне між різними аспектами туристичного соціуму тощо.

Аналіз виконаних практичних завдань виявив відсутність у частини вчителів технологій базових цінностей і норм культури та, як наслідок, низький рівень особистісно-діяльнісного компонента готовності до туристичного супроводу. Так, 14,8% вчителів технологій не змогли навести приклади літературних творів, які відображають опис регіональних туристичних об'єктів, не згадали текстів народних пісень, віршів тощо. 47,6% вчителів технологій серед запропонованих питань вибирали в основному другорядні, опустивши найважливіші. Інша частина учасників експерименту (30,9%) наводила приклади вияву культурних традицій, виклавши тільки їх зміст. Однак вони не могли пояснити суті традиції, її походження, способів вияву в різні періоди становлення державності.

На основі тестування і виконання творчого завдання визначено, що більшість респондентів має сформовані лише окремі вміння та навички. У той же час її успішно виконують лише 15,1% учасників експерименту. Певні проблеми виникають зі сформованістю туристичного мислення (понад 50%) і країнознавчою компетентністю (понад 40%). У ході бесід з учасниками експерименту було також встановлено, що значна частина вчителів технологій намагаються підвищувати свій рівень туристичної діяльності, однак для цього їм необхідні консультації викладачів, аби встановлювати важливі закономірності й застосовувати на практиці набуті знання.

Розглянемо готовність до туристичного супроводу за креативним критерієм.

Прикінцевий етап експерименту було присвячено креативному критерію підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу. Було досліджено: опанування змісту, методів і форм туристичного самовиховання; ініціатива у пошуку інформації, участь у заходах з туристичної спрямованістю.

З цією метою були запропоновано практичні завдання, картки самооцінки тощо. Для цього було визначено 5-бальну шкалу, у якій

- 0 балів означає «не володію»,
- 1 – «володію на початковому рівні»,
- 2 – «володію на достатньому рівні»,
- 3 – «володію на продуктивному рівні»,
- 4 – «володію на творчому рівні».

Аналіз карток самооцінки знань, необхідних для успішного здійснення туристичного супроводу, участі у заходах з туристичної спрямованістю виявив, що 6,8% вчителів технологій вважають, що вони володіють усіма необхідними знаннями щодо туристичного супроводу на високому (творчому) рівні. 14,4% респондентів оцінюють свій рівень знань як продуктивний, 35,3% вважають, що перебувають на достатньому рівні та можуть інколи брати участь у заходах з туристичної спрямованістю. На початковому рівні, який свідчить про неготовність до пошуку інформації, перебуває 43,5% вчителів технологій .

Рівні сформованої готовності до туристичного супроводу за креативним критерієм на констатувальному етапі педагогічного експерименту представлені в таблиці 3.2.

Високий продуктивний та високий творчий рівень готовності за креативним критерієм мають 10 % вчителів КГ та 13,51 % ЕГ, тоді як достатній більше половини (63,64% та 68,47 % відповідно). Початковий рівень мають чверть вчителів технології КГ та п'ята частина ЕГ.

Таблиця 3.2

**Рівні сформованості готовності до туристичного супроводу за
креативним критерієм на констатувальному етапі експерименту**

Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	осіб	%	Осіб	%
Високий (продуктивний і творчий)	22	10,00	30	13,51
Достатній	140	63,64	152	68,47
Початковий	58	26,36	40	18,02

На підставі даних констатувальної частини експерименту було отримано узагальнені оцінки підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу за компонентами (рис.3.4).

Узагальнені результати діагностичного обстеження підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу за критеріями сформованості компонентів наведені в таблиці 3.3.

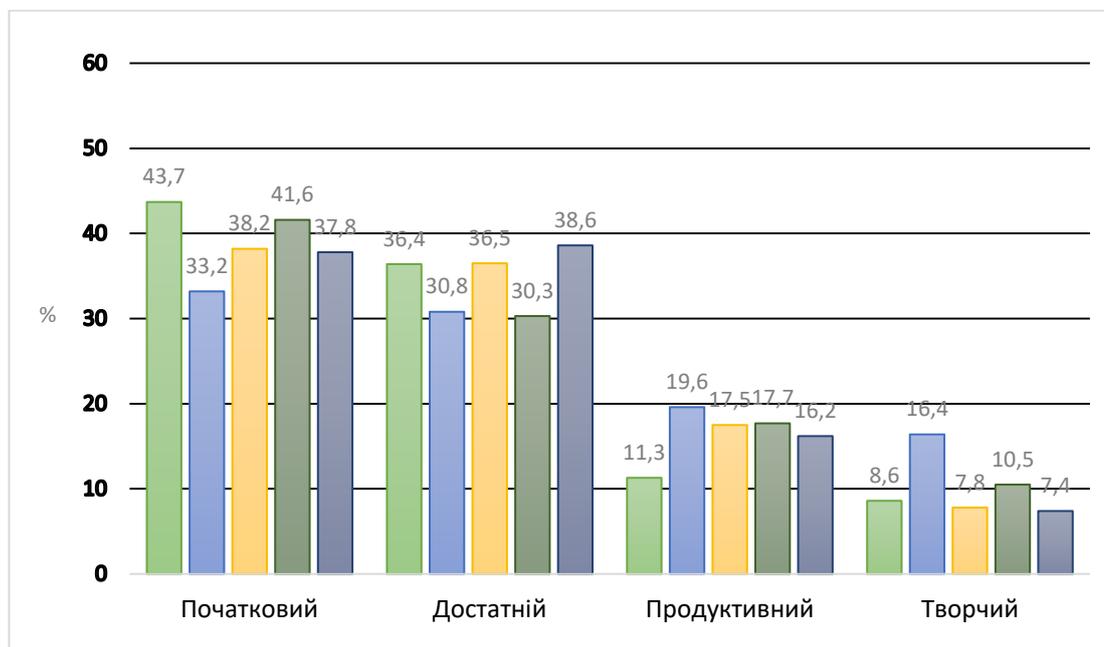

Рисунок 3.4. Узагальнена оцінка рівнів готовності вчителя технологій до туристичного супроводу за результатами констатувального експерименту

Таблиця 3.3

Узагальнені результати діагностичного обстеження підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу за критеріями сформованості на констатувальному етапі експерименту (%)

Рівні Показники	Низький рівень	Достатній рівень	Продуктивний рівень	Творчий рівень
Мотиваційний	43,7	36,4	11,3	8,6
Змістовий	33,2	30,8	19,6	16,4
Особистісний	38,2	36,5	17,5	7,8
Діяльнісний	41,6	30,3	17,7	10,5
Креативний	37,8	38,6	16,2	7,4
Середній	38,9	34,5	16,5	10,1

Результати кількісного аналізу стану практики за структурними компонентами готовності вчителя технологій до туристичного супроводу.

Готовність за мотиваційно-цільовим компонентом (констатувальний етап). Для визначення рівня готовності до туристичного супроводу за мотиваційно-цільовим компонентом ми використали курс навчальної дисципліни «Технології навчальних екскурсій» (Додаток В5). Узагальнення результатів зведено в таблицю 3.4.

Таблиця 3.4

Рівні сформованості готовності до туристичного супроводу за мотиваційно-цільовим компонентом на констатувальному етапі експерименту

Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	Осіб	%	осіб	%
Високий (продуктивний і творчий)	7	3,18	10	4,51
Достатній	101	45,91	98	44,14
Початковий	112	50,91	114	51,35

Як бачимо, лише 4,51 % вчителів технології ЕГ та 3,18% вчителів технології КГ мають високий (продуктивний і творчий) рівень готовності, тоді як менше половини вчителів технології обох груп мають достатній (44,14% і 45,91% відповідно) і половина вчителів технології обох груп – початковий рівень (51,35% і 50,91% відповідно).

Готовність за результативно-змістовим компонентом (констатувальний етап). Результати тестування вчителів технології на виявлення рівня сформованості готовності до туристичного супроводу за результативно-змістовим компонентом на констатувальному етапі педагогічного експерименту було зведено в таблицю 3.5.

Таблиця 3.5

**Рівні сформованості готовності до туристичного супроводу за
результативно-змістовим компонентом на констатувальному етапі
експерименту**

Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	Осіб	%	Осіб	%
Високий (продуктивний і творчий)	12	5,46	11	4,95
Достатній	121	55,00	119	53,60
Початковий	87	39,54	92	41,44

Узагальнення результатів тестування показало, що близько 5 % вчителів обох груп (4,95% ЕГ та 5,46 КГ) мають високий рівень сформованості діяльності результативно-змістовим компонентом. У той же час 53,6 % вчителів технології ЕГ і 55,0 % КГ мають достатній рівень і практично близько 40 % вчителів технології обох груп (39,54 % та 41,44 % відповідно) мають початковий рівень.

Готовність за діяльнісно-особистісним компонентом (констатувальний етап). Рівні сформованості готовності до туристичного супроводу за

діяльнісно-особистісним компонентом на констатувальному етапі педагогічного експерименту представлені в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Рівні сформованості готовності до туристичного супроводу за діяльнісно-особистісним компонентом на констатувальному етапі експерименту

Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	Осіб	%	осіб	%
Високий (продуктивний і творчий)	14	6,36	9	4,05
Достатній	110	50,00	118	53,15
Початковий	96	43,64	95	42,8

Як наслідок 6,36 % вчителів технології КГ та 4,05 % ЕГ мають високий рівень сформованості готовності, а 50 % вчителів КГ та 53,15 % ЕГ – достатній рівень. Початковий рівень мають близько 43 % вчителів технології обох груп.

Узагальнені результати оцінок компонентів готовності вчителя технологій до туристичного супроводу наведено в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7.

Динаміка компонентів готовності до туристичного супроводу (констатувальний етап)

Компоненти/ етап	1	2	3	4	5
Мотиваційно-цільовий	28,9	27,6	23,2	20,8	30,6
Результативно-змістовий	28,9	26,5	24,2	21,9	22,2
Діяльнісно-особистісний	21,6	20,4	24,2	28,1	30,6
Креативний	20,6	25,5	28,4	29,2	16,7

На основі аналізу даних можна зробити висновок про те, що спостерігається підвищений інтерес до діяльнісного компонента, що може бути пов'язано з необхідністю набуття практичного досвіду.

Висновки аналізу результатів констатувального експерименту.

Проведений аналіз отриманих даних дає змогу зробити висновок щодо недостатнього рівня сформованості компонентів готовності до туристичного супроводу вчителів технологій і про недостатнє використання потенціалу.

Це пояснюється, на наш погляд, наявністю таких чинників:

- недостатньою розробленістю у програм та курсів, спрямованих на туристичну діяльність;
- підвищенням вимог суспільства до вчителів технологій, які повинні бути носіями не лише спеціальних, а й низки культурних компетенцій;
- постійною зміною змісту, форм і методів навчання та низьким рівнем готовності викладачів до цих актуальних процесів.

Підводячи підсумки зрізу, проведеного у констатувальній частині експерименту, слід зробити висновок, що рівень готовності до туристичного супроводу вчителя технологій переважно є низький. Отримані результати свідчать: якщо не ставити за мету формування туристичної діяльності вчителя технологій, то вона формується стихійно, оволодіння нею на вищих рівнях не відбувається.

Іншими словами, аналіз результатів констатувального етапу дослідження дав змогу зробити висновок про те, що існує можливість підвищення готовності вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах неформальної освіти, зокрема інноваційного освітнього кластера.

3.4. Аналіз результатів впровадження комплексної методики в умовах інноваційного освітнього кластера «Підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу»

Загальні завдання та хід формувального експерименту.

Метою формувального експерименту було встановлення залежності між рівнями готовності вчителя технологій до туристичного супроводу та реалізацією моделі в умовах інноваційного освітнього кластера.

Основними завданнями формувального експерименту були:

– перевірка ефективності впровадження на практиці оновленого змісту, методів, форм навчання та комплексу навчально-методичних матеріалів для вчителів технологій та студентів (майбутніх вчителів технологій);

– дослідження змін стану готовності вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера;

– експериментальна перевірка ефективності підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера.

За результатами формувальної частини експерименту очікувалося добитися стабільних показників впливу запропонованих чинників на рівень туристичного супроводу як складової професійної діяльності вчителя технологій. Тому значна увага приділялася нами формуванню у вчителів технології практичних умінь і навичок самодіагностики, теоретичного аналізу та вдосконалення навичок туристичного супроводу.

Практичний етап процесу формування готовності до туристичного супроводу вчителів технологій відзначався активним засвоєнням вчителями інформації, розв'язуванням ситуативних вправ для формування відповідних умінь і навичок поведінки в умовах туристичного супроводу, а також застосуванням навичок в спеціально створених умовах.

Початковим завданням формувального експерименту був розподіл вчителів за рівнями готовності до туристичного супроводу. Показники та критерії розподілу наведені у методичній частині експерименту.

Після завершення формувальної частини експерименту було проведено прикінцевий зріз для перевірки ефективності визначених нами засобів підготовки вчителів технологій до туристичного супроводу. Перевірка результативності використання запропонованих методик є певним показником наближення до реального прогнозованого результату. Надійність результатів експерименту забезпечувалась рівнозначністю груп (приблизно однаковим рівнем вчителів технології, які до них входили).

У експерименті було задіяно дві експериментальні групи: вчителів технологій (ЕГ-1) та студентів – майбутніх вчителів технологій (ЕГ-2). Контрольна група складалася відповідно, з двох підгруп: вчителів технологій та студентів.

Сформованість мотиваційно-цільового компоненту.

Першочергово аналізувалися результати формувального експерименту за мотиваційним критерієм (таблиця 3.8).

Таблиця 3.8

Сформованість мотиваційної складової мотиваційно-цільового компоненту готовності вчителів технологій до туристичного супроводу

Рівні сформованості критерію	На початку дослідження			У кінці дослідження		
	ЕГ-2	ЕГ-1	КГ	ЕГ-2	ЕГ-1	КГ
Високий (продуктивний і творчий)	12	14	12	27	23	16
Достатній	18	15	19	11	12	15
Початковий	20	21	19	12	15	19

Як видно із таблиці 3.8, запропонована нами комплексна методика позитивно вплинула на сформованість мотиваційної складової готовності

до туристичного супроводу вчителів технологій. Кількість респондентів, що була віднесена перед початком роботи до кожного з рівнів у контрольних і експериментальних групах, не мала різких розходжень. Після завершення експерименту ці показники в експериментальних групах суттєво змінилися. Значно зросла кількість вчителів технологій та студентів, які характеризувалися високим і середнім рівнем сформованості мотиваційної складової.

Такі результати дають змогу стверджувати про досягнення завдань щодо формування мотиваційної складової підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу. Вчителі освоїли пізнавальний аспект прилучення учнів до туристичного світу, готові краще розуміти й цінувати власну культуру та культуру інших етносів.

У контрольних групах значних зрушень не відбулося, хоча й тут зафіксовані певні зміни на краще. Причину цього вбачаємо в тому, що вчителі, віднесені до контрольних і експериментальних груп мали можливість обмінюватись інформацією.

Оскільки припускаємо, що в результаті проведеного експерименту рівень мотиваційної складової готовності вчителя технологій до туристичного супроводу зріс статистично значущо, то з метою порівняння початкових і кінцевих експериментальних даних, виражених у відсотках, використано критерій Пірсона.

Для контрольної групи значення $\chi^2=2,45$ за мотиваційною складовою менше за відповідне граничне значення χ^2 -критерію, яке становить 7,81 при вірогідності допустимої помилки менше 0,05. Отже, зміни рівня мотиваційної складової підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу, які відбулися протягом цього часу, не є статистично значущими. Для першої експериментальної групи $\chi^2=9,67$, для другої експериментальної групи $\chi^2=16,67$, що більше за відповідне табличне значення.

Тому, можна стверджувати, що серед показників мотиваційної складової підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу експериментальних груп відбулися статистично значущі зміни в результаті застосування експериментальної методики.

Слід зазначити, що статистична значущість другої експериментальної групи підтверджує оптимізацію процесу за умови спеціально організованої підготовки і готовності до участі у педагогічних проєктах.

Результати сформованості готовності до туристичного супроводу за мотиваційно-цільовим компонентом вчителів контрольної та експериментальної груп на формувальному етапі педагогічного експерименту представлено у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Сформованість мотиваційно-цільового компоненту готовності вчителя технологій до туристичного супроводу

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Високий (продуктивний і творчий)	7	3,18	10	4,51	7	3,18	22	9,91
Достатній	101	45,91	98	44,14	105	47,73	165	74,32
Початковий	112	50,91	114	51,35	108	49,09	35	15,77

Порівняльний аналіз результатів констатувального і формувальних етапів педагогічного експерименту засвідчив, що кількість вчителів з високим рівнем готовності до туристичного супроводу в експериментальній групі зросла на 5,4 % та з достатнім рівнем на 30,18 % за рахунок зменшення кількості вчителів на 35,58 % з початковим рівнем. Тоді як в контрольній групі ці показники суттєво не змінилися: достатній рівень зріс на 1,82 % за рахунок зменшення кількості вчителів з початковим рівнем на 1,82 %.

Сформованість діяльнісно-особистісного компоненту.

Розподіл вчителів технологій за рівнем діяльнісної складової представлений на рис. 3.5, а особистісної складової – на рис. 3.6.

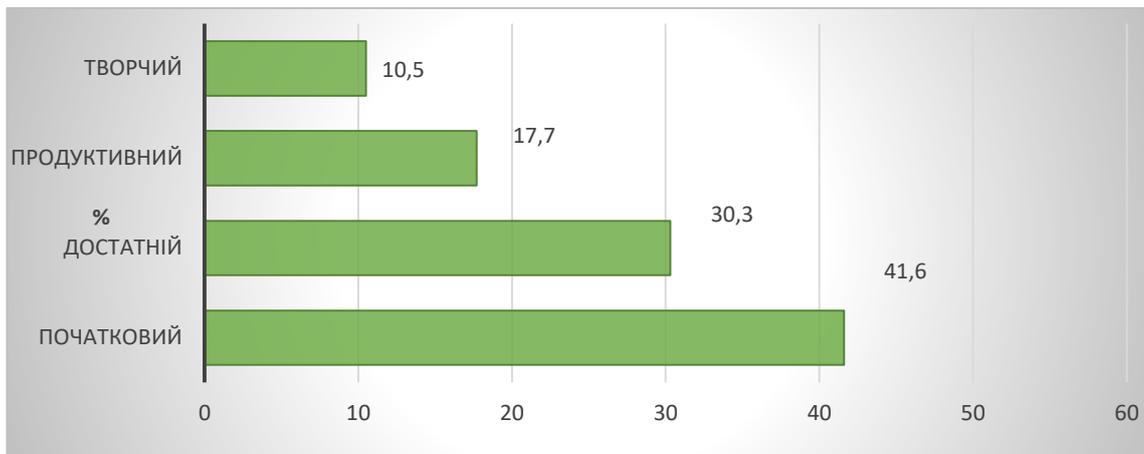

Рисунок 3.5. Розподіл вчителів технологій за рівнем сформованості діяльнісної складової

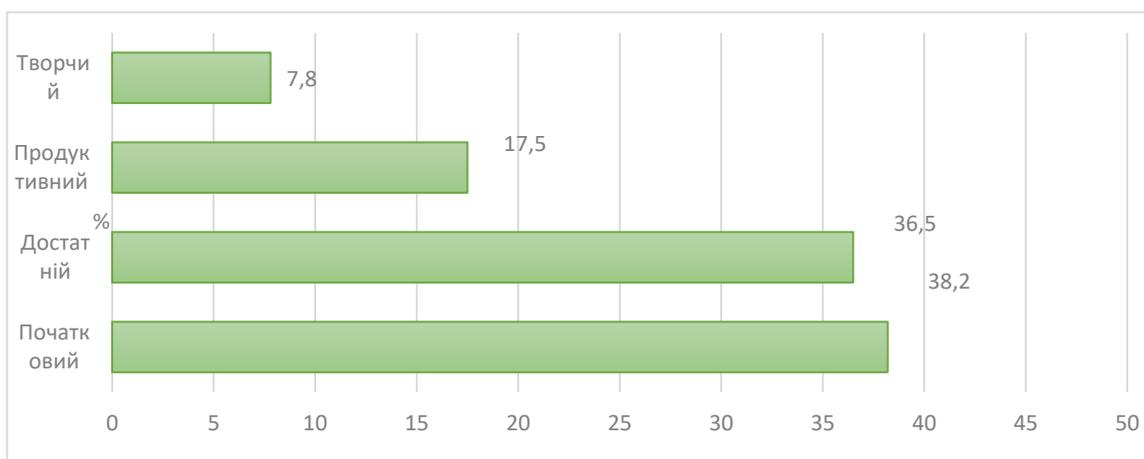

Рисунок 3.6. Розподіл вчителів технологій за рівнем особистісної складової

Аналіз результатів виконання ситуаційних завдань (рис. 3.7), які моделюють ситуації турів, показав, що вчителі та студенти експериментальних груп виявили вищу готовність до оцінки ситуацій та прийняття рішень.

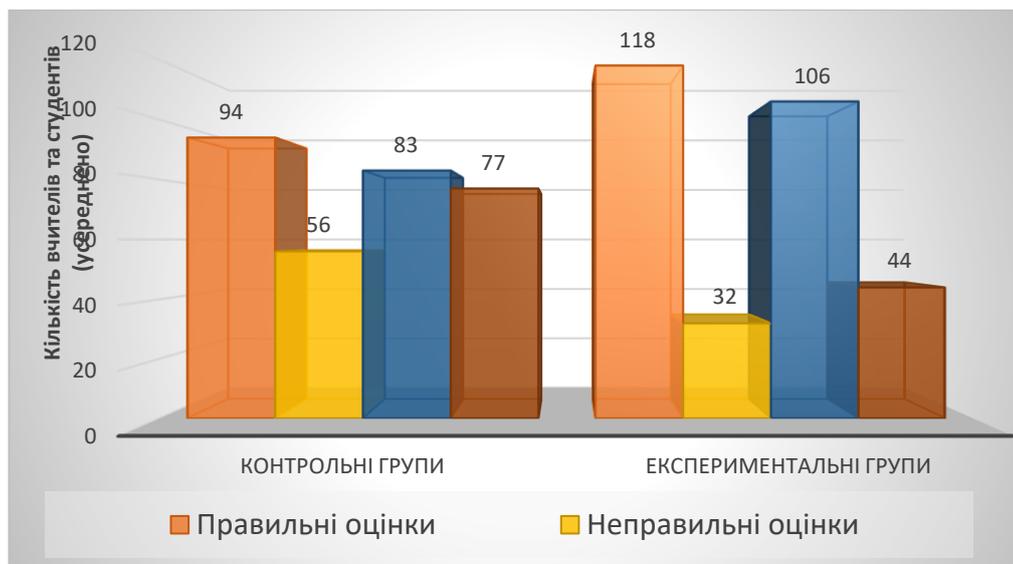

Рисунок 3.7. Результати виконання ситуаційних завдань вчителями технологій та студентами

Особливої уваги заслуговує те, що вчителів технологій та студенти впевненіше відстоюють і обґрунтовують свою точку зору у прийнятті рішень.

Динаміка зміни рівнів готовності вчителя технологій до туристичного супроводу за діяльнісно-особистісним компонентом відображена у табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Сформованість діяльнісно-особистісного компоненту готовності вчителя технологій до туристичного супроводу

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап				Кг	Ег
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ			
	Ос.	%	Ос.	%	Ос.	%	Ос.	%		
Високий (продуктивний і творчий)	26	11,82	19	8,56	31	14,09	23	10,36	2,27	1,8
Достатній	132	60,00	140	63,06	135	61,36	146	65,77	1,36	2,71
Початковий	62	28,18	63	28,38	54	24,55	53	23,87	3,63	4,51

Порівняльний аналіз результатів констатувального і формувального етапів педагогічного експерименту рівнів готовності вчителя технологій до

туристичного супроводу засвідчив, що кількість вчителів технології та студентів з високим рівнем сформованості готовності в експериментальній групі зросла на 2,71 % та з достатнім – на 1,8 % за рахунок зменшення кількості вчителів на 4,51 % з початковим рівнем.

У той же час в контрольній групі кількість вчителів технології з високим рівнем збільшилася на 0,91 % та достатнім – на 9,09 % за рахунок зменшення кількості вчителів з початковим рівнем на 10,0 %.

Сформованість змістово-результативного компонента.

Аналіз отриманих результатів, порівняння виконання діагностичних завдань після формувальної частини експерименту в експериментальних групах показали прогнозовані результати зростання рівня туристичного супроводу внаслідок цілеспрямованого педагогічного впливу, що дає підстави говорити про ефективність розробленої авторської методики і комплектів навчально-методичного забезпечення для її реалізації (рис. 3.8).

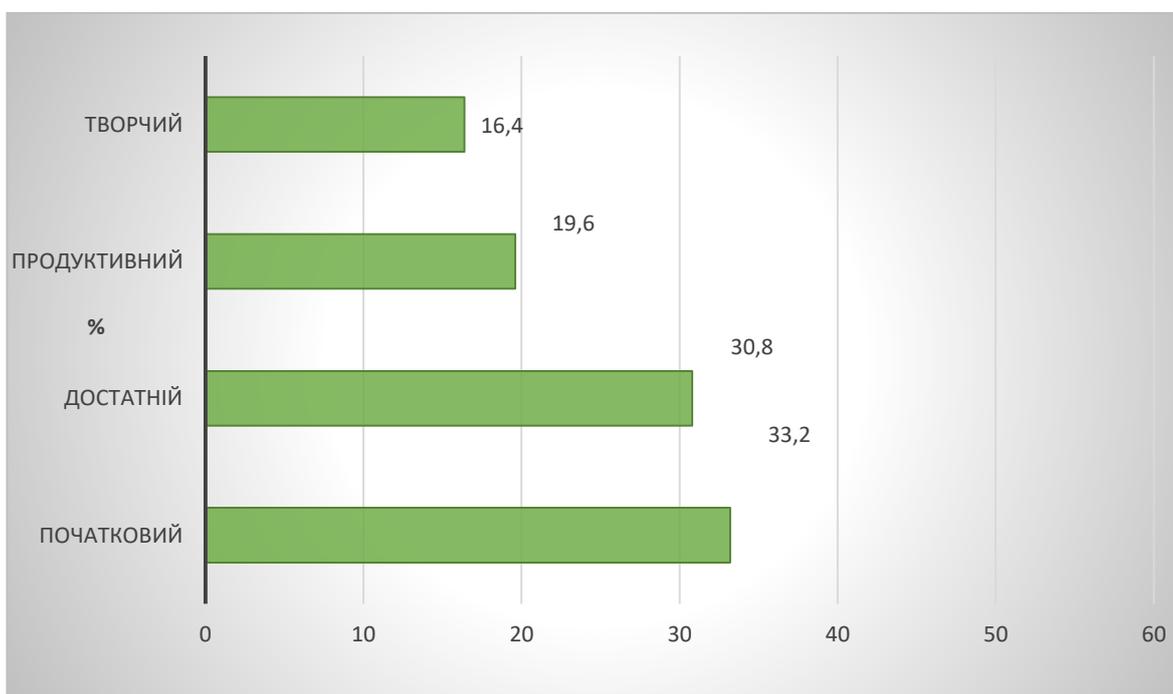

Рисунок 3.8. Розподіл вчителів технологій за змістовою складовою

Результати готовності вчителя технологій до туристичного супроводу контрольної та експериментальної груп за змістово-результативним

компонентом на формувальному етапі педагогічного експерименту представлено у таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

**Сформованість змістово-результативного компонента готовності
вчителя технологій до туристичного супроводу**

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап				Збільшення /зменшення	
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	ЕГ
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	%	%
Високий (продуктивний і творчий)	12	5,46	11	4,95	13	5,91	25	11,26	0,45	6,31
Достатній	121	55,00	119	53,60	124	56,36	136	61,26	1,36	7,66
Початковий	87	39,54	92	41,44	83	37,73	61	27,48	1,81	13,96

Порівняльний аналіз результатів констатувального і формувальних етапів педагогічного експерименту рівнів готовності вчителя технологій до туристичного супроводу діяльності засвідчив, що кількість вчителів з високим рівнем сформованості готовності до туристичного супроводу в експериментальній групі зросла на 6,31 % та з достатнім – на 7,66 % за рахунок зменшення кількості вчителів на 13,96 % з початковим рівнем.

Поряд з тим в контрольній групі ці показники суттєво не змінилися: високий рівень зріс лише на 0,5 % та достатній – на 1,82 % за рахунок зменшення кількості вчителів з початковим рівнем на 1,81 %.

Сформованість креативного компонента. Результати сформованої готовності до туристичного супроводу за креативним компонентом вчителів технологій контрольної та експериментальної груп представлені у таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

**Сформованість креативного компонента готовності вчителя
технологій до туристичного супроводу**

Рівні	Констатувальний етап				Формувальний етап				+/-	
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ	ЕГ
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	%	%
Високий	22	10,00	30	13,51	22	10,0	32	14,41	0,0	0,9
Достатній	140	63,64	152	68,47	147	66,82	157	70,72	3,18	2,25
Початковий	58	26,36	40	18,02	51	23,18	33	14,87	3,18	3,15

Порівняльний аналіз результатів констатувального і формувальних етапів педагогічного експерименту рівнів сформованості готовності вчителя технологій до туристичного супроводу засвідчив, що кількість вчителів технології з високим рівнем в експериментальній групі зросла на 0,9 % та з достатнім – на 2,25 % за рахунок зменшення кількості вчителів технології на 3,15 % з початковим рівнем.

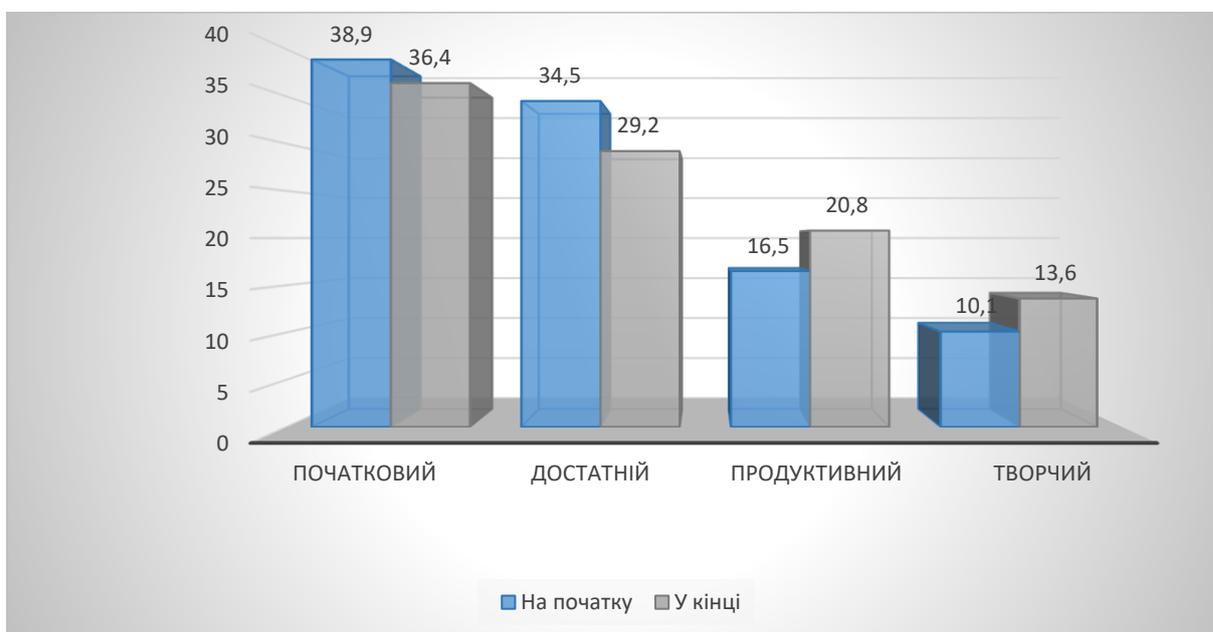

Рисунок 3.9. Динаміка перерозподілу готовності вчителя технологій та студентів до туристичного супроводу у контрольній групі

Тоді як в контрольній групі ці показники суттєво не змінилися: достатній рівень зріс на 3,18 % за рахунок зменшення на такий же відсоток кількості вчителів технології з початковим рівнем.

Розглянемо динаміку перерозподілу готовності вчителя технологій та студентів до туристичного супроводу окремо в кожній з експериментальних груп та в контрольній групі (рис.3.9-3.11).

Рисунок 3.10. Динаміка перерозподілу готовності вчителя технологій та студентів до туристичного супроводу у першій експериментальній групі

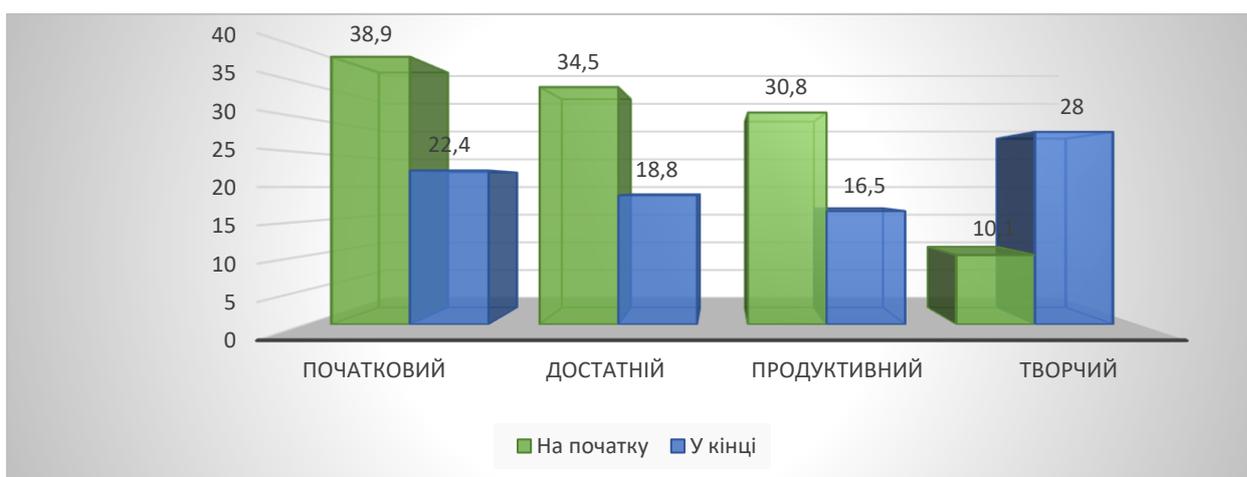

Рисунок 3.11. Динаміка перерозподілу готовності вчителя технологій та студентів до туристичного супроводу у другій експериментальній групі

Рівні сформованості готовності за усіма компонентами і критеріями. У процесі діагностичного обстеження респонденти контрольних і експериментальних груп були розподілені за рівнем готовності до туристичного супроводу за структурними компонентами: мотиваційно-цільовим, діяльнісно-особистісним та змістово-результативним (таблиця 3.14).

Таблиця 3.13

Розподіл учасників формувальної частини експерименту

Рівні туристичної діяльності	На початку дослідження, к-сть		
	ЕГ-2	ЕГ-1	КГ
Високий (творчий)	5	4	6
Високий (продуктивний)	8	9	7
Достатній	17	16	18
Початковий	20	21	19

Процес розгортався і здійснювався у ході формувального етапу експерименту, умовно розділеного нами на два етапи: теоретичний і практичний. У процесі формувального етапу експерименту визначено рівні сформованості готовності до туристичного супроводу вчителів на початок та на кінець експерименту та показано їх динаміку. Узагальнена оцінка готовності до туристичного супроводу за критеріями сформованості компонентів (формувальний та контрольний експеримент).

Таблиця 3.14

Рівні сформованості критерію	Початковий			Достатній			Високий (продуктивний)			Високий (творчий)		
	ЕГ 2	ЕГ 1	КГ	ЕГ 2	ЕГ 1	КГ	ЕГ 2	ЕГ 1	КГ	ЕГ 2	ЕГ 1	КГ
Мотиваційний	12	15	19	11	12	15	14	12	10	13	11	6
Змістовий	16	17	18	10	12	13	10	11	12	14	10	7
Особистісний	10	13	18	9	11	16	17	13	8	14	13	8
Діяльнісний	10	12	17	8	12	13	17	16	12	15	10	8
Креативний	8	11	19	9	12	16	19	16	10	14	11	5

Таким чином, залучення педагогів мають значний потенціал для формування високого рівня підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу, але для використання цих можливостей процес необхідно правильно та раціонально здійснювати.

На етапі контрольного зрізу було поставлене завдання визначити динаміку показників за всіма структурними компонентами готовності вчителя технологій до туристичного супроводу. Цей процес здійснювався як в експериментальних, так і в контрольній групах за допомогою тих самих критеріїв, процедури роботи, компонентів і методів, що й під час констатувальної частини роботи (таблиця 3.15).

Результати формувального експерименту дали змогу зафіксувати позитивну динаміку сформованості готовності вчителя технологій до туристичного супроводу на високому та середньому рівнях.

У контрольних групах ця тенденція виражена меншою мірою, істотних кількісних та якісних змін тут не відбулося.

В експериментальній групі значно зменшився відсоток вчителів технології із початковим рівнем (12,34%). Несуттєва динаміка на високому рівні (3,4%) пояснюється тим, що частина вчителів технологій стала відповідати вимогам достатнього рівня сформованості готовності до туристичного супроводу (8,92 %).

Загалом, зросла кількість вчителів технологій з високим рівнем готовності (з 7,14% на початку експерименту до 10,54% після експерименту) та достатнім рівнем готовності (з 56,48% на початку експерименту до 65,40% після експерименту).

Таблиця 3.15

Динаміка критеріїв сформованості готовності вчителя технологій до туристичного супроводу

Рівні сформованості критерію	На початку дослідження			У кінці дослідження		
	ЕГ-2	ЕГ-1	КГ	ЕГ-2	ЕГ-1	КГ
<i>Змістовий</i>						
Початковий	19	22	18	16	17	18
Достатній	18	15	19	10	12	13
Високий (Продуктивний)	7	8	6	10	11	12
Високий (Творчий)	6	5	7	14	10	7
<i>Статистична значущість</i>				+	+	–
<i>Особистісний</i>						
Початковий	18	23	20	10	13	18
Достатній	19	14	17	9	11	16
Високий (Продуктивний)	6	9	8	17	13	8
Високий (Творчий)	7	4	5	14	13	8
<i>Статистична значущість</i>				+	++	–
<i>Діяльнісний</i>						
Початковий	23	20	18	10	12	17
Достатній	14	17	19	8	12	13
Високий (Продуктивний)	9	8	6	17	16	12
Високий (Творчий)	4	5	7	15	10	8
<i>Статистична значущість</i>				+	++	–
<i>Креативний</i>						
Початковий	22	18	19	8	11	19
Достатній	15	19	18	9	12	16
Високий (Продуктивний)	8	6	7	19	16	10
Високий (Творчий)	5	7	6	14	11	5
<i>Статистична значущість</i>				+	++	–

Ми узагальнили результати перевірки за мотиваційним, когнітивним, діяльнісним, особистісним, креативним критеріями та визначили динаміку сформованості готовності вчителів технологій до туристичного супроводу у контрольних та експериментальних групах (табл.3.16).

Таблиця 3.16

Динаміка рівнів сформованості готовності вчителя технологій до туристичного супроводу

Рівень сформованості	Експериментальна група		Динаміка	Контрольна група		Динаміка
	На початок експерименту	На кінець експерименту		На початок експерименту	На кінець експерименту	
Високий Рівень	7,14	10,54	3,4	7,36	8,09	0,73
Достатній рівень	56,48	65,4	8,92	54,91	58,27	3,36
Початковий рівень	36,4	24,06	-12,34	37,73	33,64	-4,09

Таким чином, про ефективність педагогічного впливу запропонованої комплексної методики можна судити з огляду на покращання результатів сформованості готовності туристичного супроводу за мотиваційним, когнітивним, діяльнісним, особистісним, креативним критеріями.

Аналіз результатів формувальної частини експерименту підтвердив наявність значного потенціалу освітньо-виховного середовища щодо підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу.

Як засвідчують результати діагностування, простежується якісна динаміка підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу у контексті визначених компонентів.

Усі зміни, що відбулися в експериментальних групах, є статистично значущими, свідчать про успіх формувального експерименту загалом і дають змогу говорити про ефективність розробленої методики.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

На основі обґрунтованих педагогічних умов та концептуальних засад підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу виведено базові положення про інноваційний освітній кластер, які містять декілька важливих положень щодо практичної реалізації означеного кластера. Метою створення кластера є об'єднання потенціалу його учасників задля формування взаємоузгоджених дій, спрямованих на покращення підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу. Розроблено структуру інноваційного освітнього кластера підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу, програму підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу. Комплексна методика містить інваріантну частину, обов'язковий мінімум для готовності до туристичного супроводу і загалом описує його сутність, конкретизується для вчителя технологій і розпадається на комплекс методик, які показують специфіку конкретної групи турів. Так формуються варіативні методики, що конкретизуються для працюючих вчителів технологій та студентів, майбутніх вчителів. Диференціація для варіативних методик відбувається за інтересами: краєзнавчими, історичними, спортивними. Розроблено методики розвитку туризму для людей з особливими потребами, програми з урахуванням доступності для неповносправних осіб – усе це створює рівні можливості для реалізації права на відпочинок кожної людини. Описано неформальні екскурсії, які є більш гнучкими, менш структурованими та пропонують учням вибір щодо їхньої діяльності чи середовища.

Педагогічний експеримент мав на меті перевірку на практиці методики формування готовності вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера. Його реалізація передбачала розробку комплексу навчально-методичних матеріалів, включаючи рекомендації для викладачів і вчителів технологій, а також перевірку ефективності застосування цього комплексу в рамках освітнього процесу.

Розроблена компонентна структура готовності вчителя технологій до

туристичного супроводу (мотиваційно-цільовий, змістово-результативний та діяльнісно-особистісний компоненти). В ході експерименту, залежно від конкретного етапу чи завдання експерименту використовували відповідні критерії (мотиваційний, змістовий, діяльнісний та особистісний та/чи креативний). На основі визначених компонентів готовності вчителя технологій до туристичного супроводу та критеріїв їх сформованості, виділено рівні сформованості означених компонентів: початковий, достатній рівень, високий (продуктивний та/чи творчий).

Констатувальна частина експерименту спрямована на діагностування способів підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу, виявлення рівнів їхньої готовності до такої діяльності. Проведений аналіз отриманих даних дає змогу зробити висновок щодо недостатнього рівня сформованості компонентів готовності до туристичного супроводу вчителів технологій і про недостатнє використання потенціалу. Це пояснюється наявністю таких чинників: недостатньою розробленістю у програм та курсів, спрямованих на туристичну діяльність; підвищенням вимог суспільства до вчителів технологій, які повинні бути носіями не лише спеціальних, а й низки культурних компетенцій; постійною зміною змісту, форм і методів навчання та низьким рівнем готовності викладачів до цих актуальних процесів. Виявлено, що рівень готовності до туристичного супроводу вчителя технологій переважно є низький. Отримані результати свідчать: якщо не ставити за мету формування готовності до туристичної діяльності вчителя технологій, то вона формується стихійно, оволодіння нею на вищих рівнях не відбувається. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження дав змогу зробити висновок про те, що існує можливість підвищення готовності вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах неформальної освіти, зокрема інноваційного освітнього кластера.

Метою формувального експерименту було встановлення залежності між рівнями готовності вчителя технологій до туристичного супроводу та

реалізацією моделі в умовах інноваційного освітнього кластера. Основними завданнями формувального експерименту були: перевірка ефективності впровадження на практиці оновленого змісту, методів, форм навчання та комплексу навчально-методичних матеріалів для вчителів технологій та студентів (майбутніх вчителів технологій); дослідження змін стану готовності вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера; експериментальна перевірка ефективності підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера. Практичний етап процесу формування готовності до туристичного супроводу вчителів технологій відзначався активним засвоєнням вчителями інформації, розв'язуванням ситуативних вправ для формування відповідних умінь і навичок поведінки в умовах туристичного супроводу, а також застосуванням навичок в спеціально створених умовах. Про ефективність педагогічного впливу запропонованої комплексної методики можна судити з огляду на покращання результатів сформованості готовності туристичного супроводу за мотиваційним, когнітивним, діяльнісним, особистісним, креативним критеріями.

Аналіз результатів формувальної частини експерименту підтвердив наявність значного потенціалу освітньо-виховного середовища щодо підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу. Як засвідчують результати діагностування, простежується якісна динаміка підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу у контексті визначених компонентів. Усі зміни, що відбулися в експериментальних групах, є статистично значущими, свідчать про успіх формувального експерименту загалом і дають змогу говорити про ефективність розробленої методики .

Матеріали розділу висвітлені у таких публікаціях автора: [17], [31], [35], [36], [45], [46], [120], [210].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дисертацію присвячено розв'язанню важливого наукового завдання – теоретичному обґрунтуванню підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера, розробленню й експериментальній перевірці педагогічних умов її реалізації.

1. Висвітлено підготовку вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера як науково-педагогічну проблему. З'ясовано, що основними напрямками досліджень є взаємодія у процесі навчання; використання інноваційних та інформаційних технологій навчання; формування особистісних якостей; розвиток творчих здібностей, пізнавальних інтересів та навичок; формування педагогічних навичок у вчителів для ефективної організації туристичних заходів тощо. На основі проведеного аналізу зроблено висновок, що проблема підготовки до туристичного супроводу активно досліджується, дослідники розглядають не лише когнітивні, а й особистісні аспекти розвитку здобувачів освіти.

Обґрунтовано освітні компоненти, необхідні для формування готовності до туристичного супроводу майбутнього вчителя технологій: туризмознавство, екскурсознавство, краєзнавство, доквіллєзнавство тощо. Важливим у підготовці фахівців з туристичного супроводу є розгляд питань безпеки туризму.

Визначено особливості інноваційного освітнього кластера, який трактується як: форма соціального партнерства; система взаємопов'язаних суб'єктів; розширене освітнє середовище. З'ясовано, що в умовах інноваційного освітнього кластеру здійснюється: багаторівнева підготовка майбутніх фахівців; інтеграція педагогічної та професійної (технологічної) освіти; впровадження та поширення інновацій (послуги, технології, продукти) у сфері освіти; реалізація гнучких форм організації навчання; обмін інформацією, ресурсами, спеціалізованими послугами тощо.

2. Обґрунтовано доцільність підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера на засадах таких методологічних підходів: синергетичний на основі принципу нелінійності; культурологічний на основі принципу креативності; комплексний на основі принципу інтеграції.

Визначено напрями формування компетентностей з туристичного супроводу в учителя технологій: компетентності, пов'язані з безпекою, медичним забезпеченням та збереженням здоров'я учнів та свого власного у співпраці з учителями фізичної культури, захисту Вітчизни, біології та медичними працівниками; компетентності, пов'язані з пізнавальною активністю учнів (краєзнавча, художньо-мистецька, природничо-наукова, історична, географічна) у співпраці з учителями біології, географії, історії; компетентності, пов'язані з походами, які акцентують увагу на спортивному аспекті туру у співпраці з учителями фізичної культури та здоров'язберігаючих дисциплін.

Обґрунтовано педагогічні умови підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера: формування освітнього кластера «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу»; забезпечення інноваційності освітнього кластера в контексті цифровізації освіти; краєзнавчий аспект як основа туристичної компетентності вчителя технологій; практичне спрямування туристичного супроводу на засадах неперервної освіти та освіти дорослих.

Розроблено концептуальні засади підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластера: використання можливостей неформальної післядипломної освіти; визначення цілей підготовки; розвиток співпраці учителів; розроблення комплексної програми підготовки до туристичного супроводу учнів; особливості інноваційного освітнього кластера; визначення компонентної структури туристичної компетентності вчителя технологій.

Доведено, що інноваційний освітній кластер «Підготовка вчителя технологій до туристичного супроводу» є синергетичною системою, яка охоплює низку установ, окремих осіб, а також освітній блок, що містить теоретичні, методичні та навчальні матеріали. Виявлено можливості використання в умовах інноваційного освітнього кластера засобів сучасної цифрової освіти. Показано, що краєзнавчий аспект допомагає виділити основні напрями та туристичні об'єкти певного регіону і представити їх учням у цікавому турі у співпраці з вчителем відповідних дисциплін.

Виділено краєзнавчу складову кожної підсистеми туристичного супроводу (безпеки та здоров'язбереження, пізнавального та спортивно-оздоровчого навчання), у якій важливим є акцентування загальнолюдських та національних цінностей. Готовність вчителя технологій визначаємо як компетентність туристичного супроводу з трьома структурними компонентами (мотиваційно-цільовий, діяльнісно-особистісний, змістово-результативний) та відповідними критеріями й показниками їх сформованості.

3. Обґрунтовано базові положення про інноваційний освітній кластер, які містять декілька важливих засад щодо практичної реалізації означеного кластера. Метою створення кластера є об'єднання потенціалу його учасників задля формування взаємоузгоджених дій, спрямованих на покращення підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу.

Розроблено структуру інноваційного освітнього кластера підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу, програму підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу.

Комплексна методика містить інваріантну частину, обов'язковий мінімум для готовності до туристичного супроводу і загалом описує його сутність, конкретизується для вчителя технологій і розпадається на комплекс методик, які показують специфіку конкретної групи турів. Диференціація для варіативних методик відбувається за інтересами: краєзнавчими, історичними, спортивними.

Розроблено методики розвитку туризму для людей з особливими потребами, програми з урахуванням доступності для неповносправних осіб та неформальні екскурсії, які є більш гнучкими, менш структурованими та пропонують учням вибір щодо їхньої діяльності чи середовища.

Розроблена компонентна структура готовності вчителя технологій до туристичного супроводу (мотиваційно-цільовий, змістово-результативний та діяльнісно-особистісний компоненти). В ході експерименту, залежно від конкретного етапу чи завдання експерименту використовували відповідні критерії (мотиваційний, змістовий, діяльнісний та особистісний та/чи креативний). На основі визначених компонентів готовності вчителя технологій до туристичного супроводу та критеріїв їх сформованості, виділено рівні сформованості означених компонентів: початковий, достатній рівень, високий (продуктивний) та високий (творчий).

Аналіз даних констатувального експерименту дозволяє зробити висновок щодо недостатнього рівня сформованості компонентів готовності до туристичного супроводу вчителів технологій і про недостатнє використання потенціалу. Це пояснюється наявністю таких чинників: недостатньою розробленістю програм та курсів, спрямованих на туристичну діяльність; підвищенням вимог суспільства до вчителів технологій, які повинні бути носіями не лише спеціальних, а й низки культурних компетенцій; постійною зміною змісту, форм і методів навчання та початковим рівнем готовності викладачів до цих актуальних процесів.

Виявлено, що рівень готовності до туристичного супроводу вчителя технологій переважно є початковим. Отримані результати свідчать: якщо не ставити за мету формування туристичної діяльності вчителя технологій, то вона формується стихійно, оволодіння нею на вищих рівнях не відбувається. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження дав змогу зробити висновок про те, що існує можливість підвищення готовності вчителя

технологій до туристичного супроводу в умовах неформальної освіти, зокрема інноваційного освітнього кластера.

Аналіз результатів формувальної частини експерименту підтвердив наявність значного потенціалу освітньо-виховного середовища щодо підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу. Як засвідчують результати діагностування, простежується якісна динаміка підготовки вчителя технологій до туристичного супроводу у контексті визначених компонентів. Усі зміни, що відбулися в експериментальних групах, є статистично значущими, свідчать про успіх формувального експерименту загалом і дають змогу говорити про ефективність розробленої методики.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо в можливостях модифікації розробленої системи професійного розвитку не лише викладачів технологій, але і її використання для організації професійного розвитку науково-педагогічних працівників різних кафедр багатогалузевих закладів вищої освіти з врахуванням особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєва С., Мінакова І. Діяльнісний підхід як шлях формування життєвих компетентностей у вихованців закладів загальної середньої освіти з інтернатами (пансіонами). *Педагогічні науки та освіта*. Запоріжжя, 2022. Вип. 28-29. С. 5–10.
2. Авраменко О. Б. Особливості техніко-технологічної підготовки майбутніх вчителів технологічної освіти. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія : Педагогічні та історичні науки*. 2013. Вип. 110. С. 5–11.
3. Авраменко О. Б. Зміст підготовки вчителя трудового навчання та технологій як відображення досвіду продуктивної діяльності людини. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. Вип. 1(7). С. 157–164.
4. Агалець І. О. Формування системи знань і умінь з основ етикету в процесі професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 20 с.
5. Андросчук І. П. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до організації позаурочної художньо-технічної діяльності учнів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2019. 40 с.
6. Антонов О. В. Розвиток рухових якостей старшокласників на заняттях з пішохідного туризму у позашкільних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Харків, 2014. 246 с.
7. Бабушко С. Р. Теоретичні та методичні засади професійного розвитку фахівців туристичної сфери США і Канади : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2015. 496 с.
8. Баглай О. І. Міжкультурне спілкування у сфері паломницького туризму: зразок навчальної програми курсу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-*

педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2020. Вип. 8 (128). С. 16–19.

9. Баглай О. І. Формування готовності майбутніх фахівців міжнародного туризму до міжкультурного спілкування у професійній підготовці : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ужгород, 2012. 202 с.

10. Балакірева В. А. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до організації трудового навчання учнів в освітньому процесі початкової школи : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2021. 40 с.

11. Балл Г. О. Про психологічні засади формування готовності до професійної праці. *Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти*. Київ, 1994. С. 98–100.

12. Барвінок Н. В. Безпека туристів під час подорожей як важливий чинник організації туризму. *Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності людини в сучасному суспільстві* : матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції, м. Миколаїв, 24 листопада 2021 р. Миколаїв, 2021. С. 86–90.

13. Бастун М. В. Культурологічний підхід як засіб розвитку духовної культури особистості. *Освіта впродовж життя: вимоги часу* : матеріали IV Всеукраїнських педагогічних читань пам'яті видатного вченого-педагога Олени Степанівни Дубінчук, м. Київ, 19 квітня 2012 р. Київ, 2023. С. 34–37.

14. Безкоровайна Л. В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців туризмознавства у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2018. 36 с.

15. Белошицький О. О. Розвиток технічної творчості учнів у позашкільних закладах освіти України (20–30 рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2007. 19 с.

16. Близнюк М. М. Методологія та організація наукових досліджень в галузі технологічної освіти: до питання магістерського навчального курсу. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2022. Вип. 208. С. 19–23.

17. Блистів Т. В., Горбацьо І. І., Нужний О. В. Теорія і практика туристських походів : навч. посібник. Львів : НПФ «Українські технології», 2006. 146 с.
18. Бовсунівська Г., Трохименко Т. Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу в початковій школі. *Житомирищина педагогічна*. 2022. № 2(26). URL : <http://surl.li/pyeiyf> (дата звернення : 17.07. 2024).
19. Бойко З., Підковалихіна А. Об'єкти суспільно- географічних досліджень як туристичні кластери. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід* : матеріали XIV Міжнародної наукової конференції, м. Львів, 9 жовтня 2020 р. Львів, 2020. С. 46–49.
20. Бондар Н. Д. Формування ключових компетентностей майбутніх менеджерів сфери туризму в процесі вивчення гуманітарних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2016. 262 с.
21. Босовська М. В. Інтеграційні процеси в туризмі : монографія. К. : КНТЕУ, 2015. 832 с.
22. Босовська М. В. Концепція інтеграційного розвитку туристичних підприємств. *Економіка та держава*. 2015. № 3. С. 43–47.
23. Брик Р. С. Формування професійної компетентності майбутніх працівників сфери туризму в професійно-технічних навчальних закладах засобами інформаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 20 с.
24. Бучківська Г., Бучківська В. Художньо-трудова підготовка майбутніх педагогів засобами музею народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : педагогіка*. 2007. № 8. С. 188–191.
25. Вайда Т. С. Формування екологічної культури студентів педвузів засобами туристсько-краєзнавчої діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Херсон, 1998. 226 с.

26. Вархолик Г., Горбацьо І. Екологічне виховання майбутніх фахівців туристичного супроводу у вищих навчальних закладах. Сучасні виклики професійної освіти : монографія. Львів, СПОЛОМ, 2018. С. 78–94.
27. Вацеба О. М. Нариси з історії західно-українського спортивного руху. Ів.-Франківськ : Лілея, 1997. 232 с.
28. Верес О. Екологічний туризм в сучасній Україні: стан та перспективи розвитку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6 : Історичні науки*. 2014. Вип. 12. С. 153–156.
29. Відвідування кар'єрів, шахт, заводів викликає в туристів великий інтерес – Іван Ліптуга про індустриальний туризм в Україні. 2020. URL : <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=92806> (дата звернення : 10.06.2020).
30. Войтович І. М. Методика навчання пішохідного туризму учнів 10-11 класів на профільном рівні : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Луцьк, 2015. 20 с.
31. Волошинський О. О., Горбацьо І. І., Мацелюх А.В., Свариник М.І. Теорія і практика організації активного відпочинку та туризму для неповносправних осіб : навч. посібник. Львів: Простір-М, 2009. 112 с.
32. Голяд І., Ребрина М. Особливості підготовки майбутніх учителів технологій в умовах реформування Нової української школи. *Нові технології навчання*. Київ, 2024. Вип. 98. С. 33–42
33. Головащенко О. В. Туризм як форма соціальної активності людини: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03. Запоріжжя, 2002. 21 с.
34. Гоменюк М. О. Кластер як інноваційна форма територіального розвитку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2019. Вип. 1(11). С. 76–81.
35. Горбацьо І. Підготовка фахівців туристичного супроводу для обслуговування геотуристичних маршрутів в Україні. *Геотуризм : практика і*

досвід : матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 26-28 квітня 2018 р. Львів, 2018. С. 23–26.

36. Горбацьо І. І. Науково-методичні засади організації туристичних екскурсій для неповносправних людей. *Трудове навчання та технології: сучасні реалії та перспективи розвитку* : XII Міжнародна науково-практична конференція присвячена пам'яті академіка Дмитра Тхоржевського, м. Київ, 19 травня 2003 р. Київ, 2023. С. 33–37.

37. Горбацьо І. І. Екологічні та культурологічні аспекти підготовки вчителів технологій до туристичного супроводу. *Перспективи та інновації науки*. Київ, 2024. Вип. 11(45). С. 261–272.

38. Горбацьо І. І. Концептуальні засади підготовки фахівців туристичного супроводу в умовах інноваційного освітнього кластеру. *Перспективи та інновації науки*. 2024. Вип. 7(41). С. 176–186.

39. Горбацьо І. І. Методологічні підходи підготовки вчителів технологій до туристичного супроводу. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 77. Том 1. С. 47–52.

40. Горбацьо І. І. Організаційно-педагогічні умови підготовки фахівців туристичного супроводу у навчальних закладах України. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : Збірник наукових праць. Львів, Кельце, 2017. Вип. 1. С. 114-116. URL: <http://surl.li/ihvumc> (дата звернення : 17.07.2024).

41. Горбацьо І. І. Підготовка майбутніх педагогів до туристичного супроводу шкільних екскурсій. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип.75. Том 1. С. 271–276.

42. Горбацьо І. І. Регіональний професійно-освітній кластер – організаційна передумова вирішення проблеми якісної підготовки спеціалістів з туризму. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : Збірник наукових праць. Київ - Львів – Бережани - Гомель, 2018. Вип. 3. С. 223–225.

43. Горбацьо І. І. Роль освітян в організації туристичних мандрівок: історичний досвід і сучасність. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип.71. Том 1. С. 110–113.
44. Горбацьо І. І. Теоретико-методичні засади професійної підготовки рятувальників волонтерів в умовах асоціативного об'єднання. *Сучасні тенденції розвитку освіти й науки: проблеми та перспективи* : Збірник наукових праць. Київ - Львів - Бережани - Ломжа, 2023. Вип. 12. С. 87–91.
45. Горбацьо І. І. Туризм на транскордонних територіях. Діяльність громадських організацій як засіб спільної промоції транскордонного регіону. Досвід роботи спільних україно-польських ТПЦ. *Проблеми розвитку гірського туризму на транскордонних територіях Україна-Польща та шляхи їх вирішення* : матеріали міжнар. наук. конф. Львів, ЛАРТ, 2008. С. 72–76.
46. Горбацьо І. І., Нужний О. В. Контрольні тексти екскурсій містами, розташованими на українсько-польському прикордонні : навч. посібник. Львів, 2015. 128 с.
47. Грибова Л. В. Організаційно-методичні засади підвищення кваліфікації фахівців сфери туризму : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2009. 337 с.
48. Грицак Ю. П. Організація самодіяльного туризму : навчальний посібник для студентів спеціальності «Туризм». Харків : Екограф, 2008. 164 с.
49. Гуменюк Г. М. Організація туристичних подорожей : навч.-метод. посібн. Івано-Франківськ : НАІР, 2014. 364 с.
50. Гуменюк Г. М. Формування національної самосвідомості в учнів середнього шкільного віку у туристсько-краєзнавчій роботі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Івано-Франківськ, 2000. 210 с.
51. Денежніков С. С. Теоретико-методологічні запити створення інноваційних освітніх кластерів. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2016. № 1–2(13–14). С. 156–165.

52. Джинджоян В. В., Тесленко Т. В., Горб К. М. Інноваційні технології в туризмі та гостинності : навч. посібник. Київ : Каравела, 2022. 340 с.
53. Дзус С. Б. Методика навчання фахових дисциплін майбутніх учителів технологій з використанням комп'ютерного моделювання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2019. 284 с.
54. Дишко О. Л. Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури до використання засобів туризму в оздоровчо-рекреаційній діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 68. Том 1. С. 245–250.
55. Дідківська О. Г. Особливості та принципи розвитку науково-освітнього кластера. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2016. № 5(05). С. 243–249.
56. Дмитрук С. В. Розвиток креативності студентів в умовах дозвілля засобами туристських ігор : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06. Київ, 2007. 298 с.
57. Дудка Т. Ю. Просвітницький туризм в історико-педагогічних умовах ІХ - 30-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2018. 516 с.
58. Дудорова Л. Ю. Формування готовності майбутніх учителів до організації шкільного туризму (теоретико-методичний аспект) : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. 424 с.
59. Дук Н., Суматохіна І. Індустріальна спадщина як ресурс розвитку молодіжного туризму в промислових регіонах. *Галицький економічний вісник*. 2015. № 2(49). С. 22–28.
60. Дутка Г. Я., Неклюдова Т. М. Кластерний підхід як пріоритетний механізм підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі. *Забезпечення конкурентоспроможності туристичного бізнесу в умовах глобалізації* : монографія. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2020. 236 с.
61. Жорняк Н. Є. Формування полікультурної складової професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах Канади : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2013. 18 с.

62. Захарова О. В. Красєзнавчий туризм в педагогічній системі польського вченого Казимира Денека : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Кропивницький, 2015. 299 с.
63. Зеленська Л., Сіваченко І. Інноваційні освітні кластери: світовий досвід і перспективи його адаптації в Україні. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. Т. 5. С. 76–79.
64. Земліна Ю. В. Формування професійної готовності майбутніх фахівців з туризму в процесі навчально-виробничої практики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2014. 20 с.
65. Зінченко О. В. Правовий статус суб'єктів туристичної діяльності як основа національного туристичного законодавства. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія : 18. Економіка і право*. 2009. Вип. 7. С. 128–133.
66. Зубцова Ю. Є. Генеза методології діяльнісного підходу в освіті. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 48. Т. 1. С. 27–31.
67. Іванчук А. В. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до керівництва технічною творчістю школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2005. 249 с.
68. Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю : Наказ МОН України від 02.10.2014 р. № 1124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1341-14#n2> (дата звернення: 15.04.2024).
69. Інструкція щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю : Наказ МОН України від 02.10.2014 № 1124. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1340-14#n20> (дата звернення: 15.04.2024).
70. Казакова Т. А. До питання про зміст поняття «техногенний туризм». *Географічні дослідження Кривбасу* : матеріали кафедральних науково-дослідних тем. Кривий Ріг : КДПУ, 2007. Вип. 2. С. 91–96.

71. Казакова Т. А. Науково-методичне обґрунтування тематичної екскурсії історико-культурологічного змісту в програмі туру техногенного туризму. *Географічні дослідження Кривбасу* : матеріали кафедральних науково-дослідних тем. Кривий Ріг : КДПУ, 2007. Вип. 2. С. 107–117.
72. Казьмерчук А. В. Формування професійної культури майбутніх менеджерів туризму в позааудиторній діяльності вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2016. 20 с.
73. Кан Ю. Б. Виховання культури міжособистісної взаємодії учнів основної школи у туристсько-краєзнавчій діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Херсон, 2012. 210 с.
74. Кільдеров Д. Е. Підготовка майбутніх учителів технологій на засадах інтегрованого навчання : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2017. 563 с.
75. Кільдеров Д., Стешенко В. Система спеціальних (фахових) компетентностей вчителя трудового навчання та технології. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2018. № 17. С. 188–194
76. Кіптенко В., Малиновська О. Організація екскурсійних послуг : підручник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 518 с.
77. Кнодель Л. В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах Всесвітньої туристської організації : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2007. 40 с.
78. Коваленко О. В. Віртуальний музей як освітня технологія. *Культурологічний альманах*. 2022. Вип. 2. С. 23–25.
79. Коваль П. Ф., Андрєєва Г. П. Технологія туристичної діяльності : опорний конспект лекцій для студентів спеціальностей 6.050400 «Туризм» і «Готельне господарство». Чернігів : Чернігівський НТУ, 2006. 119 с.
80. Козинець В. Безпека життєдіяльності у сфері туризму : навч. посіб. К. : Кондор, 2006. 575 с.

81. Кондель В. М. Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни «Безпека туризму». Полтав. нац.пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПП «Астроя», 2020. 162 с.
82. Козловський Ю. М. Інтеграційні процеси в професійній освіті: методологія, теорія, методики : монографія. Львів, 2018. 420 с.
83. Коллегаєв М. Ю. Формування готовності бакалаврів з туризму до професійної діяльності в індустрії активного відпочинку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2013. 20 с.
84. Коломієць С. В. Управління соціально-економічними системами: синергетичний підхід. *Причорноморські економічні студії*. 2020. № 51. С. 215–220.
85. Колосінський Є. Ю., Колосінська Н. І. Концепція розвитку промислового туризму в Україні. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2012. № 2(53). С. 76–79.
86. Кондес Т. В., Матвієнко М. І. Погляди на навчальні напрями та особливості підготовки учнів до самостійної туристської діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2019. Вип. 3К(110). С. 275–278
87. Кондратюк В. Д. Формування професійних знань та умінь майбутніх учителів трудового навчання засобами інформаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2007. 218 с.
88. Конох А. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців із спортивно-оздоровчого туризму : монографія. Запоріжжя, 2006. 456 с.
89. Конох А. П. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців із спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2007. 551 с.

90. Копіца О. І. Формування умінь діалогічної взаємодії майбутніх учителів трудового навчання у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2008. 20 с.
91. Копельчак М., Стецький Р. Організаційно-педагогічні умови підготовки та становлення педагогів профільного і професійного навчання. *Трудове навчання та технології: сучасні реалії та перспективи розвитку* : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті академіка Дмитра Тхоржевського, м. Київ, 19 травня 2023 р. Київ, 2023. С. 98–102.
92. Корець М., Титова Н. Організація інтегрованої освітньо-наукововиробничої системи цільової підготовки педагогів професійного навчання. *Міждисциплінарні дослідження складних систем*. 2021. № 19. С. 80–93.
93. Коржилов Л. І. Туризм в Україні. Класифікація та види. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL : https://tourlib.net/statti_ukr/korzhylov2.htm (дата звернення: 15.07.2020)
94. Король О. Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі : навч.-метод. посібник. Чернівці, 2016. 144 с.
95. Короткова Л. І. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг в умовах освітньо-виробничого кластера регіону : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2021. 39 с.
96. Костенко Л. Д. Теорія і практика розвитку позашкільної освіти в Україні (друга половина XX – початок XXI століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Кропивницький, 2021. 573 с.
97. Костючок С. В. Побудова моделі вивчення базової дисципліни в середовищі C++ і її використання в курсі «Педагогіка вищої школи» : монографія. Рівне : МЕРУ, 2011. 125 с.
98. Кравченко Т. П. Формування у старших підлітків ціннісного ставлення до власного здоров'я у процесі туристсько-краєзнавчої роботи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Переяслав-Хмельницький, 2015. 269 с.

99. Кузьменко Ю. В. Теорія і практика формування освітньої складової фахівців з трудової підготовки (50-ті роки ХХ - початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Тернопіль, 2016. 39 с.
100. Кулеш В. Г. Перспективи розвитку промислового туризму в світі та Україні. *Вісник ДІТБ*. 2010. № 14. С. 90–95. URL : https://tourlib.net/statti_ukr/kulesh2.htm (дата звернення: 05.05.2020).
101. Курач М. С. Педагогічні умови реалізації міжпредметних зв'язків у художньо-трудовій підготовці майбутніх учителів трудового навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2008. 20 с.
102. Кухта І. В. Формування іншомовної комунікативної культури майбутніх фахівців туристичної сфери : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2011. 22 с.
103. Кучай Т. П. Підготовка майбутнього вчителя в університетах Великої Британії до екологічного виховання учнів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Черкаси, 2010. 237 с.
104. Лакіза В., Пенгрин С. Індустріальний туризм в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : «Економічні науки». 2017. № 18(40). Т. 2. С. 45–48.
105. Лодатко Є. О. Моделювання в педагогіці: точки відліку. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. 2010. Вип. 1. URL : <http://surl.li/bgpnpt> (дата звертання 07.07.2024).
106. Лозовецька В. Т. Мотиваційна основа професійного розвитку сучасного фахівця туризму. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, досвід, проблеми*. Вінниця, 2016. Вип. 44. С. 123–127.
107. Лоїк Г. Б. Формування професійної компетентності майбутніх менеджерів туризму засобами інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2014. 20 с.

108. Лопатинська В. В. Формування гуманістичних цінностей підлітків у позашкільних навчальних закладах туристсько-краєзнавчого профілю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2008. 222 с.
109. Мавріна Г. О. Туризм як культурна практика в контексті масової культури : дис. ... канд. філос. наук : 26.00.01. Київ, 2012. 189 с.
110. Маковецька Н. В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з туризму у процесі вивчення дисципліни «Спеціалізований туризм». *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 46. URL : <http://surl.li/wiaatm> (дата звернення: 15.07.2024).
111. Матвеева Г. В. Професійна підготовка майбутніх екскурсоводів у вищих навчальних закладах туристичної галузі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2015. 22 с.
112. Матвій-Лозинська Ю. О. Полікультурне виховання майбутніх фахівців туристичної галузі у процесі позааудиторної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Тернопіль, 2013. 20 с.
113. Мацикур Г. В., Грухіна Т. Я., Лясота М. В., Щербанюк І. М. Туристичне обслуговування : освітньо-професійна програма фахової передвищої освіти освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра. Тернопіль : ВСП «Тернопільський фаховий коледж Тернопільського НТУ імені Івана Пулюя», 2022. 20 с. URL : <http://surl.li/hmkpgv> (дата звернення: 24.10.2024).
114. Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу під час проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів : Інструктивно-методичний лист МОН № 1/9-61 від 06.02.2008 р. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/2617/ (дата звернення: 17.04.2024).
115. Михайліченко Г. І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2012. Вип. 727. С. 341–349.

116. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник. Київ : Гранмна, 1999. 350 с.
117. Мулик К. В. Методична система використання спортивно-оздоровчого туризму в процесі фізичного виховання школярів і студентів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Чернігів, 2016. 40 с.
118. Назарук М., Жук Ю. Кластер туризму як складова функціонування метрополії м. Львова. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід* : матеріали XIV Міжнародної наукової конференції, м. Львів, 9 жовтня 2020 р. Львів, 2020. С. 259–263.
119. Новіков О. Є. Положення про освітній кластер «Інтеграція освіти, науки та виробництва». Миколаїв, 2019. 24 с. URL : <http://surl.li/tsizai> (дата звернення: 15.07.2024).
120. Нужний О. В., Горбацьо І. І. Теорія та практика туристичних походів : навч. посібник. Львів, 2014. 144 с.
121. Обозний В. В. Красзнавча підготовка менеджерів туризму в умовах педагогічного університету : монографія. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. 204 с.
122. Олійник О. В. Культурологічний підхід як наукова основа розвитку теорії та практики педагогічної освіти. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2009. Вип. 37. Т. 50. С. 39–41.
123. Олійник П. М. Історичні аспекти сучасних педагогічних технологій та їх місце в підготовці фахівців для сфери туризму. *Наукові записки КІТЕП*. Київ, 2001. Вип. 1. С. 243–264.
124. Оніпко Т. А. Інноваційно-кластерний розвиток як чинник зростання конкурентоспроможності економічних систем : дис. ... канд. економ. наук : 08.00.01. Полтава, 2019. 280 с.
125. Опачко М. В. Комплексний підхід у формуванні методичної майстерності вчителя фізики. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. Вип. 30. С. 114–117.

126. Оришко С. П. Патріотичне виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності загальноосвітніх навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Івано-Франківськ, 2010. 282 с.
127. Оришко С. Туристичне обслуговування: освітньо-професійна програма фахової передвищої освіти освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра. Івано-Франківськ : ВСП «Івано-Франківський фаховий коледж фізичного виховання НУ фізичного виховання і спорту України», 2022. 12 с.
128. Орлова О. В. Туризм в контексті аксіологічної проблематики культури : дис. ... канд. культурології : 26.00.02. Київ, 2012. 190 с.
129. Пазенок В. С., Федорченко В. К. Філософія туризму : навч. посібник. Київ : Кондор, 2004. 268 с.
130. Паламарчук О. Ф. Професійна підготовка фахівців сфери туризму в університетах Франції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 310 с.
131. Панчук А. П. Громадянське виховання студентів педагогічних університетів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2012. 207 с.
132. Пацюк В. С. Індустріальний туризм як інструмент формування туристичної привабливості промислових регіонів (на прикладі Кривого Рогу). *Економічна та соціальна географія*. 2014. Вип. 2(70). С. 228–236.
133. Пацюк В. С. Територіальна організація індустріального туризму Криворіжжя : автореф. дис. ... канд. географ. наук : 11.00.02. Київ. 2011. 24 с.
134. Педагогіка туризму : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. Федорченко, Н. Фоменко, М. Скрипник, Г. Цехмістрова. К. : Видавничий Дім «Слово», 2004. 296 с.
135. Перепелюк О. М. Організація туризму : навч. посіб. Умань, 2022. 128 с.
136. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : колективна монографія. Вид. третє / за наук. ред. проф. Волошина І. М. Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2017. 448 с.

137. Положення про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії навчальних закладів : Наказ МОН України 02.10.2014 № 1124. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1342-14#n2> (дата звернення: 15.04.2024).
138. Польова Л. В. Професійна підготовка менеджерів туризму в Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2011. 20 с.
139. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (редакція від 10 жовтня 2024 р.). *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37–38. Ст. 2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. (дата звернення: 11.10.2024).
140. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.07.2024).
141. Про затвердження Державного стандарту профільної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 851 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.07.2024).
142. Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи : Наказ МОН України від 02.10.2014 р. № 1124. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1340-14#Text> (дата звернення: 15.07.2024).
143. Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу : Наказ Державної туристичної адміністрації України № 83 від 24.09.2004 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1344-04#Text> (дата звернення: 16.10.2023).
144. Про затвердження Положення про центр, будинок, клуб, бюро туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді, туристсько-краєзнавчої

творчості учнівської молоді, станцію юних туристів : Наказ МОН від 19.12.2002 р. № 730. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-03#Text> (дата звернення: 15.07.2024).

145. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 р. № 2849-IX (редакція від 31.03.2023 р.). *Відомості Верховної Ради*. 2002. № 36. Ст. 266.

146. Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі : Наказ МОН від 21.10.2013 р. № 1456. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/npa/5a1fe82a9c95d.pdf> (дата звернення: 15.07.2024).

147. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (редакція від 24.03.2024 р.). *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38–39. Ст. 380.

148. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 (редакція від 17.11.24). *Відомості Верховної Ради*. 2020. № 31. Ст. 226.

149. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. № 1841-III (редакція від 15.11.2024 р.) *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 46. Ст. 393.

150. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. (редакція від 15.11.2024 р.). *Відомості Верховної Ради*. 1995. № 31. Ст. 241.

151. Роль та значення індустрії туризму й гостинності у розвитку територій, громад, держави : монографія / за заг. редакцією д. е. н., проф. М. Ю. Барна. Львів : ЛТЕУ, 2022. 264 с.

152. Романова А. А. Види туризму та їх класифікація у контексті сучасних тенденцій розвитку туризму. *Економіка і регіон*. 2017. № 4(65). С. 13–19.

153. Рузяк Т. І. Формування професійної культури учнів закладів професійно-технічної освіти сфери обслуговування : дис. ... д-ра філософії : 015. Львів, 2022. 311 с.

154. Рутинський М. Й., Зінько Ю. В. Зелений туризм. Київ : Знання, 2008. 271 с.

155. Сакур Л. В. Система підготовки кадрів для сфери туризму в Німеччині : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 1998. 215 с.

156. Самолюк А. А. Формування творчої активності учнів основної школи у процесі туристсько-краєзнавчої роботи в загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. ПереяславХмельницький, 2015. 245 с.
157. Самохвал О. О. Тенденції розвитку туристичної освіти у вищих навчальних закладах німецькомовних країн Західної Європи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Вінниця, 2020. 658 с.
158. Скрипник С., Шевченко С., Заморока А. Науково-методичні засади впровадження методів екологічної освіти і виховання в процесі навчання біології. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки.* 2020. № 4(20). С. 307–326.
159. Сліпчишин Л. В. Гуманітаризація технологічної освітньої галузі: проблеми та їх розв'язання // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : Збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2023. Вип. 70. С. 269–279.
160. Слободенюк Е. В. Туризм як чинник гуманізації відносин між народам : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.03. Київ, 2003. 19 с.
161. Сокол Т. Визначення фахових компетентностей професійної підготовки фахівців туристичного супроводу з урахуванням вимог сучасного інформаційного суспільства. *Інтернет-освіта-наука-2016* : матеріали Десятої міжнародної науково-практичної конференції ІОН-2016, 11-14 жовтня 2016 р. Вінниця : ВНТУ, 2016. С. 117–118.
162. Соловей В. В. Технологічна підготовка майбутніх учителів трудового навчання у процесі вивчення спеціальних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 19 с.

163. Соловей Л. С. Становлення вітчизняної системи підготовки майбутніх фахівців сфери туризму (друга половина ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2011. 20 с.
164. Соляник С. Ф. Туризм як соціоетичний чинник суспільного життя : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Київ, 2011. 203 с.
165. Сорокіна Г. О. Теорія і практика формування професійної готовності майбутніх фахівців у галузі туризму до екологічного виховання учнів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2011. 44 с.
166. Спадщина. Сучасний тлумачний словник української мови : 65000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Х. : ВД «ШКОЛА», 2006. С. 818.
167. Стандарт географічно-краєзнавчої освіти та туристської підготовки фахівця у педагогічному вузі / укл. В. В. Обозний. К. : Науковий світ, 2000. 61 с.
168. Стечкевич О. Методологічні засади формування цифрової компетентності педагога. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 58. Т. 2. С. 333–339.
169. Стойкова В. Кластерний підхід у формуванні регіонального освітнього середовища. *Інноватика в освіті*. 2016. № 1–2 (72–73). С. 41–50.
170. Стойчик Т. І. Освітній кластер як форма соціального партнерства. *Вісник післядипломної освіти*. 2020. Вип. 11(40). С. 183–198.
171. Столяренко О. В., Столяренко О. В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця : навч.-метод. посібник. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2015. 196 с.
172. Столярова Т. О. Формування творчої активності майбутнього вчителя трудового навчання в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2008. 20 с.
173. Сушенцев О. Є. Педагогічні умови активізації пізнавальної діяльності учнів основної школи на уроках трудового навчання : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2010. 22 с.

174. Тимейчук А. М. Підготовка майбутніх магістрів з туризмознавства до проєктної професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2018. 20 с.
175. Троценко Т. Ю. Формування моральних якостей учнів 3-4 класів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2009. 228 с.
176. Туризм. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х тт. 200000 слів. / уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко. К. : Вид-во «Аконіт», 2008. С. 586.
177. Туризм. Сучасний тлумачний словник української мови : 65000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Х. : ВД «ШКОЛА», 2006. С. 869.
178. Усик В. І. Освітній кластер як основа формування інформаційної економіки та економіки знань. *Проблеми економіки*. 2019. № 1(39). С. 149–154.
179. Устименко Л. М. Реалізація культурно-просвітнього потенціалу туризму в організації дозвілля молоді : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06. Київ, 2001. 205 с.
180. Фастовець О. О. Екологічна підготовка майбутніх менеджерів з туризму у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 294 с.
181. Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 494 с.
182. Федорченко В. К., Фоменко Н. А., Скрипник М. І., Цехмістрова Г. С. Педагогіка туризму : навч. посібник. Київ : Слово, 2004. 296 с.
183. Харламенко В., Дімнич Я. Цифрова концептуальність профільного навчання на уроках технологій. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Психологія*. 2024. Вип. 1(24). С. 66–74.
184. Хмілярчук Н. С. Педагогічні умови організації навчальної практики майбутніх менеджерів туристичної сфери освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2007. 255 с.

185. Цюй Ге. Синергетичний підхід: сутність і характерні особливості застосування в наукових дослідженнях з педагогіки мистецтва. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*. 2019. Вип. 27. С. 127–120.
186. Чалій Л. В. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації позакласної роботи з туризму : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Рівне, 2017. 20 с.
187. Чепелевська М. М. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців туристичної галузі засобами інноваційних технологій : дис. ... доктора філософії : 015. Вінниця, 2023. 290 с.
188. Червінська І. Б. Кластерний підхід до розвитку інноваційних закладів освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2021. Вип. 31. С. 94–104.
189. Черкашина Л. А. Трудове виховання учнів 5-9 класів у позашкільних закладах еколого-натуралістичного профілю в Україні (друга половина ХХ-початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Мелітополь, 2016. 20 с.
190. Чернишова М. Моделювання системи формування готовності майбутніх менеджерів організації до дослідницької діяльності: структурно-процесуальний аспект. *Теорія та методика управління освітою*. 2013. № 10. С. 292–299.
191. Черніна І. В. Міжнародний туризм як фактор соціально-економічного розвитку України: регіональний аспект : дис. ... канд. економ. наук : 08.10.01. Донецьк, 2000. 173 с.
192. Чернова Т., Калюх В. Вплив соціальної активності на формування економічної компетентності майбутніх педагогів в закладах вищої освіти. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 9(27) С. 1086–1099.
193. Чикалова М. М. Організаційно-педагогічні засади підготовки менеджерів міжнародного туризму в університетах Туреччини : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Суми, 2012. 252 с.

194. Шарко В. Д. Методологічна підготовка викладача ВНЗ як умова підвищення результативності його професійної діяльності. *Науковий вісник ХДМУ*. 2009. № 1(1). С. 68–73.
195. Шафранський В. В. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2011. 20 с.
196. Щербанік Х. О., Чепелюк А. В. Туризм як складова екологічного виховання студентів вищих навчальних закладів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / фізична культура і спорт*. 2017. Вип. 5К(86). С. 374–377.
197. Щирбул О. М. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання до організації технічної творчості учнів основної школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Умань, 2012. 20 с.
198. Щоголева І. В. Формування комунікативних умінь майбутніх менеджерів туризму у процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2011. 20 с.
199. Щука Г., Чорна Л., Ковальська Л. Підготовка фахівців галузі туризму в світлі нової парадигми вищої освіти. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки*. 2019. № 4(19). С. 455–467.
200. Щербак Л.В. Інноваційна основа поєднаної підготовки педагогічних і туристських кадрів. *Наукові записки : [зб. наук. стат.] / М-во освіти і науки України, Український ун-т імені Михайла Драгоманова ; укл. Л. Л. Макаренко. – К. : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. (Серія педагогічні науки). Випуск 156. С. 100–105.*
201. Якимович Т. Моделювання багаторівневої системи підготовки майбутніх педагогів в умовах освітньо-науково-виробничого кластера. *Трудове навчання та технології: сучасні реалії та перспективи розвитку* : матеріали XII

Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті академіка Дмитра Тхоржевського, м. Київ, 19 травня 2023 р. Київ, 2023. С. 194–200.

202. Ясінська Н. В. Розвиток екологічної культури вчителя в системі післядипломної освіти. : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луцьк, 2001. 182 с.

203. European Commission: Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, Jobs and skills in tourism – Helpful EU resources for jobseekers and businesses, Publications Office of the European Union, 2024, <https://data.europa.eu/doi/10.2873/33904> (дата звернення : 20.11.2024)

204. Falk J. H., Dierking L. D. Learning from museums : Visitor experiences and the making of meaning. New York : Altamira Press. 2000. 272 p.

205. Farmer J., Knapp D., Benton G. The effects of primary sources and field trip experience on the knowledge retention of multicultural content. *Multicultural Education*. 2007. Vol. 14. № 3. P. 27–31. URL : <http://surl.li/pagtqd> (дата звернення : 27.11.2023).

206. Fries-Gaither J., Lightle K. Penguins and polar bears integrates science and literacy. *Science*. 2011. Vol. 331. № 6016. P. 413–414. URL : <http://surl.li/xwjygb> (дата звернення : 02.02.2024).

207. Hofstein A., Rosenfeld S. Bridging the gap between formal and informal science learning. *Studies in Science Education*. 1996. Vol. 28. P. 87–112. URL : <http://surl.li/kpmvsv> (дата звернення : 21.01.2024).

208. Hoisington C., Sableski N., DeCosta I. A Walk in the woods. *Science and Children*. 2010. Vol. 48, №2. P. 27–31. URL : <http://surl.li/ektfei> (дата звернення : 23.01.2024).

209. Horbatsio I. Cooperation of mountain rescue services on the Ukrainian-Polish border for solving common security problems. *Capitalization of the effects of projects implemented on the Polish-Ukrainian border in the EU financial perspective 2014-2020* : Papers of the International Conference. Lutsk, 2024. С. 116–127. URL : <https://pbu2020.eu/en/librarynews/105#book/3> (дата звернення : 20.11.2024).

210. Horbatsyo I., Yakymovych T. The use of local experience excursions in the formation of environmental awareness of future teachers. *Characteristics of Green Technological Transformation in Accordance with EGD Vision* : proceedings of the International Workshop, Uzhhorod, May 6-7, 2024. Uzhhorod, 2024. P. 54-56.
211. Hudak P. Campus field exercises for introductory geoscience courses : *Journal of Geography*. 2003. Vol. 102. № 5. P. 220-225. URL : <http://surl.li/rhrovx> (дата звернення : 12.09.2023).
212. Hutson T., Cooper S., Talbert T. Describing connections between science content and future careers : Implementing Texas curriculum for rural at-risk high school students using purposefully-designed field trips. *Rural Educator*. 2011 Vol. 33(1). P. 37-47. URL : <http://surl.li/rtloiu> (дата звернення : 21.08.2023).
213. Kisiel, J. Making field trips work. *Science Teacher*. 2006. Vol. 73. №1. P. 46-48. URL : <http://surl.li/ytlgbh> (дата звернення : 20.01.2024).
214. Kolb D. Experiential learning, experiences as the source of learning and development. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice Hall. 1983. P. 20-38. URL : <http://surl.li/egscbz> (дата звернення : 11.12.2021).
215. Lei S. A. Assessment practices of advanced field ecology courses. *Education*. 2010. Vol. 130. № 3. P. 404-415.
216. Nabors M. L., Edwards L. C., Murray R. K. Making the case for field trips : What research tells us and what site coordinators have to say. *Education*. 2009. Vol. 129. № 4. P. 661-667. URL : <http://surl.li/qhepid> (дата звернення : 20.04.2024).
217. National Research Council. Learning science in informal environments : People, places, and pursuits. Washington, DC : The National Academies Press. 2009. URL : <http://surl.li/bwlcgv> (дата звернення : 20.03.2022).
218. Rennie L. J. Learning outside of school. In S.K. Abell and N.G. Lederman (eds.), *Handbook of Research on Science Education*. Mahwah, New Jersey : Erlbaum, 2007.

219. Scarce R. Field trips as short term experiential education. *Teaching Sociology*. 1997. Vol. 25. P. 219-226.
220. Tal T., Morag O. Reflective Practice as a Means for Preparing to Teach Outdoors in an Ecological Garden. *Journal of Science Teacher Education*. 2009. Vol. 20. № 3. P. 245-262. URL : <http://surl.li/ixxbcu> (дата звернення: 07.06.2023).